

Bjørn A. Wegge

Tur Abdin

– Et møte med
den syrisk-ortodokse kirke

Bjørn A. Wegge

Tur Abdin

– Et møte med
den syrisk-ortodokse kirke

Copyright © 2023: Bjørn A. Wegge og Stefanusalliansen
Forfatter: Bjørn A. Wegge, 2023
Grafisk design: Bendik Kråvik Schøien, VON
Trykk og inbinding: Bookfellows AS
Omslagsbilde: Fra morgenmesse i St. Augin-klosteret i Tur
Abdin 20.april 2013

ISBN Trykt utg: 1. opplag 2023
978-82-693256-0-7
ISBN E-bok: 978-82-693256-1-4

Om forfatteren: Bjørn A. Wegge. Cand.philol.
Generalsekretær i Norsk Misjon i Øst/Stefanusalliansen 2002-2013

Lokal veiviser i Tur Abdin: Zeki Aydin, Inwardo/Örebro

www.stefanus.no

Fra St. Gabriel-klosteret i Tur Abdin

Forord

Få steder på jorden kan vi fornemme at «steinene taler» slik som i Tur Abdin.

6

Denne boken har sitt utgangspunkt i et bredt anlagt kultur- og formidlingsprosjekt initiert av Stefanusalliansen, Digni og Kirkelig Kulturverksted. Som et resultat av dette samarbeidet ble korproduksjonen «Sangen fra Katakombene» lansert høsten 2013.

Innspillingen ble gjort i de to gamle syrisk-ortodokse klostrene St. Gabriel og St. Augin i Tur Abdin med koret SKRUK, under ledelse av dirigent Per Oddvar Hildre.

Kor-tekstene ble skrevet av mangeårig leder Erik Hillestad i Kirkelig Kulturverksted (KKV). Hillestad sto også for produksjonen av CD-innspillingen. Fader Yokin Unval og munkene fra St. Gabriel og

St. Augin medvirket lokalt under mange av sangopptakene. Fra Digni sin side deltok seniorrådgiver Jan-Eivind Viumdal med administrativ prosjekt-tilrettelegging i Norge.

Målsettingen med kor-prosjektet var fra norsk side et ønske om å synliggjøre situasjonen for gamle kristne minoriteter i Tyrkia og Midtøsten gjennom en musikalsk reise innenfor den syrisk-ortodokse kirkes liturgiske, poetiske og musikalske arv, slik den er knyttet til både gudstjenestelivet og deres oldkirkelige historie. Prosjektets idé var samtidig å fortelle om den marginalisering og ekskludering den syrisk-ortodokse kirke, og de syrianske kristne, har blitt utsatt for i Midtøsten gjennom store deler av historien frem til vår egen tid.

Det er et ønske at boken *Tur Abdin – Et møte med den syrisk-ortodokse kirke*, sammen med KKV-produksjonen og SKRUK-fremføringene, skal åpne opp døren til et unikt møte med den kristne kirkens røtter, slik vi kan møte dette gjennom de gjenværende kirker og klostre i landskapet Tur Abdin i det østlige Tyrkia.

Jeg vil takke Jan-Eivind Viumdal (Digni), Erik Hillestad (KKV) og Per-Oddvar Hildre (SKRUK) for alle bidrag knyttet til korprosjektet, og de mange samtaler som er blitt ført underveis.

En spesiell takk går også til vår lokale veiviser i Tur Abdin, lærer Zeki Aydin, opprinnelig fra landsbyen Inwardo, for kunnskapsrik og engasjert formidling gjennom alle disse årene.

Til slutt vil jeg takke Stefanusalliansen som har oppmuntret forfatteren til å skrive boken.

Oslo, sommeren 2023
Bjørn A. Wegge

Innhold

Forord	6
Innhold	8
Preludium	10
Bakgrunn og introduksjon	11
Syrianer, araméer eller assyrer? – en begrepsavklaring	12
Lang kirkehistorie – men noe ble glemt	14
Den syrisk-ortodokse kirkes historie	18
Glimt fra kirkens historie gjennom to tusen år	21
Fra etableringen i Antiokia til lærdomssentra i øvre Mesopotamia	25
Fra en samlet «storkirke» til kirkesplittelser	32
Arabisk-muslimsk maktovertakelse i Midtøsten	40
Patriarkatet re-etableres i Melitene på 900-tallet	47
Patriarkatet flyttes til St. Ananias-klosteret ved Mardin i år 1293	55
Den syrisk-ortodokse kirke i nyere tid	63
Kirkens lære, religiøse praksis og klosterbevegelse	66
Kirkens tro	67
Kirkens liturgi	68
De syv mysterier	73
Korstegnet	76
Tidebønnen	77
Det liturgiske året	79
Fasten	82
Klosterbevegelsen	83
Efraim Syrereren	90
Sverdets år	92

Kirker og klostre i Tur Abdin	95
Innledning	96
Liste over kirkebygg, klostre og ruiner	98
De viktigste klostrene i Tur Abdin	103
St. Ananias-klosteret ved Mardin	104
St. Gabriel-klosteret i sentrum av Tur Abdin	108
St. Abrohom-klosteret ved Midyat	113
Landsbyen Inwardo og St. Hadbsabo-kirken	114
Jomfru Maria-kirken i Hah ved landsbyen Anitli	118
St. Malke-klosteret ved landsbyen Harabale	121
St. Yakub av Salah-klosteret ved landsbyen Salah	126
St. Loozor-klosteret ved landsbyen Habsnas	130
St. Dodo-kirken ved landsbyen Bsorino	133
St. Yakub-kirken i oltidsbyen Nisibis	136
St. Augin-klosteret i Izla-fjellene	140
Fire byer å besøke i Tur Abdin	146
Mardin	147
Midyat	150
Diyarbakir	153
Hasankeyf – oldtidsbyen som ble lagt under vann i år 2020	155
Begreper, ordforklaringer og oversikter	159
Kilder og litteratur	170
Bilderegister og kreditering	174

Preludium

Landskapet Tur Abdin ligger i øvre Mesopotamia. Dette er en flik av jorden som få nordmenn har besøkt eller hørt om.

Tur Abdin betyr «tjenernes fjell» og ble det syrianske navnet på et vakkert høyledrag som strekker seg vestover fra elven Tigris, helt øst i Tyrkia, og ned langs Izla-fjellene til lavlandet, der grensen mellom Irak og Syria går.

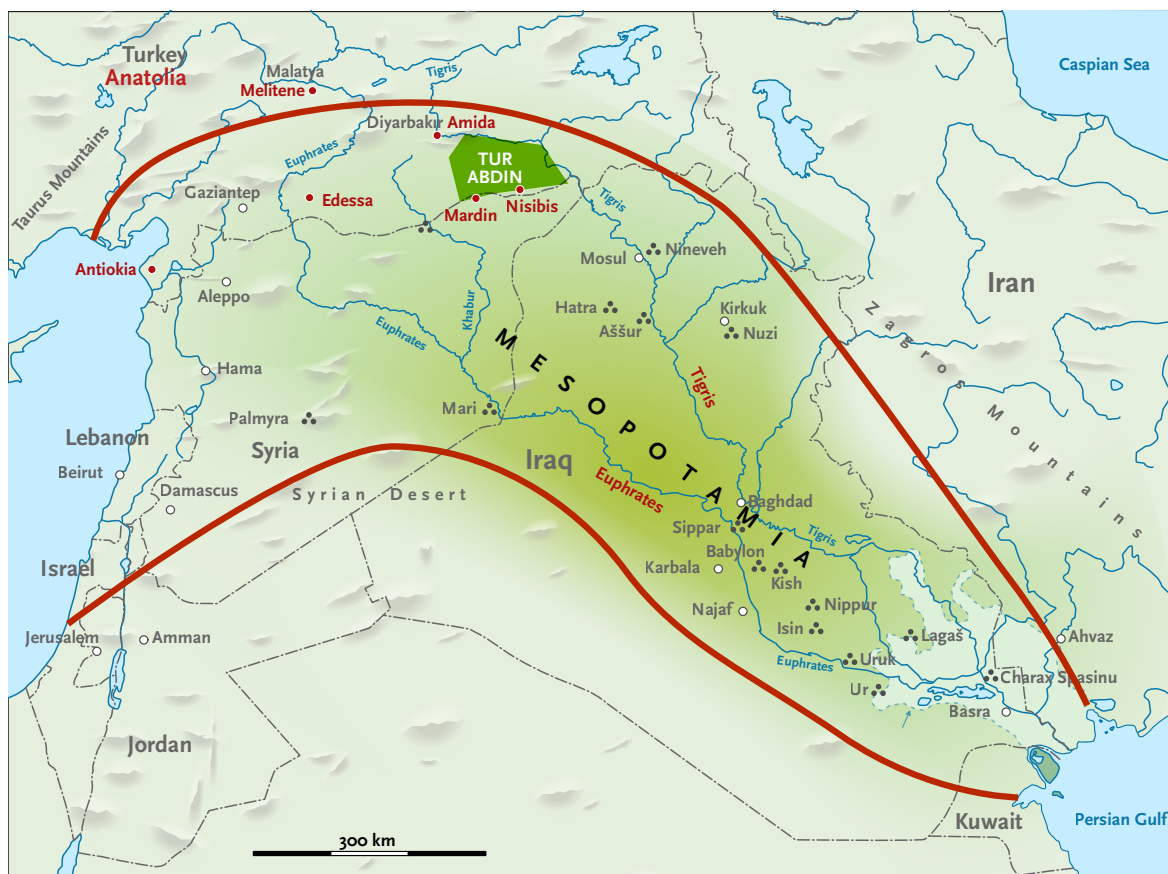
«Tjenerne» var kristne eneboere, asketer og munkes som slo seg ned og holdt til på fjellslettene nord for den syriske ørkenen i kirkehistoriens tidligste århundrer. Senere kom det til diakoner, prester og biskoper som flittig bygde klostre og kirker i det frodige landskapet allerede på 300-tallet.

10

Etter hvert vokste det frem et stort antall kristne landsbyer i øvre Mesopotamia, som alle fikk sine jordfargede kirkebygg og små landsbyskoler. Noe av dette er fremdeles bevart.

Tur Abdin er et fascinerende historisk landskap. Den som besøker området får oppleve den tidligste kristne kirkes røtter. Området er i løpet av de siste hundre år nærmest blitt tømt for kristent nærvær. Men fremdeles er det noen som har bestemt seg for å bli værende.

Bakgrunn og introduksjon

Levants kjerneområde og Mesopotamia, avmerket med røde linjer, slik dette ble oppfattet i oldtiden. Den syrisk-ortodokse kirke har sin opprinnelse i dette området. Det vil si et noe upresist, men avgrenset geografisk-kulturellt og historisk-politisk område som strekker seg fra det indre Middelhavet til Persiabukta.

Syrianer, araméer eller assyrer? – en begrepsavklaring

Når vi leser i mye av faglitteraturen om folkegruppene betegnet som araméer, syrianer og assyrer, er det lett å bli forvirret. Betegnelsene brukes ofte om hverandre, og det har heller ikke vært entydige skriveregler mht. disse folkegruppene innenfor norske historiebøker eller leksika. I vår tid gjør det seg imidlertid gjeldende en viss politisk markering, både i Skandinavia og ellers i verden, mellom de folkegrupper og personer som benevner seg som henholdsvis syrianere, araméere eller assyrere. Ikke minst i Sverige har det, på grunn av stor innvandring fra Midtøsten i det senere år, blitt trykket en rekke publikasjoner der man har søkt å komme til rette med språkbruken og betegnelsene. Se eksempelvis disse to publikasjonene: *Syrianer – en nasjon i forskning* utgitt av Syrianska Riksförbundet, Sverige 2004, og *Syrianer, araméer och assyrer* utgitt av Arameiska föreningen i Göteborg 2008.

12

Går vi tilbake til gamle kilder vil den kjente, greske historikeren Strabon (fra ca. år 64 f.Kr.) kunne hjelpe oss litt på vei i sitt bokverk *Geografi* (Bok 1, kapittel 2; del 34) hvor han uttrykker seg slik: «De som kaller seg araméer, er de som vi kaller syrianer.»

Til og med i den første oversettelsen av Det gamle testamente fra bibel-hebraisk til gresk, kalt Septuaginta og utarbeidet i år 200 f.Kr., ble det geografiske navnet Aram oversatt til Syria og folkegruppen araméer ble oversatt til syrianer. Språket araméisk ble benevnt som syriansk. Derfor regner man i dag med at nettopp Septuaginta bidro til å spre begrepet *syrianer* som synonym til araméer. Araméerne selv fortsatte imidlertid å kalle seg for araméere ut hele senantikken. Senere begynte man gradvis å benytte begrepene syrianer om folket og syriansk om språket.

Aram brukes som personnavn og stedsnavn eksempelvis i Bibelen (1. Mos 10,22). Vanligvis har man i gammel tid brukt Aram som betegnelse på landskapet som i dag utgjør det moderne Syria. Mens Assyria plasseres sentralt mellom elvene Eufrat og Tigris og sørover mot Mosul i Irak.

I dag ser vi at kristne emigranter fra Tur Abdin til Europa kaller seg selv syrianere, for ikke å bli forvekslet med den arabisktalende og muslimske befolkningen i det moderne Syria. Språket som tales av syrianerne fra Tur Abdin betegnes i språkvitenskapen som turoyo/suryoyo. Talespråket tilhører språkfamilien afroasiatisk-semittisk. Generelt kan vi si at syriansk har sitt opphav i fellesspråket som ble talt i Levanten. Den syrianske folkegruppen ønsker i vår tid ikke å bli betegnet som assyrere, verken med hensyn til etnisitet eller språk.

I sammenheng med foreliggende bok brukes betegnelsen syrianer på folkegruppen, og syriansk om språket som tales av syrianerne. Syrianerne legger stor vekt på å forklare at syriansk er et vest-araméisk språk med opphav i det samme språk som Jesus og hans samtidige talte for 2000 år siden.

Det landskapet som vi i dag regner som syrianernes opprinnelige bopsetningsområde ble delt mellom flere nye statsdannelser etter den 1. verdenskrig: Libanon, Syria, Tyrkia og Irak. Slik landskapet Tur Abdin fremstår i vår tid strekker det seg fra områdene like sør for storbyen Diyarbakir, langs Tigris-elven i østlig retning helt frem til grensebyen Cizre/Gziro der Tyrkia, Syria og Irak møtes. Den sørlige grensen for Tur Abdin følger landegrensen mellom Syria og Tyrkia fra byen Cizre i øst til Kitzilepe i vest. Avstanden fra Diyarbakir helt nord og rett sør til Nusaybin/Nisibis ved grensen til Syria er cirka 150 kilometer.

Lang kirkehistorie – men noe ble glemt

Den kristne kirkes to tusen år gamle historie er i norsk sammenheng på mange måter fremstilt ut fra et vestlig og eurosentrisk perspektiv. Det betyr at beskrivelsen av kirkehistorien i all hovedsak er konsentrert omkring det som har skjedd innenfor vår egen verdensdel. Ofte henvises det til at biskop Eusebius av Cæsarea (ca. 260-339), som kalles «kirkehistorieskrivingens far» og som skrev sin berømte bok *Ekklesiastices Historias* på gresk rundt år 324, anla et perspektiv som først og fremst løftet frem det som skjedde innenfor «den kjente verden». Det vil si innenfor det klassiske Romerrikets grenser. Biskop Eusebius' viktige bokverk følger utviklingen av den kristne kirke fra Jesu fødsel og frem til den romerske keiser Konstantin den store rundt år 324. Boken har til alle tider fungert som primærkildemateriale for dypdykk i urkirkens historie og kirkens tidligste århundrer.

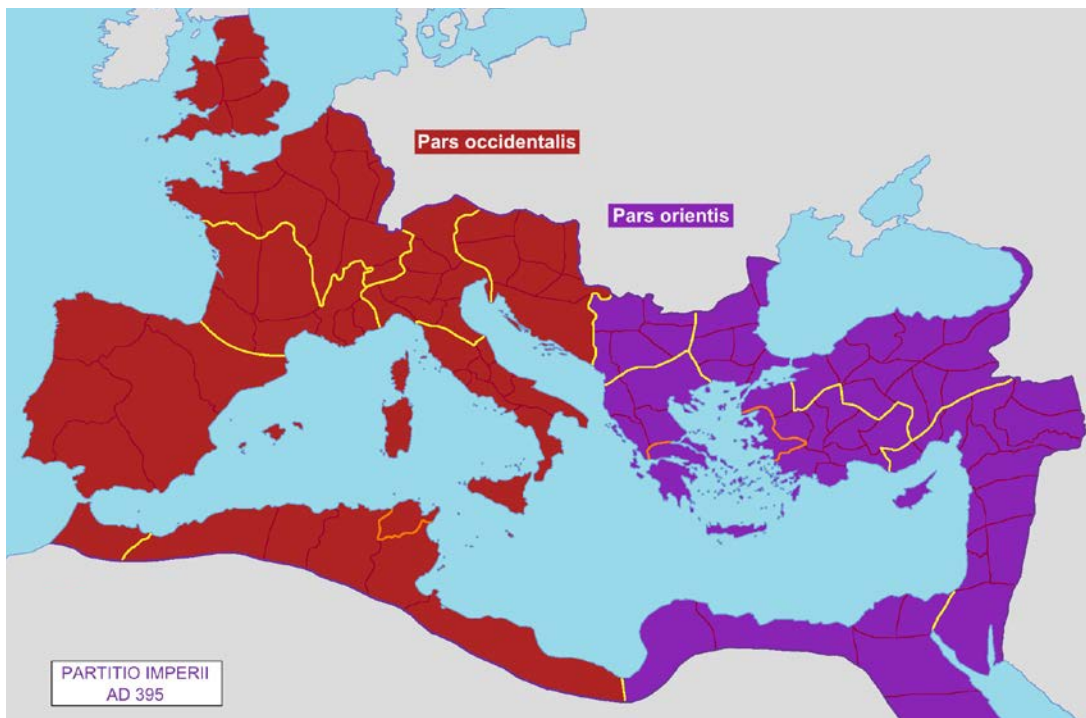

I kirkens første tre hundre år hadde «den ene kirke» lagt vekt på å være samlet og enhetlig med hensyn til kirkens sentrale karakteristika: Lære, kirkerett, kirkeforfatning og ritus. Med bakgrunn i store geografiske avstander innenfor Romerrikets territoriale grenser, hadde det allikevel i løpet av denne tidsepoken vokst frem tre naturlige kirkelige myndighetsområder, de såkalte «patriarkater». Disse myndighetsområdene hadde en ledende biskop, «patriark», som på sin side hadde flere biskoper og bispedømmer innenfor sitt geografiske domene. Disse regionale sentra utviklet seg i provinshovedstedene Antiokia, Alexandria og rikshovedstaden Roma. Det romerske imperiums veinett, militæradministrasjon, bykultur og to dominerende fellesspråk, latin i vest og gresk i øst, bandt det hele sammen og skapte den nødvendige forutsetning for effektiv samtale og kommunikasjon mellom de ulike patriarker og biskopene i de mange bispedømmer.

Enheten mellom de ulike patriarkatene skal imidlertid etter hvert endre seg ved at de enkelte patriarkater i tidens løp fremstår som selvstendige «kirkeorganisasjoner» med visse særpreg. Det er flere årsaker til kirkesplittelsene, med de viktigste er teologisk lærestrid og dogmedannelse på 300- og 400-tallet.

I år 395 deles det klassiske Romerriket i to. Slik etableres Det vestromerske riket og Det østromerske riket. Delingen fører ikke bare til en endret politisk-historisk utvikling innenfor det som engang var ett samlet rike. De politiske omveltningene fører i hundreårene som følger etter 395 til store kulturelle og kirkerettslige endringer i den latinsk-dominerte Vestkirken og den gresk-dominerte Østkirken.

Det klassiske Romerriket deles i to i år 395. Vestromerriket, med Roma som hovedstad og latin som administrasjonsspråk, går i oppløsning allerede i 476. Østromerriket, med Konstantinopel som hovedstad og gresk som administrasjonsspråk, skal komme til å fortsette (med skiftende østgrenser) i ytterligere tusen år.

De store kirkehistoriske omveltningene skyter allerede fart da keiser Konstantin den store flytter den opprinnelige hovedstaden fra Roma til den lille byen Bysants på vestsiden av Bosporos-stredet. Her etablerer keiseren en ny rikshovedstad fra år 330 under navnet Konstantinopel. Keiseren ser samtidig den politiske gevinsten ved at kristendommen fremstår enhetlig uten grupperinger og splittelser. Han engasjerer seg dermed i kirkens indre liv og tar initiativ til ulike kirkemøter, hvorav det første skjer i den lille havnebyen Nikea like ved Marmarahavet i år 325. Slik kommer Østkirken under keiserens særskilte beskyttelse. I løpet av det fjerde århundret går kristendommen fra å være en forfulgt religion til å bli statens religion. Det er fra Konstantinopel det bysantinske kulturområdet utvikles. Gresk er hovedspråket, og kirkens ritus og organisering endres steg for steg i forhold til kirken i vest. Oppsummert får vi nå to store og dominerende kirkefamilier. I vest finner vi den romersk-katolske kirken som bruker latin som språk. Samtidig gjør biskopen i Roma krav på universalkirkelig ledelse (pavemakt), mens patriarken i Konstantinopel motsetter seg dette og forblir en selvstendig og dominerende lederskikkelse med tette forbindelser til den stedlige keisermakten. Denne nære forbindelse i øst mellom keiseren av Konstantinopel og patriarken i samme by gav opphavet til begrepet «cæsareopapisme». Kirken blir således en integrert del av samfunnslivet med keiseren som «de facto» kirkestyrer.

Det er i skyggen av de to store kirkefamilier (Romerkirken og Den bysantinske kirke) at det i løpet av det femte og sjette århundre trer frem en ny og tredje kirkefamilie. I moderne tid kalles denne for de orientalsk-ortodokse kirker. Dette er etno-nasjonale kirkesamfunn som bryter med både Roma og Konstantinopel i år 451.

Hovedårsaken til dette kirkelige skismaet er resultatet av den teologiske uenigheten som oppsto under det økumeniske konsilet i den lille garnisonsbyen Kalkedon ved Bosporos i oktober 451. Under dette kirkemøtet, hvor rundt 400 biskoper er representert, står utsendingene fra Roma og patriarken av Konstantinopel sammen om utformingen av en felles lære om Kristus (kristologi). Utsendingene fra Alexandria og Antiokia ønsker å formulere seg i en noe annen retning. Det betyr at «Kalkedon-bekjennelsen» ikke får allmenn tilslutning blant patriarkene og biskopene i det

som frem til nå har vært den teologisk omforente Vestkirken og Østkirken. En fire hundre år gammel «fellestid» med to dominerende kirkeprovinser og to utbredte kirkespråk er over. Dermed får «stor-kirken» ikke bare latin og gresk som dominerende språk, men nå blir syriansk det tredje kirkespråket. Syriansk kommer til å dominere det østligste kirkeliv helt frem til vår tid.

Disse kirkesamfunn med det historiske kjerneområdet i Mesopotamia skal bre seg raskt videre i nordøstlig retning til Kaukasus og samtidig sørover gjennom Mesopotamia til Den arabiske halvøy og India. I dag kjenner vi til kristnet nærvær i Sentral-Asia og Tibet allerede på 500-tallet. De første skriftlige kilder om kristent nedslag i Kina er fra midten av 600-tallet. Alle disse kirkedannelsene i Persia, Arabia og Asia hadde de syriansktalende kirker som «moderkirker». De store læresentra øst for Middelhavet var byene Edessa, Arbela, Nisibis og senere i Selevkia-Ktesifon i det sentrale Mesopotamia.

En tredje faktor som har medvirket til den europeiske uvitenhet om kirkene øst for elvene Eufkrat og Tigris var språkutfordringen. Latin og gresk ble de brukte kirkespråk innenfor henholdsvis Det vestromerske og Det bysantinske riket. Dette var klassiske dannelsesspråk som skulle komme til å dominere europeisk akademia og de teologiske lærestedene i nærmere 1500 år. Ser vi på kirkesamfunnene som fikk sin utvikling i oldkirkelig tid i Levanten og Mesopotamia, var det syriansk som ble kirkenes liturgiske, teologiske og de lærdes språk. Klassisk syriansk forble i det store og hele ukjent for vestlig teologi og akademia. Slik gikk disse østligste kirker lenge «under radaren» for kirkehistorieforskningen i Europa. I tillegg anså man i Europa deler av de østligste kirkers teologi som vranglære. Dette førte til diskreditering og ignorering fra den europeiske kirkehistorieforskningen sin side, helt frem til vår tid.

Den syrisk-ortodokse kirkes historie

18

*Biskop Gregorius
Malke Ürek*

I møte med den syrisk-ortodokse kirke i Tur Abdin vil de fleste besøkende fra en vestlig og protestantisk kirke tradisjon møte mange liturgiske uttrykksformer, rituelle handlinger og trospraksiser som virker fremmed. Det er allikevel slik at den syrisk-ortodokse kirken har stort sammenfall med hele den ortodokse, østlige kirke i sin alminnelighet. Er man så heldig å få oppholde seg noen dager ved ett av de få klostrene som fremdeles er i funksjon, vil man kunne trenge dypere inn i en levende monastisk tradisjon knyttet til døgnrytmen, askesen og det liturgiske livet.

I landsbyene i Tur Abdin vil man også kunne få et møte med de få gjenværende syriske familiene. Her leves et fromhetsliv som har tilpasset seg den sosio-kulturelle og religiøse minoritetssituasjonen i Tyrkia.

Tradisjonelt beskrives de ulike kirkefamiliers særpreg gjennom kirkesamfunnets lære, kirkeforfatning, kultus og etos. I dette kapittelet, som handler om den syrisk-ortodokse kirkes historie, lære og religiøse uttrykksformer, vil beskrivelsen skje ved utstrakt bruk av kirkesamfunnets egne, skriftlige fremstillinger slik vi møter dem i patriark Ignatius Aphram I Barsoums (1887-1957) omfattende og gjennomarbeidede produksjon. I tillegg har enkelte vestlige universiteter og akademiske læresteder egne studieavdelinger som er knyttet til den syrisk-ortodokse kirkes kultur og tradisjon. Ser man på kirkesamfunnets størrelse, vil man bli overrasket over en usedvanlig stor og imponerende publiseringsvirksomhet. Dette gir anledning til å studere kirkesamfunnet både i nåtid og i fortid. Internettportalen *Gorgiaspress.com* har spesialisert seg på de gamle østlige kirker, og gir oversikt over en overveldende mengde publisert materiale. For leksikalsk oversikt kan *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage* anbefales.

Foreliggende bok om den syrisk-ortodokse kirke og Tur Abdin har et forholdsvis kort omfang som dermed ikke gir plass til å beskrive hele kirkesamfunnets historie, spiritualitet og livsytringer. Formålet med første del av boken er å gi et riss av hovedtrekkene i kirkesamfunnets historie i Midtøsten. Dessuten gis det noen korte innblikk i kirkens indre liv slik en besøkende møter dette i klostrene og ved søndags-gudstjenestene. Trosgrunnlaget, liturgien, de syv sakramenter, korstegnet, tidebønnen, det liturgiske året og fasten gir gløtt inn i denne kirkens åndelige tradisjon og hverdagsliv. Her møter vi troserfaringer som har vist seg å tåle historiens malstrøm og samtidens motstrømskrefter og omstyrtelser. I Tur Abdin møter vi et slitesterkt kirkesamfunn, som på sin vandring gjennom århundrene har forblitt trofaste mot sitt eget opphav, tro, tradisjon og erfaring. Den syrisk-ortodokse kirke har gjennom tidens løp ikke kunnet støtte seg til beskyttende regimer. Allikevel har den overlevd, forankret som den er i sin apostolitet, kontemplative spiritualitet og med fokus på en poetisk og liturgisk dimensjon. Vi ser derfor at svært mange av de mest betydningsfulle læremestrene var kirkens fremste liturger, hymnologer og poeter. Mange vil hevde at så sterk var den indre impulsen i den liturgiske gudstjeneste-sangen og bibel-poesien, at denne til sammen overgikk den teologiske sakprosaen.

Pave Johannes Paul II skrev et offentlig brev i 1995 til den romersk-katolske kirkens medlemmer om kirkens enhet. Her uttrykket han seg utfordrende med hensyn til møtet mellom de østlige og vestlige kirker: «Kristenheten må lære å puste med begge lunger. Både den vestlige og den østlige lunge», sier pave Johannes Paul.

Ordene gjelder fremdeles og uttrykker noe særdeles klokt og vakkert ved å understreke hvor viktig det er at vi søker innsikt og erfaring gjennom å ha blikket festet på en samlet kristenhet. Ikke minst gjelder det i møte med disse aller østligste kirkefamiliens liv og historie.

St. Maria-kapellet ligger vendt mot syd ved St. Augin-klosteret i Tur Abdin. Klosteret ble restaurert og gjenåpnet i april 2010. Etter den lokale tradisjonen er klosteret etablert i det femte århundre.

Glimt fra kirkens historie gjennom to tusen år

21

Den syrisk-ortodokse kirke er en moderne, norsk betegnelse på et oldkirkelig kirkesamfunn som deler felles opphav med flere andre, opprinnelige syrisk-antiokenske kirker. Det vil si ulike østlige kirkesamfunn som alle kan peke tilbake på et felles utspring fra Antiokia-patriarkatet knyttet til oldtidsbyen Antiokia innerst ved Middelhavets østligste bredder.

Tidligere ble den syrisk-ortodokse kirken beskrevet som den «jakobittiske kirke» eller «den vest-syriske kirke» (i motsetning til «den øst-syriske kirke»). Den syrisk-ortodokse kirke inngår i en gruppe av seks ulike kirkesamfunn som kalles de orientalsk-ortodokse kirker. I dette kapittelet vil vi for det

meste bruke betegnelsene «den vest-syriske kirke» når vi beskriver kirkens historiske utvikling frem til vår tid.

Betegnelsen «den syrisk-ortodokse kirke» er av nyere dato og må forstås anakronistisk, da navnet ikke ble benyttet av kirkesamfunnet selv i gammel tid. Den syrisk-ortodokse kirke kan også tituleres slik internasjonalt: «Syriac Orthodox Patriarchate of Antioch and All the East». Ved en slik benevnelse har kirkesamfunnet slått fast følgende: 1: Det liturgiske språket betegnes «syriac» («leshono suryoyo»). 2: Kirken er ortodoks, i betydningen forankret i rett lære og rett apostolisk trospraksis. 3: Kirkens øverste leder har tittelen patriark og har opprinnelse i det oldkirkelige patriarkatet i Antiokia. 4: Kirkesamfunnets nedslagsområde er historisk forstått i områder øst for Konstantinopel.

Det finnes en omfattende litterær skapervirksomhet og produksjon i den vest-syriske kirken, skrevet av deres egne biskoper, prester, historikere og intellektuelle fra ca. år 300 og frem til vår tid. Særlig de gamle historiske krønikene og de mange teologiske manuskriptene gir et unikt innblikk i syrianernes kirkehistorie, bibelbruk, tekstfortolkninger og liturgiske tradisjon. Kirkesamfunnet har også tatt vare på og beskrevet den generelle kirkehistorien helt frem til slutten av 1200-tallet. Syrianerne selv deler kirkens omfattende forfatterskap i tre perioder. De første åtte hundre år betegnes som kirkens litterære gullalder, og hvor man taler om kirkens litterære juveler med hensyn til bibelkommentarer, polemikk, poesi, prosa og biografier. Deretter følger den andre litterære periode fra ca. 770 til 1286 med hovedvekt på historieskrivning, filosofi, oversettelser av antikkens greske hovedverker og bibelkommentarer. Den siste periode regnes fra inngangen til det 14. århundre og frem til begynnelsen av det 20. århundre. I denne epoken begynner kirkens lærde etter hvert å ta i bruk utenlandsk terminologi og dermed tilføres den genuint syrianskspråklige litteraturen mindre av betydning for kirkehistorie-forskningen.

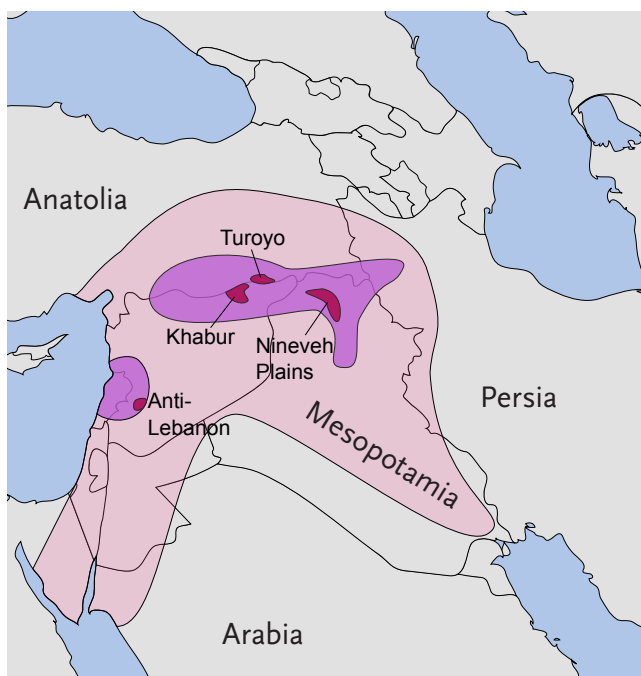
Av historieskriverne kan disse nevnes blant mange flere store forfattere: Johannes av Efesus (d. 587), biskop Zacharias av Mitylene (d. ca. 550), biskop Jakob av Edessa (d. 708), patriark Mikael den store (d. 1199) og biskop Bar Hebraeus (d. 1286). Sistnevnte bringer den samlede kirkehistorie, «Kirkens Krønike», frem til utgangen av det 13. århundre. Samtidig skriver den berømte Bar Hebraeus også et stort bokverk om den generelle og allmenne verdenshistorien. Alle disse unike manuskriptene gir ikke bare

innblikk i den kirkelige historie, men også i den generelle samtidshistorien. Slik utgjør de en del av den litterære verdensarven knyttet til samfunn, politikk, kultur og religion for hele Midøsten.

Den syrisk-ortodokse kirke har gjennomlevd svært skiftende tider og blitt teologisk formet i det vi kan kalle en politisk-religiøs smelting i Midtøsten. Dette henger på den ene siden sammen med lærestrid og dogmedannelse i oldkirken, men er også et resultat av stadig skiftende grenser mellom gamle imperier som Østromerriket, Perserriket og det arabisk-muslimske kalifatet.

Ved siden av språkene latin og gresk utgjør syriansk den tredje kulturbærende språktradisjon innenfor den tidlige, verdensvide kirke. Vi regner med at Jesu språk var en dialekt av araméisk/syriansk. Syriansk var administrasjonsspråket øst for Jerusalem og i det persiske storriket. Dette var et imperium som strekte seg fra landskapene øst for Jordan-elven, gjennom Kaukasus og sør-østover gjennom Mesopotamia og helt til Indus-elven.

Det araméiske/syrianske språkområdet i Midtøsten.

Den syrisk-ortodokse kirke er i dag ingen isolert, etno-nasjonal særkirke. Historisk strekker dens opprinnelige geografiske kjerneområde seg fra Antiokia, gjennom Levanten, og sørøstover langs elvene Eufkrat og Tigris i Mesopotamia. Samtidig har kirken et gammelt nærvær i det sydlige India. Dette strekker seg tilbake til det 2. århundre hvor kristendommen ble brakt sydover langs «den maritime silkevei».

De viktigste bysentra i kirkens formative periode finner vi langs sen-antikkens karavaneveier. En av de sentrale østlige handelsruter går mellom byene Alexandria, Jerusalem, Antiokia, Edessa, Nisibis, Mosul, Arbela, Takrit, Merv, Kasgar og helt til Kina. Litt lenger sør går en karavanerute gjennom den syriske ørkenen fra Damaskus til Palmyra og videre til Dura-Europos og Selevkia-Ktesifon (nå Bagdad). En tredje vei går nordover til det østlige Anatolia og videre inn i Kaukasus til områdene langs Kaspiahavet.

I den antikke byen Dura-Europos ved Eufkrat finner man ruinene til et av de tidligste kirkebygg historien kjenner til. Kirken skal ha vært i funksjon rundt år 230. Bygningen inneholder blant annet et lite dåpsbasseng hvor veggene er dekorert med scener fra Det gamle og Det nye testamentet.

Fra etableringen i Antiokia til lærdomssentra i øvre Mesopotamia

Romerrikets provinser ved det indre Middelhavet år 117. Provinserne Syria ligger mellem Middelhavet og provinserne Judea og Mesopotamia.

Antiokia

Det var i den romerske provinshovedstaden Antiokia at den kristne kirke ble dannet som den aller første menighet utenfor Jerusalem (Apg 11,19-30). Det var hit de første kristne flyktet da diakonen Stefanus ble myrdet i Jerusalem (Apg kap. 6-7). Dette kan ha skjedd rundt år 35. Det var også i Antiokia at man begynte å kalle Jesu etterfølgere for kristne for første gang (Apg 11,26). Antiokia var den tredje viktigste byen i det store Romerriket etter rikshovedstaden Roma og Alexandria. Den romerske provinsen Syria lå innerst ved Middelhavet og grenset i sør til provinsene Judea og Arabia. Mot øst lå provinsen Mesopotamia og i nord lå provinsene Armenia og Kappadokia.

Den syrisk-ortodokse kirke regner apostelen Peter som kirkesamfunnets grunnlegger. Peter var den første biskop av menigheten i Antiokia. Det er kirkehistorikeren Eusebius av Cæsarea (d. ca. 340) som tidligst kan fortelle oss at apostelen Peter betraktes som Antiokias første biskop (Eusebius III-36). Etter apostelen Peter følger biskop Evodius (ca. år 53-68). Mange regner med at Evodius var fra gruppen «de 70 andre disiplene» Jesus hadde. Etter Evodius følger den berømte biskop Ignatius «den opplyste» (ca. år 70-107).

Biskop Ignatius av Antiokia regnes også som den første store kirkelærer etter apostlene i alle de syriansk-antiokenske kirker. Ignatius-brevene, som ble skrevet mens han var på reise som fange mot martyriet i Roma, opplyser ettertiden mye om hvordan den tidligste kirke skulle bekjempe vranglære, hegne om kirkens enhet og ikke minst la seg lede av biskopen når det gjaldt kirkens liv og lære. Dette var altså de tidligste signaler om en hierarkisk styringsstruktur innen kirken. Ignatius' skrifter ble opprinnelig skrevet på gresk, men ble svært tidlig oversatt til syriansk. Biskop Ignatius fikk en særskilt høy status i den formative periode for den vest-syriske kirken. Siden år 1293 har biskop Ignatius' navn blitt brukt av de fleste av kirkens patriarker. Den nålevende patriarken i Damaskus, som ble innsatt 29. mai 2014, bærer navnet Ignatius Aphram II etter Antiokias berømte biskop.

Antiokia forble fra det første århundret og frem til ca. år 400 de østligste biskopenes «kirkehovestad». Byen var i kirkens første tid det viktigste lærdomssentert og brohode for kristen misjon i Asia. Nyere forskning antar at Matteus-evangeliet er forfattet omkring år 80 av jødekristne i Antiokia. Omkring år 270 etableres en egen teologisk skole i Antiokia, og det avholdes en rekke lokale kirkemøter i provinshovedstaden. På 300-tallet

Ruin etter Artemis-tempelet i oldtidsbyen Gerasa i den syrisk-arabiske ørken (Dekapolis-landet). Araberne var til stede på pinsedagen og hørte apostelen Peter tale (Apg 2,11). Gerasa var underlagt biskopen av Palmyra i provinsen Arabia Petrea i kirkens tidligste århundrer og hadde etter hvert en stor syrisk menighet.

regner man med at flertallet av byens innbyggere var kristne. En av de mest betydningsfulle teologene innenfor Antiokia-skolen var byens erkebiskop Johannes Chrysostomos (354-407). Hans utforming av messe-liturgien er en av de mest brukte i den syrisk-ortodokse kirke gjennom alle tider.

Det skal imidlertid ikke gå lang tid før det skapes teologiske og læremessige spenninger knyttet til Antiokia-skolen og biskopene i øst. Dermed avtar Antiokias rolle som lærdomssete for den vestlig og østlige grenen av de syrisk-språklige kirker. Etter hvert flyttes tyngdepunktet til de i ettertid berømte, syrisk-språklige lærdoms-sentra som etableres øst for Antiokia i handelsbyene Edessa og Nisibis. Begge disse byene befant seg i øvre Mesopotamia langs den sentrale og viktige «Silkeveien», som strakte seg fra Midtøsten til Sentral-Asia og helt til Kina.

Edessa

Det er kirkehistorikeren biskop Eusebius av Cæsarea som skriver om kristningen av den syriansktalende befolkningen i Edessa (Eusebius 1:13 og 2,1:6). Mye tyder på at det første nedslaget av små menigheter skjedde i den jødiske diasporaen som hadde tilhold her. Men også den stedege befolkningen, som i hovedsak besto av syrianere, kom tidlig med i de første kristne menighetene i byen. Særdeles berømt er tradisjonsfortellingen som beskriver hvordan apostelen Thomas sender disippelen Taddeus (Addai på syriansk) til Edessa og videre til den syrianske befolkningen i Mesopotamia. Det er særlig Addai som knyttes til (legende-)fortellingen om hvordan herskeren kong Agbar, som styrte det lille fyrstedømmet Osroene i årene 7-50, etablerer det første kristne kongedømme i historien.

Oldtidsbyen Edessa (Sanliurfa i dagens Tyrkia) lå nord for Antiokia og 80 kilometer øst for elven Eufkrat. Silkeveien fra Damaskus og østover gikk gjennom byen. Men også handelsveien i retning nord-sør, mellom Kaukasus og Egypt, gikk gjennom Edessa. Slik ble byen en møteplass og et dannelsessenter for klassisk, syriansk tale, skrift og kultur. Romerne erobrer byen i år 114 og Osroene blir en vasallstat under keiseren av Roma. Edessa blir det historiske utgangspunktet for kristendommens utbredelse sørøstover i Mesopotamia og Persia; men og videre nordover mot Kaukasus. Det er svært trolig at det fantes syriansktalende menigheter i og rundt Edessa allerede i år 100. Så tidlig som i 197 holder byens biskop et kirke-møte (Eusebius V:23) hvor byens syrianske kristne, sammen med menighetene i Jerusalem, Cæsarea, Pontos og Korint, drøfter påskefeiringens plass i den kirkelige kalender. I år 201 er det store oversvømmelser i Eufkrat, og en av byens første kirker blir ødelagt. Et eiendommelig manuskript, som av flere forskere knyttes til kirkelivet i Edessa, er *Salomos Oder*. Manuskriptet inneholder 42 oder/salmer/poetiske uttrykk hvor originalmaterialet, som er skrevet på syriansk, er bevart nesten i sin helhet. Etter all sannsynlighet skriver originalmaterialet seg fra mellom år 150-200. Salomos Oder er et unikt skrift som muligens kan ha vært den syrianske kirkes første «salmebok». Edessa får sin første biskop på 200-tallet og skal ha vært representert med biskop Ethalah av Edessa på kirkemøtet i Nikea i år 325.

Den gamle byen Edessa fremstår tydelig som den østlige kristendoms vugge. I løpet av årene 363 til 489 er «Edessa-skolen», og senere «Nisibis-skolen» i årene 489 til ca. 640, de viktigste akademiske lærdomssentra for den syriansktalende kristenhet. Det er ved akademiet i Edessa vi finner

høyborgen for syriansk teologi og forfatterskap helt frem til år 489, da Edessa-skolen stenges av keiseren av Konstantinopel.

Den vest-syriske kirkes store teolog og forfatter Efraim Syrereren (306-373) hadde tilhold i både Nisibis og Edessa. Det er med utgangspunkt i miljøene knyttet opp mot disse to læresentra at Efraim Syrereren skriver sine kjente teologiske bokverk, bibelfortolkninger og berømte hymner. Efraim skrev mange av sine prekener i verseform og betraktes som de syrianske kirkenes største teolog og mest berømte forfatter gjennom alle tider.

Den tidlige menighetsetableringen i Edessa, og etter hvert fremveksten av klostermiljøene i denne delen av øvre Mesopotamia, spiller en helt avgjørende rolle med hensyn til de tidlige oversettelsene av Bibelen til syriansk. Det er særlig de språkkyndige teologene, kalligrafene og kopieringskunstnerne, knyttet til de mange klostrene i landskapet omkring Edessa, som danner forutsetningen for denne virksomheten. Munkene og presteskaper i Osroene og Edessa hadde i kirkens første århundrer språkkunnskaper i både hebraisk, syriansk og gresk. Den tidligste oversettelsen av Det gamle testamentet, fra hebraisk til syriansk, ble sannsynligvis gjort rundt år 150 av jødekristerne og syrianere i øvre Mesopotamia og Edessa. Oversettelsen kalles *Peshitta*, som betyr «enkel eller lettfattelig». Noen generasjoner senere, på 300-tallet, finner man oversettelser av Det gamle testamente fra gresk til syriansk.

Det finnes også svært tidlige oversettelser av de fire evangeliene fra gresk til syriansk. Tidligst av alle oversettelser er de litterære arbeidene til teologen, språkforskeren og apologeten Tatian (ca.120 - ca. 185). Tatian kom fra den nord-østligste delen av Mesopotamia der elven Tigris bøyer av mot vest. Syrianeren Tatian, som studerte i Roma under Justin Martyr, ble en viktig kirkelærer i den tidligste syriansk-talende kirke. Hans mest kjente arbeide er sammenstillingen av de fire evangelier til én samlet tekst: *Diatessaron* fra år 172. Dette er den første oversettelse av nytestamentlig materiale til et semitisk språk. Man regner med at *Diatessaron* ble anvendt som evangeliebok i syrianske menigheter helt frem til biskop Rabbula av Edessa, rundt år 435, forbød bruken av Tatians evangeliebok og påla de syrianske menighetene å bruke Det nye testamentet i tråd med «storkirkens» oversettelsestradisjon. Man regner med at en av de tidligste tilnærmet komplette oversettelser av Bibelen til syriansk foreligger i år 464, og at arbeidet ble utført i klostrene knyttet til byen Amida like nord for Tur Abdin.

Helt frem til vår tid har disse tidligste bibeloversettelsene, utført av de syrianske kirkefedre, teologer og munkar, vært av stor betydning for bibelforskningen gjennom historien. *Peshitta* har vært den viktigste kilden til syrisk spiritualitet og kirkeliv i mer enn 1500 år. Liturgier, bønner, hymner, prekentekster og trosopplæring i disse kirkene er fremdeles preget av bibeltekstene slik de foreligger i opprinnelige oversettelser som stammer fra den syrianske kirkes tidligste århundrer. De første oversettelsene av Bibelens ulike bøker til klassisk syrisk regnes i dag som en del av den vest-syriske kirkens store bidrag til den kristne verdensarven.

De vest-syrianske klostermiljøene i og omkring Edessa holdt den teologiske og akademiske produksjonen gående etter de arabisk-muslimske erobringene i 638. Virksomheten fortsatte også under seldsjukk-tyrkerne helt frem til det tolvte århundre. Edessa blir erobret av Korsfarerne i 1089 og blir bysenter i et eget korsfarer-grevskap. Men allerede i 1144 gjenerobres Edessa av seldsjukk-emiren Zengi av Mosul, og byen blir bokstavelig talt lagt i grus. Angrepet skjer den 24. desember 1144 og store deler av de kristne innbyggerne blir drept. Over titusen barn blir fanget og solgt som slaver av de tyrkisk-muslimske seldsjukkene. Den vest-syrianske kirkes biskop Basil overlevde angrepet og bidrar til å bygge opp igjen det kristne nærvær i byen frem til sin død ca. 1170. (Segal 2001: ss. 245).

Nisibis

St Jakobs-kirken i Nisibis er den eldste bevarte kirkebygning i øvre Mesopotamia, og ligger ved inngangen til Tur Abdin-landskapet. Den ble reist i 359 og inneholder baptisteri og gravkammeret til biskop Jakob.

Kristendommen sprer seg raskt videre østover og sørover fra Edessa. I den såkalte Arbela-krøniken, skrevet på 500-tallet, hevdes det at Mesopotamia ved midten av det tredje århundret har 14 bispedømmer. Oldtidsbyen Nisibis i øvre Mesopotamia lå noen dagsreiser øst for Edessa og kom til å spille en stor rolle for de syrianske kristne. Mesopotamia, som var romersk provins fra 116 til 363, fikk tidlig kristen bosetting. Allerede mot slutten av 100-tallet fortelles det om biskop Avircius fra byen Frygia i Anatolia, som besøker Mesopotamia og byen Nisibis (Baumer 2008: s.22). I det fjerde århundret er det et tydelig syriansk, kristent nedslag i området, og i år 325 deltar biskop Jakob av Nisibis på kirkemøtet i Nikea. Byen nevnes også sammen med den utstrakte etableringen av asketer, eneboere og klosterbygg i Izla-fjellene og videre nord-østover mot Tur Abdin.

Teologen og hymnedikteren Efraim Syreren er fra Nisibis og er en viktig intellektuell, bibelfortolker og lærd knyttet til Jakobs-kirken i byen, før han flykter til Edessa i 363 da perserne erobrer byen. Den teologiske Nisibis-skolen stenges i 363 og åpnes ikke igjen før i år 489. Da har allerede øst-syrianerne utviklet sin egen selvstendige kirkegren løsrevet fra Antiokia-patriarkatet. Nisibis-skolen holder læresenteret i aktivitet frem til de arabisk-muslimske erobringer på 600-tallet og blir regnet som det viktigste lærdomssenteret for den øst-syriske kirken i antikken.

Fra en samlet «storkirke» til kirkesplittelser

Utsnitt av ikon med keiser
Konstantin flankert av
biskoper under konsilet i
Nikea, år 325.

32

Det første av de store kirkemøtene innenfor Romerriket ble avholdt i garnisonsbyen Nikea (nå Iznik i Tyrkia) i år 325. De fleste biskopene kom fra den østlige delen av riket. Det er keiser Konstantin den store som innkaller til møtet, og over 250 biskoper er til stede, sammen med hundrevis av prester og diakoner. Her blir det vedtatt at de tre ledende og jevnbyrdige patriarkater innenfor «storkirken» skal være knyttet til byene Alexandria, Antiokia og Roma. Noen år senere, ved det andre kirkemøtet i Konstantinopel i år 381, godkjennes også den nye rikshovedstaden Konstantinopel som et fjerde patriarkat. De har alle fire så langt den samme teologiske lære og felles kirkerett. Det er også enighet om at patriarkatene er jevnbyrdige innenfor «storkirken» med hensyn til makt og

myndighet over sine respektive bispedømmer. Patriarkatene skal også være autokefale, dvs. helt selvstendige og uten annen kirkelig øvrighet over seg. Ingen av de fire patriarker skulle dermed kunne blande seg inn i hverandres anliggender, og den enkelte patriark skal ha selvstendig myndighet over alle sine bispedømmer og biskoper.

Alle de syriansktalende bispedømmene forholder seg til Antiokia-patriarkatet. Det går imidlertid ikke lang tid før skyer truer i horisonten. «Kirkefreden» mellom de fire patriarkatene blir satt på prøve på grunn av dyptgående teologiske uenigheter. Det er særlig i Mesopotamia at bispedømmene organiserer seg i retning av selvstyre allerede rundt år 400.

I år 424 avholdes et særskilt kirkemøte for de øst-syranske bispedømmene, den såkalte Dadisho-synoden i byen Markabta. Stedsvalget var strategisk utpekt av perser-kongen og ligger helt sør i Mesopotamia, i den arabiske vasall-staten Lakhmid ved Eufrat. Lenger unna kunne man knapt komme med hensyn til de to kirkelige maktsentra Antiokia og Konstantinopel. Forsamlingen var sammenkalt av den persiske herskeren Bahram V i den hensikt å sikre territorial lojalitet, vis-á-vis keisermakten i Konstantinopel, hos den øst-syranske kristne befolkningen innenfor Perserrikets grenser. Ledende biskop var katolikos Dadisho.

På dette møtet erklærer alle de 37 møtende biskoper behovet for én samlet biskoppelig ledelse (katolikos) og at «Kirken i Øst» ikke var avhengig av konsensus fra kirkefelleskapet knyttet til Antiokia-patriarkatet (Chabot/Birnie 1902: Synodicon Orientale). Dermed har den første avskallingen fra Antiokia-patriarkatet skjedd. Dette betyr også senere at de øst-syriske bispedømmene ikke deltar på det fjerde og avgjørende kirkemøtet i Kalkedon i år 451.

Kirkesplittelsen i år 451

I år 451 sammenkaller den østromerske keiser Markian av Konstantinopel til nytt «storkirke»-møte (konsil) i den lille byen Kalkedon like øst for rikshovedstaden. Hensikten med denne rådslagningen var et forsøk på å forene de ulike patriarkatene til å fastholde en felles teologi og felles kirkerett i samsvar med vedtakene på de tidligere kirkemøtene i 325 (Nikea), 381 (Konstantinopel), og 431 (Efesus). Ved Kalkedon-konsilet kulminerer imidlertid den teologiske uenigheten mellom ledende teologer knyttet til de fire ulike patriarkatene. I korthet diskuterte de mer enn fem hundre fremmøtte biskopene over flere dager hvordan man kunne fastholde et samlet syn i «storkirken» om at Jesus fra Nasaret var én person, men med to naturer: både guddommelig og menneskelig. Jesus var Guds sønn (sann Gud), men samtidig også et jordisk menneske (sant menneske). På motsatt side sto de som kom til å bryte ut av «storkirke»-fellesskapet: syrianerne, kopterne og armenerne. Disse hevdet at Jesus hadde én natur, ikke to. Disse kristologiske stridigheter skulle komme til å vedvare helt frem til moderne tid.

I tillegg til de store teologiske spørsmål som ble drøftet, ble det også vedtatt 28 ulike kirkerettslige ordninger som «storkirken» i fellesskap skulle forplikte seg på. Kirkemøtet forsøkte også å gjøre vedtak om at paven i Rom og patriarken av Konstantinopel skulle være likestilte mht. myndighet og verdighet. Vedtaket ble imidlertid ikke anerkjent av utsendingene for paven i Roma. Det historiske «storkirke»-fellesskapet har med dette startet forvitringen. Det som i ettertid skal benevnes som fellesskapet av de orientalsk-ortodokse kirker trer fra nå frem på den kirkehistoriske arena.

34

Et tidsskille er skapt. Resultatet etter Kalkedon-konsilet i 451 blir at patriarkatet i Alexandria (Egypt) og mange av de gjenværende østlige kirkene kommer etter hvert til å bryter med «storkirke»-fellesskapet. I de neste 150 år gjennomgår Antiokia-patriarkatet en svært turbulent tid preget av indre stridigheter. I korthet går uenigheten ut på pro- og anti-holdninger vis-à-vis teologien som forfektes av rikskirken i Konstantinopel. På den annen side opprettholdes og utvikles samholdet mellom de vest-syriske biskoper og patriarkatet i Alexandria i Egypt.

Patriark Severus av Antiokia (ca. 465-538)

Severus av Antiokia regnes som en av de viktigste lærde i den syrisk-ortodokse kirken. Feires i kirkekalenderen den 8. februar.

Det sjette århundre skal, tross mye indrekirkelig uro, bli den viktigste formative perioden for det som utkrystalliseres til å bli den vest-syriske kirke. Keiseren i Konstantinopel er ved århundreskiftet Anastasius den første (491-518). Han ser med velvilje på teologien til biskopene i den vest-syriske delen av imperiet. I Antiokia-patriarkatet skal det nå fremstå en teologisk skikkelse som skal virke samlende og sette dype spor etter seg: Severus med tilnavnet den store.

Severus viser seg å være en intellektuell gigant som studerte både i Alexandria og Beirut. Som ung døpes han i 488 og tiltrekkes etter hvert av asketismen, noe som medfører at han velger å leve et monastisk liv ved et kloster nær Gaza. Han etablerer selv senere en kloster-kommunitet hvor han blir boende i mange år og virker som teologisk inspirator. Severus blir en fremragende lærd som skriver på gresk og som regnes som en av det sjette århundres mest fremtredende teologer innenfor de østlige kirker.

I år 508 reiser han til rikshovedstaden Konstantinopel sammen med to hundre munkar for å drøfte sin teologiske linje. Keiser Anastasius ser med velvilje på Severus og hans teologiske posisjoner og innsetter ham i år 512 til patriark av Antiokia. Patriark Severus av Antiokia er imidlertid en forkjemper for den teologiske linjen som gjaldt før kirkemøtet i Kalkedon. Dermed får han stor innflytelse i alle bispedømmene som ligger under Antiokia-patriarkens myndighetsområde. I særlig grad gjelder det de vest-syriske bispedømmene.

En ny keiser, Justin den første, kommer til makten i 518 og patriark Severus av Antiokia, sammen med 54 andre biskoper, faller i unåde hos keiseren i Konstantinopel. Severus avsettes som patriark og flykter samme året til Egypt på grunn av stridigheter med bysantinerne. Patriark Severus av Antiokia dør i 538 i landflyktighet og blir begravet ved et kloster i nærheten av Alexandria i Egypt.

Etter at patriark Severus av Antiokia blir avsatt og landsforvist av keiseren av Konstantinopel, fragmenteres det antiokenske patriarkatet. Som et resultat av dette vokser det over tid frem fem ulike særkirker. Den ene av disse blir det som i vår tid kalles Den syrisk-ortodokse kirke. De andre fire kirkesamfunnene, som alle regner det oldkirkelige Antiokia-patriarkatet som «moder-huset», får disse betegnelsene (i moderne språkdrakt): Den maronittisk-katolske kirke, Den melkittisk-katolske kirke, Den syrisk-katolske kirke og Det gresk-ortodokse patriarkatet av Antiokia og Østen.

Dette epokegjørende skismaet i det fem hundre år gamle Antiokia-patriarkatet betyr starten på et nytt historisk kapittel for den vest-syriske kirken. De gjenværende vest-syriske biskopene, som mister sin patriark etter at Severus av Antiokia dør i 538, blir nå «hjemløse» og går en usikker og svært turbulent tid i møte. De to påfølgende keiserne av i Konstantinopel, Justin I (518-527) og Justinian I (527-565), iverksetter regulære forfølgelser av de vest-syriske biskopene over hele det bysantinske riket. I år 544 kan historien bare vise til tre vest-syriske biskoper som er virksomme innenfor hele det gamle Antiokia-patriarkatets kirkerettslige område. I siste halvdel av det sjette århundret skjer det imidlertid en endring som skal forandre situasjonen for den vest-syriske kirke for alltid. På denne tiden dukker det opp en ny lederskikkelse som skal bli den vest-syriske kirkens store organisator og redningskikkelse: Yaqub Burd'oyo eller Jakob Baradeus (ca. 500-578).

Biskop Jakob Baradeus av Edessa (ca. 500-578)

Jakob Baradeus av Edessa (d. 578) slik han fremstilles i den syrisk-ortodokse kirke med vandringsstav og bibel.

Jakob Baradeus vokser opp i karavanebyen Tella, beliggende midtveis mellom Edessa og Tur Abdin. Som ung får han sin språklige og teologiske utdannelse ved Fsilta-klosteret nær Antiokia. Den unge Jakob lærer seg både gresk og syriansk slik at han kan fordype seg i et omfattende bibliotek av teologisk lærestoff. Omkring år 527 bringer det gode omdømmet, som Jakob har fått som intellektuell og prest, ham til Konstantinopel hvor han får arbeide som «hyrde» for vest-syrianerne i byen. I år 542 ber den arabiske kong Harith bar Jabalah al-Ghassani (d. 569) keiseren av Konstantinopel om hjelp til å utnevne en biskop for sine kristne undersåtter. Kong Harith regjerer over Ghassanidenes land, et arabisk område, som strakk seg fra Eufrat i nord til Akababukten i sør. I lange tider hadde de vestlige syrianerne en kirkelig bastion i dette landskapet. Store deler av Ghassanide-araberne var blitt kristne og hadde tilsluttet seg de vest-syriske biskopene.

Ghassanidene var en før-islamisk arabisk stamme som gikk over til kristendommen i antikken. Den vest-syriske kirke utnevnte egen biskop for Ghassanidene og deres område.

Dermed blir Jakob Baradeus i 543, i all hemmelighet, vigslet til biskop av Edessa. Den apostoliske vigslingen skjer ved patriark Theodosius av Alexandria. Biskop Jakob Baradeus av Edessa blir i årene som kommer den store reformator og re-organisator av de vest-syriske bispedømmene. Biskop Jakob reiser til fots eller på heste- og eselryggen over hele det vest-syrianske nedslagsområde, og besøker provinsene Syria, Mesopotamia, Kilikia, Kappadokia, Osroene, Isauria, Palestina, Arabia og Egypt.

38

En av Jakobs samtidige biografer viser til at Jakob Baradeus av Edessa vigslet 27 biskoper og noen tusen diakoner og prester innenfor et biskoppelig nettverk. Han virker som teologisk inspirator, begavet organisator og den fremste lederskikkelsen i den vest-syriske kirkes kanskje vanskeligste tid. (Barsoum 2003 s. 248). Jakob skal også ha innviet to patriarker for den vest-syriske kirke: Sergios av Tella (ca. 557-560) og etter ham Paulus av Beth Ucome (564-578). Begge disse to, sammen med Severus av Antiokia, regnes som de tre første patriarker i den nye kirkefamilien som nå trer frem.

Senere skal den vest-syriske kirke bli benevnt under betegnelsen «Jakobittene» etter biskop Jakob Baradeus av Edessa. Biskop Jakob introduserte imidlertid ingen ny doktrine eller liturgisk ordning i den re-etablerte kirken. Derfor har kirken avvist denne benevnelsen. Det

er allikevel fra denne tiden den syrisk-ortodokse kirken fremstår som en egen autokefal kirkegren. Den var selvstyrt både i forhold til det oldkirkelige patriarkatet i Antiotika og den dominerende, bysantinske rikskirken med hovedsete i Konstantinopel. Biskop Jakob av Edessa dør den 30. juli 578. Fra denne tid er imidlertid den vest-syriske kirken sikret.

39

I den syriske ørkenen var det mange bysamfunn hvor arabere, jøder, syrianerne og andre folkeslag bodde sammen i kirkens tidligste århundrer. I dette landskapet sør, øst og nord for Antiokia vokste det frem mange vest-syriske bispedømmer. Et kjent område øst for Jordan-elven var Dekapolis-landskapet med de ti byer som også omtales flere steder i Det nye testamentet. Oldtidsbyen Gerasa, i den sørlige delen av Dekapolis, hadde egen biskop som deltok på kirkemøtet i Kalkedon i år 451. Gerasa ble i en tid et viktig senter og bispedømme for den vest-syriske kirken, beliggende i den romersk/byzantinske provinsen Arabia. På bildet ser vi ruinene etter romersk storhetstid i byen Gerasa (nå Jarash i Jordan). Arkeologene har funnet rester etter 13 kirker i denne gamle byen som ble svært ødelagt under de arabiske erobringer på 600-tallet.

Arabisk-muslimsk maktøvertakelse i Midtøsten

I hundreårene som følger, fra Muhammed etablerer seg som religiøs leder og militær krigsherre på den arabiske halvøy rundt år 622, skal hele Midtøsten gjennomgå enorme politiske, kulturelle og religiøse forandringer. Disse endringene skal komme til å få stor betydning for den vest-syriske kirkes handlingsrom innenfor sitt gamle kjerneområde i Anatolia, Levanten og Persia.

Ridda-krigene («Krig mot de frafalne») ble umiddelbart gjennomført av de første kalifer rettet mot befolkningsgrupper på Den arabiske halvøy som ikke ville underkaste seg alle deler av islamsk trospraksis. Bilde viser en kjent slagmark i Dibba nær Oman-bukten. Tusenvis av gravsteiner viser området der de omfattende krigshandlingene foregikk under den første kalif Abu Bakr.

I lang tid før det politiske og religiøse skiftet som følger etter Muhammed, hadde de to gamle naborikene Bysants og Persia utkjempet en rekke utmattende nabo-kriger i tidsrommet 540 og 629. I løpet av det siste hundreåret skal de persiske erobrerne systematisk tvangsflytte ti tusener av vest-syrianere, sammen med deres prester og biskoper, til det sentrale Mesopotamia. Ved denne systematiske tvangsflyttingen av syrianere fra det indre Middelhavsområdet og nordlige Levanten, havnet de deporterte i landskapet sørover langs Tigris-elven. Den vest-syriske biskopen Jakob av Edessa forteller at virkningshistorien av slavetransporten fra Antiokia og Edessa var så omfattende at nye byer måtte grunnlegges i det sentrale og østlige Mesopotamia. (Moffet 1998, ss. 246). Denne formidable folkeforflyttingen av vest-syrianske kristne fra Antiokia og øvre Mesopotamia bidro til å utvikle det som etter hvert kan betegnes som den vest-syriske kirkeprovins i Persia.

Den mest langdryge og sammenhengende krigen av dem alle varte fra 602 til 629. Perseerne legger i denne siste storkrigen under seg Egypt, Levanten, Kaukasus og store deler av Anatolia. I 611 erobres Antiokia, i 613 erobres Damaskus og i 614 faller Jerusalem. Stridighetene utarmer begge imperie-maktene og gjør dem sårbare for nye inntrengere.

Det bysantinske riket rundt år 600.

Muhammed blir født rundt år 570 i karavanebyen Mekka som lå i landskapet Hijaz, tre dagsreiser fra Rødehavet. Muhammed kom fra Hasim-klanen, som igjen hørte til Quraysh-stammen. Muhammed ble både religionsstifter, krigsherre og politisk leder for det første samfunnet av muslimer på Den arabiske halvøy. Profeten Muhammed dør i 632, men hadde gjennom de siste tiår av sitt liv også vært militær strateg og hærleder for en lang rekke interne felttog («borgerkriger»). Som et resultat av dette var store deler av Den arabiske halvøy samlet til ett rike under hans militære og religiøse ledelse.

I løpet av de første tiår etter Muhammeds død, mobiliserer profetens slektninger og Quraysh-klanen en kraftfull, dynastisk-patriarkalsk hærsmakt som skal utvikle et arabiskstyrt, muslimsk imperium som skal komme til å omfatte det meste av landområdene, som tidligere hadde utgjort det bysantinske riket og Perserriket. I løpet av de første tiår erobres byene Antiokia, Jerusalem, Edessa, Nisibis og Selevkia-Ktesifon. Dermed kommer de bysantinske provinsene Fønikia, Syria, Eufrates, Osroene, Mesopotamia, deler av Armenia og hele det store Perserriket under én og samme hersker. Etter kort tid skal yttergrensene for det nye riket strekke seg fra Pyreneene i vest til Samarkand i øst. Lengst sør går grensen ved Indus-elven, og nord for Eufrat og Tigris går grensene ved de nordlige Kaukasusfjellene og ved Kaspiahavet.

I den tidligste perioden etter Muhammeds død styrer «de fire rettlejede kalifer» i årene 632 til 661. Den vest-syriske kirken går nå en usikker og særdeles vanskelig tid i møte. Borgerkriger internt mellom araberne, sammen med en uendelig rekke av krigsfremstøt med plyndring av byer og katedraler i Levanten, driver de erobrede folk inn i en utrygg skyggetilværelse. Det finnes likevel eksempler på de nye makthavernes positive dialog med den vest-syriske kirkes lærde. En slikt erfaring viser brevvekslingen mellom den vest-syriske kirkes patriark Yuhanon III (årene 631-648) og den arabiske emir Umayr Ibn Sad av øvre Mesopotamia. Mest berømt er oversettelsen av de fire evangelier fra syriansk til arabisk, bestilt av den stedlige emiren i år 644 (Basrouma s. 263). Disse første oversettelsene av evangeliene til arabisk er ikke bevart, men en rekke brev som ble sendt mellom patriarken og emiren om den kristne tros innhold, er bevart for ettertiden og bekrefter oversettelsen (GEDSH 2011, s. 631).

Den første arabisk-muslimske styringsperioden blir avløst av Umayyade-kalifatet som blir sittende med makten i nesten hundre år fra 661 til 750. Herskerne tilhører Quraysh-stammen og flytter rikets hovedstad fra Mekka til Damaskus i 661. Både den vest-syriske og den øst-syriske kirken opplever i denne første tiden en viss toleranse under det nye Umayyade-kalifatet. Samtidig opptrer de nye herskerne annerledes en pave og keisermakt. Den arabisk-muslimske styringstradisjon hadde ingen tydelig «kirkeorganisasjon» utover «ulama», altså såkalte lærde innenfor islamsk lære og islamsk samfunnstolkning. Denne tvetydighet mellom utøvelse av religion og politikk fører blant annet til at araberne ikke assimileres inn i den religiøse tradisjon som gjelder i de landene som erobres. I stedet etableres et dynastisk imperium hvor kalifen hos umayyadene kaller seg Guds stedfortreder (khalifa Allah). Kalifen har en rekke roller og er åndelig leder, religiøs leder, politisk leder og militær leder. Kalifens maktområde blir dermed både politisk og religiøst. Han er Guds stedfortreder på jorden.

De muslimske erobringene av landområdene rundt det indre Middelhavet og i Persia betydde paradoksalt nok en viss ekspansjonstid for den vest-syriske kirken. Dette hang sammen med at den bysantinske rikskirken hadde til dels forfulgt de ulike kirkefamilier innenfor rikets grenser, dvs. kirkesamfunn som ikke fulgte Kalkedon-vedtaket av 451. Slik hadde syrienerne allerede måttet leve i en form for kirkelig skyggetilværelse. Dermed blir de nye muslimske makthaverne, i noen generasjoner, lettere å hanskas med når det gjaldt det indre religiøse livet for de syrianske kirkene.

Ved erobringene av Det bysantinske riket og Perserriket, får de nye arabisk-muslimske herskerne tilgang på kolossale rikdommer, et sinnrikt system av handelsveier inn i Europa og Asia, og ikke minst en velutviklet, offentlig infrastruktur. Samtidig blir de gresktalende og syrianske intellektuelle, med deres omfattende akademiske kapital, tilgjengelig for de nye styringsmaktene. De arabiske innflytterne, som i hovedsak var nomader, analfabeter og uten akademiske tradisjoner, manglet til å begynne med ofte kompetanse til å betjene den offentlige infrastruktur i de erobrede områder. Umayyade-kalifatets pragmatiske toleranse vis-à-vis de erobrede folk tilskrives nettopp det faktum at det var kristne munkar og andre lærde som hadde kapasitet til å håndtere samfunnsmaskineriet - hvor folkespråket i de erobrede områder stort sett var syriansk, gresk, armensk og koptisk. Disse lærde tilskyndet de nye makthaverne til å ta i bruk boklig lærdom.

Etter noen tiår innfører umayyadene arabisk som administrasjonsspråk. Ikke minst i denne situasjonen er det først og fremst den syriansktalende delen av befolkningen som kunne betjene kalifatets administrasjon, da disse gjennom det historiske løp var språklig kjent med den arabisktalende minoritet i sitt nærmiljø.

Kaster vi et blikk på den vest-syriske kirkens indre liv i perioden år 700 til år 900, er det en relativt begrenset produksjon av teologisk lærestoff. Munkene og de lærde i klostrene bruker nå kunnskapen rettet inn mot historie, retorikk, filosofi, astronomi, medisin og hagiografi. Et særdeles viktig teologisk læresenter i denne tiden blir Qenneshre-klosteret ved

Den berømte Umayyade-moskéen i gamlebyen, Damaskus. Det opprinnelige bygget var en basilika til minne om døperen Johannes. Inne i moskéen er det fremdeles et rom, som i henhold til tradisjonen, har en relikvie av døperen Johannes' hode. I år 715 ble kirken omgjort til moské under kalif al-Walid. Den enorme moskéen regnes i dag som islams fjerde helligste sted.

Eufrats østbredd, beliggende midtveis mellom Aleppo og Edessa i den syriske ørken. Klosteret ble etablert allerede i år 530 av syrianske munkar, som søker tilflukt i ørkenen for å motstå forfølgelse fra rikskirken i Konstantinopel. Klosteret skal imidlertid få epokegjørende betydning i flere hundre år. På sitt største har klosteret 370 munkar og trekker til seg intellektuelle fra hele den vest-syriske kirken. I tidens løp rekrutteres i alt syv patriarker fra Qenneshre-klosteret og femten biskoper får sin teologiske utdanning her.

Qenneshre-klosteret opptrer i flere hundre år som den vest-syriske kirkes senter, for to-språklig utdanning innen gresk og syriansk. Her oversettes Bibelens bøker, teologiske manuskriptar og patristiske hovedverk i begge språkretningar. I tillegg skjer det også en oversettelsesbølge av enormt omfang med hensyn til klassiske verkar fra den gresk-hellenistiske verden innen medisin, filosofi, logikk og matematikk. Senere (under Abbasidekalifatet) i år 811, plyndres og brennes klosteret av arabiske vandalar, men allerede rundt 820 bygges lærestedet opp igjen. Klosteret beholdt sitt ry som lærdomssete for syrianerne i lang tid, men synes forlatt og fraflyttet på 1200-tallet. Klosterruinene er i moderne tid gjenoppgdaget ved arkeologiske utgravningar øst for ørkenbyen Jarabulus like ved grensen mellom dagens Syria og Tyrkia.

Biskop Jakob av Edessa (630-708)

Biskop Jakob av Edessa fikk stor betydning for den vest-syriske kirken i de arabisk-muslimske herskernes tidlige styringsår. Feires i kirkekalenderen 5. juni.

En av de store lærde innenfor den vest-syriske kirken, som får sin utdanning ved Qenneshre-klosteret i Umayyade-tiden, er biskop Jakob av Edessa (630-708). Han vokste opp i en landsby like ved Aleppo og morsmålet var syriensk. Som ung ble han munk ved det berømte Qenneshre-klosteret. Her utdannet Jakob seg til teolog, bibelfortolker, filolog og kristen filosof. Han behersket syriensk, gresk og hebraisk. (Barsoum s. 272). Biskop Jakob skrev alle sine bøker, avhandlinger og brev på et elegant syriensk. Han håndterer store deler av samtidens lærdom skrevet på gresk og syriensk og blir regnet som kirkens mest lærde ved begynnelsen på 700-tallet. Forfatterskapet gjelder foruten teologi også filosofi, språklære/grammatikk, kirkelære og historie.

46

Biskop Jakob av Edessa bidrar til en betydelig videreutvikling av den jersalemske Jakobs-liturgien og gudstjenestens liturgiske rammeverk. Dessuten fullfører han en revisjon og kommentarutgave til *Peshitta* - den enkle vest-syriske kirkes bibelutgave på syriensk. Han fornyer kirkens dåpsliturgi og liturgien for ekteskapsinngåelse, samt skaper en ny og autoritativ kalender for de kirkelige festdagene gjennom året. Den sprenslærde Jakob oversetter Aristoteles' verker om vitenskapsteori/logikk, og også Eusebius' kirkehistorie oversettes fra gresk til syriensk. Biskop Jakob av Edessa utarbeider et stort antall prekantekster og bibelkommentarer. Disse har fulgt den syrisk-ortodokse kirke som levende tradisjonsmateriale helt frem til vår tid. Han regnes som en av de fremste lærde innenfor det syrianske kulturområdet gjennom alle tider.

Patriarkatet re-etableres i Melitene på 900-tallet

Det arabisk-muslimske Umayyade-dynastiet, med maktbase i Damaskus, bryter etter hvert sammen på grunn av indre konflikter og overtas av Abbaside-dynastiet (750-1258). Abbasidene står i en klar dynastisk-patriarkalsk tradisjon til Muhammed og har fått navn etter al-Abbas som var Muhammeds onkel på farssiden. Abbasidene lar kalifatet utvikles i en mer multi-etnisk retning og går, ytre sett, opp i en syntese mellom arabisk og persisk kultur. Dog på en slik måte at de rettroende i enda sterkere grad utgjør «al-umma», dvs. et overnasjonalt religiøst trosfellesskap med like rettigheter for alle rettroende uansett hvor man kom fra og hva slags språk man hadde som morsmål. Det er ikke lenger arabisk etnisitet som står i fokus. Alle tilhengere av islam kan manøvrere seg fritt både sosialt, religiøst og politisk i samfunnet. Islam er det viktigste limet i det komplekse samfunnsmaskineriet og i det oppsplittede folkefellesskapet. Kalifen, derimot, må tilhøre den arabiske Hasim-klanen og slik kunne føre sine aner tilbake til profeten Muhammeds slekts røtter.

I denne nye samfunnssituasjonen føres den ikke-islamske delen av befolkningen inn i en gradvis sterkere religiøs ghetto-tilværelse blant annet regulert gjennom den etablerte «dhimmi-ordningen». Systemet opprettholdes ved at ikke-muslimer skal fortsatt betale en spesiell skatt: «jizyah». På sin side lover styresmaktene, gjennom denne ekstraskatten, at de kristne får en viss indre, religiøs frihet muliggjort ved offentlig underkastelse og strengt innskrenkede sivile rettigheter. Dhimmi-reglene blir gjennomgående strengere gjennom Abbaside-kalifatet sammenliknet med Umayyade-tiden. Særlig under kalifene al-Mahdi (775-785) praktiseres den diskriminerende «Umar-pakten» strengt. Senere kommer kalif Harun al-Rashid (786-809) til makten. Også han strammer grepet rundt de vantro, samtidig som han utsteder ordre om at kirkene skal brennes i Edessa og øvre Mesopotamia. Den vest-syriske kirken blir særlig rammet. (Segal 2001: ss. 200). Kalif al-Mutawakkil (847-861) innfører et rigid religiøst regime med ytterligere innstramming for de kristne på de fleste livsområder. Det blir forbudt for kristne å ri på hester. Kirkegårder blir mange steder jevnet med jorden. Djevel-lignende figurer av tre blir montert omkring i kristne boligområder i byene, og kirkeklokkene ble brakt til taushet i landskapet.

Kristne måtte bære gule tøymerker på klærne slik at man kan skille dem fra den muslimske befolkningen i de okkuperte områder. Det regulerte samkvemmet mellom muslimer og kristne blir beskrevet i detalj under al-Mutawakkil . I løpet av 800-tallet opplever alle kirkesamfunn stagnasjon, før det i løpet av 900-tallet oppleves en viss bedring for de religiøse minoriteter frem mot milleniumsskiftet. (Moffet b. 1 1989: ss. 348), (Tveito 2016: ss. 96ff).

På 900-tallet svekkes Abbaside-riket gradvis ved at storriket fragmenteres opp i ulike egenmektige provins-dynastier. I Egypt etablerer de arabiske Fatimidene seg i 969, mens i Syria og øvre Mesopotamia er det de arabiske Hamdanidene som tar makten. Store deler av den vest-syriske kirken blir geografisk liggende under Hamdanide-emiratets styre i årene 890 til 1004.

I denne politisk ustabile situasjonen ønsker bysantinerne å vinne tilbake tapt territorium i Anatolia, Levanten og øvre Mesopotamia. I år 934 erobrer den bysantinske hæren den strategisk viktige oldtidsbyen Melitene. Byen lå provinsen Sebastea øst i Kappadokia. Kappadokia hadde allerede tolv vest-syriske bispedømmer og mange livskraftige klostermiljøer. Kappadokia kunne se tilbake på et sammenhengende jødisk og senere kristent nærvær

48

Sentrale steder og bispedømmer i Midtøsten rundt år 800

helt fra nytestamentlig tid. I Apostlenes gjerninger 2,9 fortelles det at mange folkegrupper kom til Jerusalem under «shavuot»-høytiden. Det være seg jøder eller andre som hadde gått over til jødedommen. Noen av tilhørerne kom fra Kappadokia. Den stedlige befolkningen i denne delen av Kappadokia hadde siden antikken blitt kalt «de hvite syrere» (Leuko Syri), og talespråket var en dialekt av syriansk. Deler av befolkningen hadde derfor i århundrenes løp blitt en naturlig del av den vest-syriske kirken.

Det første vest-syriske bispedømmet skal ha blitt etablert i Melitene allerede så tidlig som på 500-tallet. Rundt år 790 ble det kjente St. Barsawmo-klosteret bygget på en fjelltopp, ca. 20 km nord-øst for Nemrut Dagi. Klosteret med omegn utviklet seg til å bli et berømt lærdomssenter for vest-syrianerne. Fra 1150 og i de neste hundre år skal klostret ha fostret fem patriarker og førtitre biskoper. Den siste patriark som bodde i klosteret var Philoxenos I Nemrod (1283-1292). Klosteret ser ut til å ha blitt forlatt og endelig ødelagt på 1600-tallet.

Frem til år 1300 skal den vest-syriske kirken ha hatt rundt ti bispedømmer i det nord-vestlige landskapsområdet mellom Eufrat og Tur Abdin. Området får stor betydning og fostrer mange biskoper og vest-syriske patriarker fra siste halvdel av 900-tallet. Dette skyldes blant annet en tiltagende immigrasjon av både armenere og syriansk-talende kristne. Denne folketilflytningen skjer blant annet på oppfordring fra keiser Nikeforos (963-969) som inviterer vest-syrianske kristne til å flytte til området rundt Melitene. Målet var å styrke den eksisterende, kristne befolkningsbastion som allerede bodde i denne delen av Anatolia. Keiser Nikeforos lover å behandle vest-syrianerne vennlig og gi dem beskyttelse mot andre og fremmede makter. Folkeforflytningen fant raskt sted og i stort omfang. Samtidig fikk keiser Nikeforos overtalt patriarken for den vest-syriske kirken Yuhanon da-Srigteh (965-968), til å flytte patriarkens stadig omflakkende hovedsete til Melitene. I flere generasjoner fremover rekrutteres nå de vest-syriske patriarkene fra det berømte Barsawmo-klosteret. I alt ti patriarker hadde sete her i årene 965 til 1293. Den vest-syriske patriarken Yuhanon bar Abdun (1042-1057) skriver at det på hans tid er 57 kirker og 60 000 våpenføre kristne menn i byen Melitene ved Eufrats øvre kilder.

I løpet av de neste to hundre årene skal det utkjempes mange

skjebnesvangre kriger mellom Bysants og ulike tyrkisk-mongolske hærstyrker. I år 1103 erobres deler av Kappadokia og Melitene av en rivaliserende sidelinje til seldsjukk-tyrkerne, danishmendene. I løpet av det 12. århundre kommer hele området under Rum-seldsjukkene, for så å falle i hendene på de muslimske Hulagu-mongolene. Den berømte syrianske historiker og biskop Bar Hebraeus skriver i 1283 at i løpet av hans levetid i Melitene ble alle de syv omkringliggende bispedømmene plyndret av mongolske krigere, de såkalte Ilkhanene. Biskoper og prester ble slaktet ned av de nye erobrerne, og det meste av den kristne befolkningen ble massakrert.

Mot slutten av 1200-tallet går den vest-syriske kirken inn i en ny epoke. I år 1293 flyttes patriarkatet permanent fra katedralen i Melitene til St. Ananias-klosteret like ved den historiske byen Mardin i Tur Abdin. Her blir patriarken værende frem til 1933. På grunn av de politiske forholdene i Tyrkia flyttes kirkens hovedsete fra Mardin til Homs i Syria i 1933.

Patriark Mikael I Rabo (1126-1199)

*Patriark Mikael I Rabo.
Feires i kirkekalenderen
7. november.*

På tross av de stadig skiftende politiske forhold opplever den vest-syriske kirke en renessanse i tidsepoken mellom det ellefte og trettende århundret. I løpet av denne perioden hadde den vest-syriske kirken nærmere 30 bispedømmer under seg fra Kypros i vest til Takrit i Mesopotamia i sørøst. Klostersvesenet fikk en ny oppblomstring og bredte seg igjen over store områder. Det var en særdeles omfattende produksjon av både teologisk, filosofisk, historisk, språkvitenskapelig og medisinsk litteratur. Det er derfor i denne perioden at to av den vest-syriske kirkens største teologer og lærde, skal tre frem og danne et nytt toppunkt når det gjelder teologiske og akademiske bidrag innenfor hele den syriansktalende kristenhet.

Den dominerende, intellektuelle skikkelsen i den vest-syrianske kirken i det 12. århundret er patriark og historiker Mikael I Rabo (1126-1199). Mikael får

tilnavnet: den store. Mikael den store blir født i Melitene innenfor en kjent syriansk, lærd familie. Som ung plasseres han av faren i St. Barsawmo-klosteret der han får hele sin akademiske og teologiske utdannelse. Etter endt presteutdannelse bli han klosterets abbed.

I 1166 blir han valgt til patriark i den vest-syriske kirken. Han skal i de neste tretti årene bli en av den vest-syriske kirkes store reformatorer gjennom sitt arbeide for å utmeisle den vest-syriske autonomi i forhold til rikskirken i Konstantinopel. Mikael den Store var en begavet kirke diplomat, og hadde foruten kontakt med patriarkene i Jerusalem og Konstantinopel også løpende forbindelse med de gresktalende kirkene i Antiokia. Han førte også viktige samtaler med Sultanen av Rum, som mot slutten av 1100-tallet la under seg største delen av Anatolia.

Patriark Mikael den store mest berømte bokverk er «Verdens krønike», en svært omfangsrik beskrivelse av verdenshistorien fra de tidligste tider og frem til 1196. Han benytter seg av alt tilgjengelig kildemateriale skrevet på gresk, syriansk, arabisk og armensk – knyttet til både sekulær og kirkelig historie. Historieboken regnes som et spektakulært og særdeles troverdig bokverk om verdens historie. Et fullstendig kopieeksemplar fra 1500-tallet er bevart.

Patriark Mikael den store vekslet mellom å ha patriarkhovedsete ved St. Ananias-klosteret i Tur Abdin og Antiokia. Slik var han den første vest-syriske patriarken etter Severus som gjenopptok tidvis patriarkatets tilstedeværelse i fortidens Antiokia.

Biskop Gregor Bar Hebraeus (1226-1286)

Gregor Bar Hebraeus

Den neste lysende intellektuelle og teologisk sprenglærde innenfor for den vest-syriske kirken på 1200-tallet er Gregor Bar Hebraeus (Grigorius, Bar'Ebroyo). Han ble født i en adelig kristen familie i Melitene i 1226. Gregor Bar Hebraeus vokser opp i et hjem med god tilgang på datidens akademia. Faren var jødisk kristen og berømt lege i byen, mens moren var av arabisk herkomst. Som ung studerer han medisin, farmasi og andre boklige disipliner i Antiokia, Tripoli og Damaskus. Som 17-åring tilslutter han seg et kloster og blir munk. I 1246 blir Gregor, kun tjue år gammel, innsatt som biskop i nærheten av Melitene. Senere (1253) blir han biskop i Aleppo – hvor han blant annet blir vitne til at mongolherskeren Hulagu erobrer byen. Biskop Bar Hebraeus «morsmål» er syriansk, men han taler og skriver

flytende hebraisk, gresk, arabisk og armensk. Det fortelles også at han behersket uighur og kinesisk. Med en slik språkbegavelse ferdes han elegant på kryss og tvers innenfor samtidens kulturelle og religiøse lappeteppe. Hans begavelse, kombinert med enorm akademisk viten, gjør ham ikke bare til en berømt intellektuell i sin samtid, men også til den vest-syriske kirkes fremste «kirke diplomat» på 1200-tallet.

I 1264 blir Bar Hebraeus innviet til maphrian (erkebiskop) over den østligste kirkeprovins med hovedsete i byen Takrit og delvis ved Mar Matay. Matayklosteret ligger i det sentrale Mesopotamia. På den tiden hadde maphrianatet 18 bispedømmer beliggende øst for Eufrat under seg. Bar Hebraeus var sprenglærd innen så å si alle vitenskapelige områder og blir kalt syrianernes leksikon. Han forfatter over førti viktige bøker innenfor teologi, filosofi, jus, historie, språk, grammatikk, vitenskapsteori, medisin og liturgikk.

Bar Hebraeus skriver for det meste på syriansk, men utgir også mange bøker og manuskripter på arabisk. Bar Hebraeus er særlig kjent for sitt samarbeid med datidens muslimske lærde ved lærdomssenteret i Tabriz. Han gravlegges i klosteret Mar Matay ved Mosul i det sentrale Mesopotamia. Sammen med patriark Mikael den store står disse to biskopene samlet sett for den mest omfangsrrike litterære produksjonen i hele den vest-syriske kirkes historie gjennom tidene.

Patriarkatet flyttes til St. Ananias klosteret ved Mardin i år 1293

55

*Der er fremdeles virksomhet ved St. Ananias-klosteret i Tur Abdin.
En arkitektonisk juvel i den syrisk-ortodokse kirke.*

År 1000 til år 1500 ble geopolitisk en eksepsjonelt kaotisk tid i Levanten og Anatolia. Dette enorme territoriet hadde tidligere vært dominert av to imperier: Det bysantinske riket med kristen kultur og religion, mens i øst dominerte Perserriket med zoroastrismen som hovedreligion.

Disse to dominerende religionene og kulturene ble nå skjøvet i bakgrunnen for å bli overtatt av tre nye, påfølgende kultursfærer: arabisk, persisk, tyrkisk. Alle disse har nå islam som religiøst hegemoni og kulturelt bindemiddel.

Tidsrommet var preget av en uendelighet av territoriale konflikter, erobring-kriger og dynastiske feider. Den vest-syriske kirken, med sine bispedømmer, klostre og kirkeliv, befant seg innenfor de ulike krigenes episentra til enhver tid, og der ulike krigsherrer og erobrere bølget gjennom Eurasia fra øst mot vest på løpende bånd: Det tyrkisk-muslimske Seldsjukk-imperiet (Oghuz-tyrkere fra områdene øst og sør for Aral-sjøen i perioden 1037-1157), Korsfarertiden (europeere i perioden 1095-1291), Mongol-riket (mongolere/Djengis Khan 1162-1227) og Ilkhanat-dynastiet (mongolere/Hulegu Khan 1256-1335), Mamelukk-sultanatet (Oghuz-tyrkere/kurdere/kaukasiere i perioden 1250-1516), Timuride-dynastiet (tyrkisk/mongolsk/Timur Lenk i perioden 1363-1507) og til sist det osmanske sultanatet (Oghuz-tyrkere/Osman I i perioden 1300-/1500-1922). Osmanene tar makten i den østligste delen av Anatolia, Levanten og Persia fra ca. år 1500 og fastholder imperiet til sultanatet faller i 1922.

Årsakene til denne lange, urolige tiden er sammensatt. Seldsjukk-tyrkerne, og senere de mongolske inntrengere, hadde over lang tid infiltrert den østlige delen av Abbaside-kalifatet ved å posisjonere seg ved kalifatets hoff og i ulike hæravdelinger. Samtidig hadde de østligste mongolene foretatt formidable militære angrep vestover og nordover i Eurasia. Dette innbefattet omtrent hele den anatiske halvøy ved slutten av 1000-tallet. Abbaside-kalifatets endelige sammenbrudd skjer ved at hovedstaden Bagdad angripes vinteren 1258. Erobringen utføres ved det mongolske Il-khanate-dynastiets hersker Hulagu Khan og dets allierte.

I denne ustabile tiden omformes hele Midtøsten til et intrikat lappeteppes av egenrådige, store og små fyrstedømmer hvor de fleste ligger i konstant krig med hverandre. Resultatet er at de gresktalende/bysantinske kirker, sammen med den syriansk-talende kristenhet, blir utsatt for et religiøst og politisk press som etter hvert driver de ulike, østlige kirkesamfunn inn

i en permanent religiøs, sosial og kulturell ghetto-tilværelse. Dette trange livsrommet skal bli varig og fortsette helt inn i moderne tid.

Det er midt i denne tidsperioden, med bølger av krig og konflikt i Levanten og Midtøsten, at den vest-syriske kirken i år 1293 flytter patriarkens geografiske hovedsenter ca. fire hundre kilometer østover, fra St. Barsawmo-klosteret og katedralen i Melitene til det store St. Ananias-klosteret like ved Mardin.

Byen Mardin i de sør-østlige Anatolia 1690.

Kopi av etsset tegning i privat eie av forfatteren.

Trykket opprinnelig i 1690 av Jacobus Peters. Antwerpen.

Oldtidsbyen Mardin lå sentralt til langs de viktigste handels- og transportveiene i Levanten. Byen hadde dessuten vært sentrum for et eget vest-syrisk bispedømme helt fra 600-tallet. Beliggenheten var strategisk, med ferdselsårer i sørvestlig retning mot bispedømmene rundt Edessa og Aleppo, og videre helt til Kilikia ved Middelhavet. Nordover gikk en viktig handelsrute fra Mardin til den strategiske byen Amida (Diyarbakir) og videre inn mot Armenia og Kaukasus.

Landskapet Tur Abdin består ved inngangen til det 14. århundre av fem bispedømmer: Quartmin - hvor biskopen har tilhold i det gamle St. Gabriel-klosteret, Hah, hvor biskopen har tilhold i Kors-klosteret (Dayro al-Salib)

fra slutten av 1200- tallet, Salah - hvor biskopen har sete i St. Jakob av Salah-klosteret (GEDSH s. 419) og Sawro (Savur), hvor biskopen hadde sete like utenfor byen i St. Abai-klosteret. Det vest-syriske patriarkatet har dermed funnet et nytt sentrum i det syriansk-talende kjerneområdet av øvre Mesopotamia.

De to ledende kirkeprovinsene for vest-syrianerne i de neste syv hundre år blir fra nå av henholdsvis Tur Abdin med klosteret i Mardin i den nordlige delen av Levanten, og i sør den østlige kirkeprovins knyttet til den gamle byen Takrit ved Tigris-elven. Nærmere 25 bispedømmer befant seg innenfor maphrianen av Takrit sitt myndighetsområde. Byen hadde allerede hatt biskop fra år 550. Og fra det 7. århundre ble Takrit sete for maphrianen av den vest-syriske kirke. Takrit kom, med få unntak, til å bli sentrum i den østligste kirkeprovins fra ca. år 640 til år 1859.

En av grunnene til at hovedsete for den vest-syriske kirken flyttes til byen Mardin kan ha sin årsak i at byen, fra midten av 1200-tallet, var kommet under det religiøst tolerante Il-khanatets overherredømme. Mongolene opptrådte i sin første styringstid svært pragmatisk i det religiøse landskapet. Ikke minst gjaldt dette i forhold til de kristne kirkene i erobrede områder. Il-khanat-dynastiets styringsperiode utgjorde dermed et lite tidsvindu mellom 1256-1336 hvor det, med noen få unntak, skapes forhåpninger om større religiøst livsrom i hele Levanten for de ikke-muslimske befolkningsgrupper.

Denne tiden har i ettertid fått betegnelsen «pax mongolica» (den mongolske fredsperiode). De mongolske herskerne, som opprinnelig var buddhister, ble tiltrukket av den kristne lære. Flere av de tidligste fyrstene i Il-khanatet skal ha latt seg døpe og allierer seg derfor med den kristne befolkningen i Mesopotamia, i et forsøk på å skape en befolkningsmessig velvilje hos den kristne minoriteten. Slik kunne den kristne befolkningen bli en sivil buffer mot muslimske herskere vest og øst for Eufrat. Pax mongolica tar imidlertid plutselig slutt ved årsskiftet 1295 da den nye herskeren Ilkhane Ghazan konverterer til islam og tar navnet Mahmud Ghazan. Brått innledes et nytt terrorvelde. Han erklærer «hellig krig» mot alle de vantro, og utsteder umiddelbart ordre om at alle kirker, synagoger og buddhist-templer skal ødelegges innenfor hans herskerområde.

Fra slutten av 1300-tallet går den vest-syriske kirken inn i en kontinuerlig nedgangsperiode som skal komme til å varer helt frem til det 20. århundre. Grunnene til dette har både ytre og indre årsaker. Politisk havner de religiøse minoriteter, som jødene og de kristne i Midtøsten, inn under undertrykkende regimer som, sett i et langt perspektiv, skal tømme store deler av Midtøsten for disse to gruppene. Samtidig rammes den vest-syriske kirke av mange indre-kirkelige spenninger. Oppsummert splittes patriarkatet i lange perioder opp i ulike fraksjoner, og det etableres parallelle patriarker løsrevet fra St. Ananias-klosteret i Mardin. Området Kilikia ved Middelhavet har egen patriark i perioden 1292-1444, og deler av Tur Abdin opplever også skismatiske forhold i årene 1364 til 1816.

En særskilt mørk periode i den vest-syriske kirkes liv blir tiden da det tyrkisk-mongolske imperiet Timuridene (1400-tallet) overtar hegemoniet i vestre del av Sentral-Asia, Levanten og Persia. Timuride-dynastiets materielle ødeleggelser i Persia, Mesopotamia og Anatolia savner sidestykke i Levantens historie i middelalderen. Tiden bar preg av ustoppelig terror, massakre og destruksjon av byer og byggverk. Krigs-fyrsten Timur Lenk (1336-1405) representerte en blanding av tyranni, og samtidig kulturbygging, som verdenssivilisasjonen knapt har sett maken til. Selv kalte Timur Lenk seg «Islams sverd». Spektakulære moskeer ble bygget samtidig som timuridene systematisk ødela kirker og klostre fra Samarkand i øst til Melitene i vest. Kirkens lederskap, prester og biskoper blir drept i hopetall. Byer, kirker, landsbyer blir systematisk ødelagt. I det siste tiåret av Timur Lenk terrorvelde halshugges 70 000 kristne i Takrit og 90 000 i Bagdad. (Tveito 2016 s. 102ff).

Den tyrkisk-mongolske erobreren Timur Lenk (1336-1405) slik ettertiden har forestilt seg ham.

I det kjente kirkehistoriske bokverket «History of Eastern Christianity» skriver historikeren Aziz S. Atya slik om denne mørke tiden for den vest-syriske kirken under Timuridene (Ataya 1968/2019 ss. 210):

(...) They (de vest-syriske kristne) were hunted and massacred in al-Jazira and upper Mesopotamia. Those who escaped slaughter took refuge in the arid mountains until the storm subsided, only to return home to find their churches and monasteries levelled to the ground. It is in this period that we must date the disappearance of the majority of the hitherto flourishing monastic foundations of the Jacobites. Those ancient seats of light and learning were extinguished forever, and their priceless literary contents were set aflame. (...) At first their civilization was all but wiped out by the Mongols and Timur Lane's hordes. Then the Turks followed, to stay for centuries... (...).

I århundrene som nå følger overtar de osmanske tyrkerne og underlegger seg hele Anatolia og Levanten gjennom en sammenhengende krigsperiode som varer i mer enn to hundre år. Osmanene styrer etterhvert det meste av Midtøsten og alle kirkens kjerneområder i Syria, Levanten og Mesopotamia. Syria blir erobret i 1516 og sultanatet er på sitt største i det 17. århundre.

Man regner med at den vest-syriske og øst-syriske kirken, det vil si alle de syriansk-talende bispedømmene innenfor begge kirkesamfunn, utgjorde den helt dominerende kristenhet i Levanten i perioden 500-1500. Samtidig med den brå tilbakegangen som skjer ved mongolene, og senere oghuz-tyrkernes erobringer av Levanten, og videre i hele Midtøsten og Kaukasus frem til midten av 1700-tallet, opplever de syriansk-talende kirkene en permanent nedgang. Dette skyldes i overveiende grad de livsbetingelsene de kristne kirker ble tildelt. Kirkebygg og klostre ble stengt *en masse* og den kristne befolkningen i disse landene og områdene ble overlatt til seg selv og pålagt en religiøs gettho-tilværelse. Epokens politiske og sivile rammevilkår ga også anledning til omfattende intern kirkesplittelse grunnet maktkamp, korrupsjon ved kjøp av embeter, nepotisme og ødeleggende indre motsetninger.

Hagia Sofia i det moderne Istanbul.

Den vest-syriske kirken ble i særlig grad preget av det osmanske imperiet. Osman-rikets grunnleggere var seldsjukk-tyrkere som på tusen tallet hadde migrert fra Sentral-Asia til Anatolia. De ble muslimer og ble i sine første år som krigsherrer ledere av en liten vasallstat ved Marmarahavet på den anatiske halvøy. Drivkraften i riket har likhetstrekk med de europeiske korsfarerne der hellig krig, nå for islam mot Bysants, er nøkkelen til erobringens suksess. I 1453 falt Konstantinopel, og Det bysantinske riket, som hadde eksistert i omkring tusen år, kolliderer. Ved å føre ustoppelig krig i de neste to hundre år blir det osmanske riket et av de største og lengstlevende verdensrikene historien har vært vitne til.

Osmanene etablerte raskt det såkalte «millet-systemet» som på den ene siden var et slags internt-religiøst selvstyresystem som «Bokens folk» (jøder og kristne) kunne nyte godt av, men samtidig var millet-systemet en eliteideologi i et multi-etnisk imperium. I hovedtrekk gikk systemet ut på at

«Bokens folk» måtte innfinne seg med islams politisk-religiøse overherredømmet og aksepterte å leve i en muslimsk stat som en såkalt beskyttet person dvs. «dhimmi» finansiert ved ekstra skattelegging. Hovedstrategien med millet-systemet, koplet opp mot dhimmi-status, var at man i bytte med et visst indre selvstyre måtte godta å leve i et samfunn der staten skulle styres etter islamske lover og hvor den muslimske majoriteten skulle inneha særrettigheter (Tvedt 2020: ss. 23). Dette innebar også et økonomisk og politisk system som gjorde det fordelaktig å konvertere til islam.

Sultanen av Istanbul plasserte den vest-syriske kirken og dets medlemmer inn under det armenske patriarkatet i Konstantinopel. Dette systemet «fanget» den vest-syriske kirken inn under en søsterkirkes jurisdiksjon frem til andre halvdel av det 19. århundret. Under den vest-syriske patriark Signatas Peter IV (1872-1894) ble den vest-syriske kirken tildelt sitt eget *millet*-system. Patriark Ignatius Peter IV regnes som en av de viktigste fornyerne av det som i dag nå betegnes som Den syrisk-ortodokse kirke. I løpet av årene 1914 til 1922 bryter Det osmanske riket sammen, grunnet interne stridigheter, deltagelse i 1. verdenskrig og til sist borgerkrig. I løpet av disse krigsårene mister nærmere 1,5 millioner kristne livet i Anatolia og øvre Mesopotamia.

Under de påfølgende fredskonferanser i Europa, som ble avholdt i kjølvannet av Det osmanske rikets sammenbrudd, ble det fra den syrisk-ortodokse kirkes side, fremmet flere dokumenter med forslag om nasjonal frihet og religionsfrihet innenfor rammene av Tyrkia og de nye statsdannelser i Midt-østen. I henhold til de internasjonalt fremforhandlede avtalene, Severes-traktaten av 1920 (seksjon III paragrafene 141-151) og Lausanne-traktaten av 1923 (seksjon IV paragrafene 37-45), blir religionsfriheten for befolkningen i det nye Tyrkia slått fast, men uten at den syrisk-ortodokse kirken eller befolkning blir nevnt. Henvendelsene fra den vest-syriske kirkes patriark førte ikke frem.

Den syrisk-ortodokse kirke i nyere tid

Den syrisk-ortodokse kirke sto overfor svært store utfordringer etter Det osmanske rikets sammenbrudd og 1. verdenskrig. Nå var store deler av den kristne befolkningen i Anatolia og Mesopotamia borte. De gjenlevende var spredt ut over store deler av Midtøsten, og mange flyktet ut av regionen. Den nye patriarken Ignatius Aphram Barsoum (1933-1957) ble kirkens viktigste re-organisator og internasjonale talsmann i mellomkrigstiden. I 1933 ble hovedsetet for patriarken av den syrisk-ortodokse kirke flyttet fra St. Ananias-klosteret ved Mardin til byen Homs i Syria. I 1957 ble hovedsetet på nytt flyttet til Damaskus.

Kirkesamfunnet har i lang tid arbeidet med ulike former for økumeniske forbindelser. I 1965 møttes de ulike orientalsk-ortodokse kirkesamfunn til den første global konferanse i moderne tid. Dette resulterte i enighet om nattverdsfelleskap mellom de fem kirkene og en felles uttrykt, teologisk plattform. Det ble også opprettet faste årlige møter mellom patriarkene i de fem ulike kirkesamfunnene.

Den syrisk-ortodokse kirke ble medlem av Kirkenes Verdensråd i 1960 og Middle East Council of Churches i 1974.

For ytterligere informasjon om kirkesamfunnets arbeid med andre kirkesamfunn henvises det til nettsiden: <https://syriacorthodoxresources.org/Ecumenism/>

De syrianske kristne regnes for å ha vært i majoritet innenfor den kristne kirke i Levanten og Mesopotamia fra 500-tallet til slutten av 1200-tallet. Etter dette regner man med at mongolene, timuridene og senere osmanene overtar det religiøse befolkningshegemoniet i området. Den kristne befolkning går nå hurtig over til å bli en religiøs minoritet. Anlegger man et globalt perspektiv antar man at det er ca. 10 millioner mennesker i verden i dag som betrakter seg som syrianere med kristen identitet. De fleste av disse bor i ulike land i Midtøsten og ca. 200 000 i Europa. Den syrisk-ortodokse kirke har ca. 3,5 millioner tilhengere spredt over hele verden. Av disse bor ca. 1,6 millioner i India og ca. 500 000 i Latin-Amerika. Syria har

ca. 600 000 medlemmer, Libanon ca. 50 000, Israel ca. 2000, Sverige ca. 100 000, Nederland ca 200 000, og de resterende 500 000 medlemmene befinner seg i andre land i Midtøsten, USA, Europa og Australia.

I Tyrkia er tallene usikre og varierer fra 5000 til 15 000 medlemmer av Den syrisk-ortodokse kirke. Av disse er under 2000 tilbake i kirkens kjerneområde i Tur Abdin.

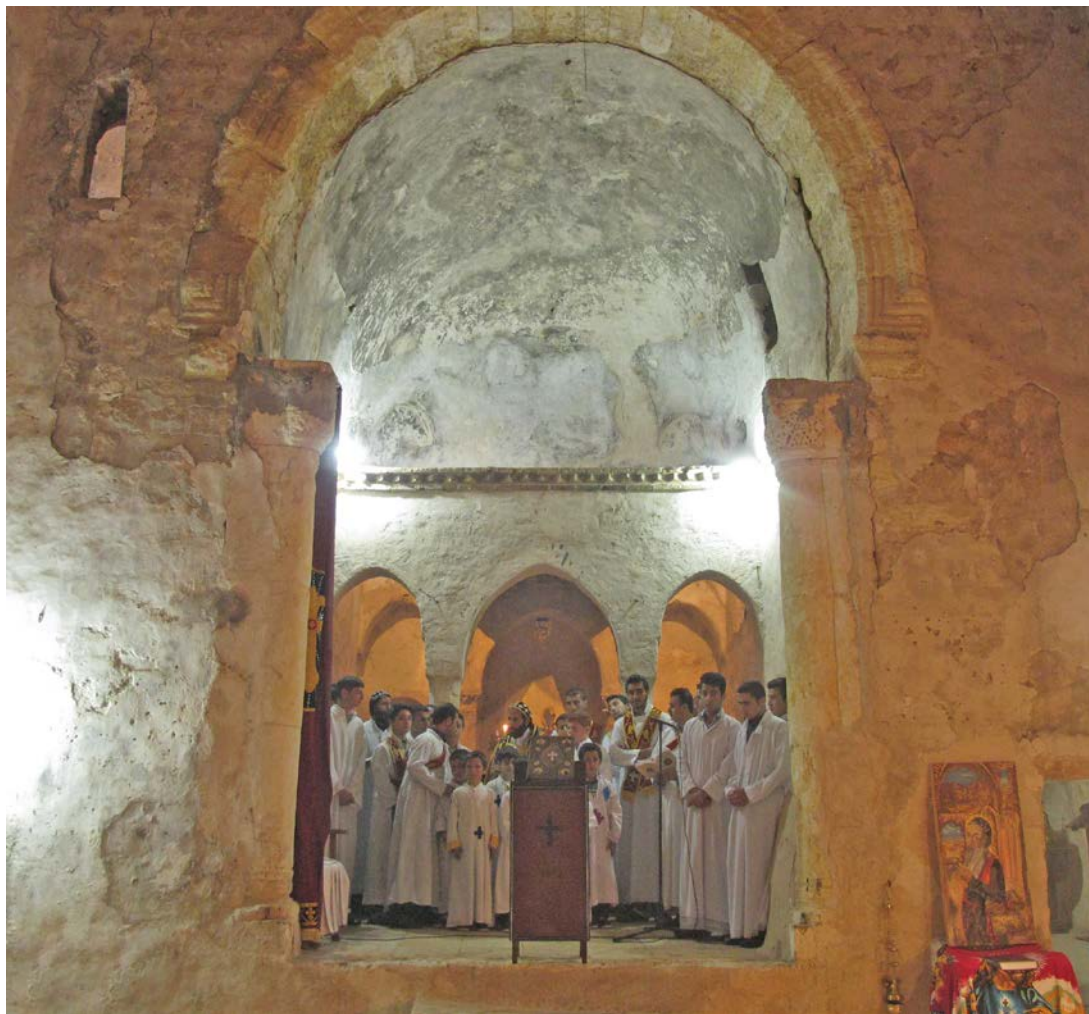

Metropolit-biskop Saliba Özmen ved St. Ananias-klosteret.

Kirkens lære, religiøse praksis og klosterbevegelse

66

Kirkens tro

Den syrisk-ortodokse tro er blitt sammenfattet av Patriarken av Antiokia og hele Østen i elleve punkter. Teksten, som kan leses nedenfor, er på svensk og hentet fra publikasjonen: «En inblick i Syrisk Ortodoxa Kyrkan av Antiokia av H.H. Mar Ignatius Zakka I Iwas. Patriark av Antiokia och Hela Österlandet.» (Utgivelse ved Syrisk Ortodoxa Kyrkans S:t Afrems Studiegrupp 1997.)

Den syrisk-ortodokse patriarkens emblem

Syrisk-ortodoxa kyrkans tros sammanfattad av Patriarken

Mar Ignatius Zakka I i följande elva punkter:

1. Gud är en i tre skilda personer, Fadern, Sonen, och Anden, vilka i alla avseenden är jämbördiga.
2. Sonen steg ner från himlen, vistades i jungfru Marias livmoder och fick av henne genom den helige Ande en mänsklig kropp och blev inkarnerad Gud.
3. Jesus Kristus är fullkomlig Gud och fullkomlig människa, en person i två personer och en natur i två naturer, utan sammanblandning, utan förväxling eller förändring.
4. Den inkarnerade Guden korsfästes, dog och begravdes, men hans gudomlighet lämnade därvid varken hans själ eller hans kropp. Han uppstod på tredje dagen och räddade så mänskligheten från döden, djävulen och synden.
5. Han uppsteg till himlen och skall komma tillbaka för att döma världen.
6. Den helige Ande utgår endast av Fadern.
7. Maria föddes i arvsynd och renades genom att Anden nedsteg i henne, Guds ord bodde i hennes livmoder och föddes av henne. Därför betraktas hon som Guds Moder (theothokos).
8. Kyrkan tror på helgon, martyrer och rättfärdiga som medlare, vördar deras relikier och högtidlighåller deras dagar.
9. Kyrkan ber för de dödas räkning om Guds nåd och förlåtelse för deras synder.
10. Kyrkan erkänner sju heliga sakrament: dopet, den vigda oljan, nattvarden, bikten, smörjelsen av sjuka, äktenskapet og prästvigningen.
11. Kyrkan tror på kroppens och själens uppståndelse vid Jesu återkomst på den yttersta dagen, då alla skall dömas med rättvisa.

Kirkens liturgi

Ser vi på gudstjenesteliturgien slik man møter den i de historiske kirker, sier man at det går en linje fra den jødiske synagogen, via samlingen i «den øvre sal» til urmenighetens samling på søndags morgen i Jerusalem og Antiokia.

Den kristne kirke var i de første århundrene en religiøs minoritet utsatt for forfølgelse, isolasjon og uten ytre prakt. Allikevel regner man med at den tidligste kirke var preget av en sterk læremessig og liturgisk enhet. Gudstjenestefeiringen, nattverdsfellesskapet og felles liturgiske uttrykk virket enhetsskapende i kirkens tidligste tid. Dette kunne skje i en svært så ulik kulturell kontekst siden man var forankret i både jødedommen og etterhvert i de nytestamentlige skrifter. På samme måte som i jødedommen ble gudstjenesten et forbilde på «himmelfesten» for Guds trone. Denne måten å tenke om gudstjenesten og liturgien på er fremdeles sterkt levende i de ortodokse kirker generelt, og ikke minst i Den syrisk-ortodokse kirke. I sitt liturgiske språk benyttes fremdeles klassisk syriansk., dvs. det talespråket man regner med at Jesus snakket.

Det er også viktig å tenke på den påvirkning den syrisk-ortodokse kirke har hatt på lovprisningen i de vestlige gudstjenesteordninger når det gjelder bruken av kirkesang og bibelske hymner under gudstjenesten og ved klostrenes tidebønner. Efraim Syrereren (306-373) har etterlatt seg over 500 hymner. Innholdet i disse hymnene har ofte bibelske motiver, men er også forankret i dagliglivets fromhetstenkning.

Hvis man skal lære Den syrisk-ortodokse kirke å kjenne, må man få et innblikk i kirkens liturgi. Kirken følger den såkalte vest-syriske ritus. De eldste bevarte skriftlige fragmenter av liturgien stammer fra det 6. århundre. Det vil derfor være til hjelp å overvære en gudstjeneste i en av kirkene i Tur Abdin som fremdeles holder søndagsgudstjeneste. Her får man se og lytte til hvordan menigheten feirer samlingen. Dette kan man oppleve i byene Mardin eller Midyat, hvor det finnes små menigheter som samles i en av byens kirker. Gudstjeneste og tidebønner feires også ved de klostrene som er i drift.

Historisk sett er Jakobs-liturgien den mest brukte gudstjenesteliturgi i den kristne kirkens to tusenårige historie. I dag brukes denne først og fremst av Den syrisk-ortodokse kirke. Det er likevel enighet om at den form av Jakobs-liturgien som brukes i vår tid er et resultat av senere bearbeidelser. Kjernen og gangen i liturgien regner man med har sitt opphav i det tredje århundre. Jakobs-liturgien finnes i sine eldste former på gresk, syriansk, georgisk, armensk, etiopisk og gammel-slavisk. Man regner med at den første kristne menighet i Antiokia var den tidligste forsamling til å ta liturgien bruk utenfor Jerusalem.

I løpet av de første århundrer mistet både Jerusalem og Antiokia sin betydning som kristne sentra. Konstantinopel ble det nye senteret for den østlige kirke fra og med det femte århundret. Dermed mistet også Jakobs-liturgien sitt fotfeste innenfor

I St Gabriel klosteret har både nonner og munkar sin plass.

den østlige «storkirken». I dag er det først og fremst Den syrisk-ortodokse kirke som har tatt vare på og bruker Jakobs-liturgien. Opprinnelig liturgisk språk var gresk. Men ettersom kirken ble isolert til områdene Mesopotamia, Tur Abdin og Persia, ble det behov for oversettelse til morsmålet syriansk.

Gudstjenestens gang styres av den liturgiske orden. Det hele starter med *Forberedelsesakten*, ved at presten og diakonene klargjør for den senere nattverdhandlingen. Dette skjer bak et forheng ved alteret. Forsamlingen synger hymner, og det leses ulike bibeltekster.

Så følger *Ordets liturgi*. Her dras forhenget til side. Presten går rundt alteret med røkelse. Det leses tekster fra Bibelen. Presten holder en liten tale over dagens bibeltekst.

Nå følger *Røkelsesliturgien*. Røkelsen uttrykker at kirken ikke bare bærer frem brød og vin, men også menneskenes bønner fremfor Gud.

Nattverdliturgien (Qurbono) er svært omfattende i sin originale form. I mange kirker drikker presten først av kalken med vin. Menigheten mottar brød og vin ved neddypping av brødet, eller ved bruk av en stor skje. Ved nattverddelen er det bare kirkens medlemmer som kan delta. Etter nattverdhandlingen deles ofte det velsignede brødet ut til andre gudstjenestedeltagere.

Den syrisk-ortodokse kirke benytter seg i dag av et stort antall liturgier. De tre viktigste tradisjonene ved siden av Jakobs-liturgien er: Basil den Stores liturgi, Johannes Chrysostomos-liturgien og Den hellige liturgien etter St. Jakop Bar Saliba (d.1171). Kirkens offisielle liturgiske språk er klassisk syriansk, men ved besøk i syrisk-ortodokse menigheter i diasporaen brukes også det lokale språket under ulike deler av gudstjenesten.

Gudstjeneste i
St. Gabriel-klosteret

Lyttestasjon

«Sangen fra katakombene»

Spor: «Oshanno»

Tekst: Erik Hillestad

Mel.: Trad. syrisk-ortodoks, «Oshanno»

Jakobs-liturgien i Tur Abdins kirker og klostre feires med en kontinuerlig vekselsang som et bærende element. Rundt en lesepult på høyre side av kordøra synges tekster fra Paulusbrevene. Rundt lesepulten på venstre side synges tekster

fra Det gamle testamentet, samt den øvrige brevlitteraturen fra Det nye testamentet. Fra koret synger liturgen tekstene fra de fire evangelier. På den måten oppstår en intens «samtale» på tvers av tider. Det er som om epoker og paradigmer roper til hverandre, og alt er regissert for å peke på frelseren som kommer ridende på eselfolen mens barna synger Hosianna. (Erik Hillestad, 2013.)

Solist (på arameisk):

*«Barna, de rene og naturlige kommer for å se Jesus.
De bærer friske palmegrener. På veien foran Davids sønn,
Israels konge, synger de med vakre melodier: Oshanno!»*

Gamle ord, profeters ord, ord som tiden tømte
inn i blod, ble til tro blant fordømte.
Nye ord, apostelord, svar på frihetshunger
glødet, brant til de fant våre tunger:

Oshanno, oshanno
Mannakorn som Moses gav, salter vårt brød.
Vellagret vin blir gyllen og rød.

Lovens tunge tavler tynger.
Pauli milde favntak gynger.
Dom møter favn, blir ett i Jesu navn.

Gjennom tid flyr med flid ord som alltid lever.
Som en skokk fugl i flokk synger, svever
ord fra før, de drar fra sør, tumler gjennom tiden.
Kor fra nord med nye ord svarer siden:

Oshanno, oshanno
Her i kirken møtes var og er og skal bli.
Tid møter tid, støy blir harmoni.

Lovens tunge tavler tynger.
Pauli milde favntak gynger.
Dom møter favn, blir ett i Jesu navn.

Flabelum (syriansk «marwahto») er laget av messingplater. Brukes under nattverdfeiringen. Bjellene skal minne om englenes sang.

De syv mysterier

Den syrisk-ortodokse kirke har, i felleskap med andre ortodokse kirker, syv mysterier (gresk: mysterion). Enkelt forstått er dette hellige handlinger som den menneskelige tanken ikke helt kan trenge gjennom. I norsk, protestantisk sammenheng blir mysterion oversatt til sakramenter. Dette er, slik kirkefader Augustin formulerte seg, «synlige tegn som formidler usynlig nåde». Mysteriene kan normalt bare formidles av en innviet prest som utfører de hellige handlinger etter fastlagte regler. I nødsfall kan noen av mysteriene utføres ved en erkediakon.

1. Dåpen

Denne skjer på den åttende dagen etter fødselen. Barnet legges ned i vannet tre ganger. Dåpshandlingen skjer ved vigslet prest.

Bibelsk henvisning: Matt 28,19

2. Myrra-salvingen

Myrra-salvingen følger umiddelbart etter dåpen og fremstår i praksis tilnærmet som én og samme handling. Myrra-oljen består av ren olivenolje med ulike kryddertilsetninger. Ingrediensene symboliserer de kryddere som Jesu kropp ble salvet med da han ble gravlagt (Joh 19,40). Oljen er innviet og velsignet av kirkens patriark, eller en av biskopene, og dette skjer tradisjonelt på skjærtorsdag i den ortodokse påsken. Salvelsen med den hellige oljen skjer bare denne ene gangen i livet og symboliserer at barnet mottar Den hellige ånd. Etter dåpen og salvingen er den dømte et fullverdig medlem av Den syrisk-ortodokse kirke.

Bibelsk henvisning: 1. Joh 2,20

3. Nattverden

Nattverden er det liturgiske omdreiningspunktet i de ortodokse kirker. Nattverden feires med syret brød bakt i olje. I vinen blandes det en ubetydelig del vann. De troende oppfordres til å delta i nattverden så ofte man kan. Regelen tilsier faste i tre timer før nattverd. Barn mottar også nattverden. Er barnet under seks år, gjelder ikke fastereglene. Barn over 12 år regnes som voksne. Nattverden mottas tradisjonelt samtidig, som vin og brød, gitt ved bruk av en skje.

I klostrene i Tur Abdin er nattverdgdustjenesten særskilt betagende og symbolrik. Den som besøker Tur Abdin vil kunne oppleve en nattverdgdustjeneste ved for eksempel St. Augin-klosteret, hvor denne blir gjennomført etter svært gammel tradisjon.

Bibelsk henvisning: Joh 6,54 og 6,56

4. Boten

Den syrisk-ortodokse kirke praktiserer boten som en sjelesørgerisk samtale mellom prest og kirkemedlem. Samtalen finner som regel sted før nattverdhandlingen.

Bibelsk henvisning: 1 Joh 1,8

5. Prestevigsel

Å bli innviet som prest i Den syrisk-ortodokse kirken betraktes som et mysterion. Prestevigsel skjer ved kirkens biskoper. Den syrisk-ortodokse kirken har mange embetsgrader. I vigslede stillinger kan man være gift. Det er et særskilt ønske at prestene er gift, da disse har stor betydning for den kristne familie som sjelesørgere og rettleidere.

Bibelsk henvisning: Apg 1,24-26

6. Salving av syke

Skjer som regel i forbindelse med kirkegang, men kan også skje i hjemmet til den syke. Presten foretar handlingen. Salvingen skjer ved at man tegner korsets tegn på den sykes panne og de syke kroppsdelenene.

Bibelsk henvisning: Jak 5,14-15

7. Ekteskapet

Ekteskapet er for Den syrisk-ortodokse kirke et hellig bånd. Man sammenligner ofte med det forholdet som er mellom Kristus og Kirken. Ekteskapet er derfor et mysterion som skal sammenbinde mann og kone for livet. Historisk sett, i gammel tid, var ikke ekteskapet et mysterion. Men under påvirkning fra den bysantinsk-ortodokse kirken ble tenkingen om ekteskapet endret i den syrisk-ortodokse kirke.

(Kilde: Wannas 2008, ss 40)

Korstegnet

Korstegnet er et kjent trosuttrykk blant leke og lærde i kirken. Trospraksisen følger den syrisk-ortodokse kristne fra barnsben av – og utføres ikke bare av biskoper, prester og diakoner, men er en utbredt trospraksis for alle innenfor kirkens fellesskap. Korstegnet brukes i forbindelse med kirkegang, gudstjenesten, bønnetidene, men og i forbindelse med den individuelle trosutøvelse.

76

Korstegnet utføres med høyre hånd og gjøres slik:

Tommelen, pekefingeren og langfingeren på høyre hånd føres sammen til et symbol for treenigheten.

Dette føres så til pannen, siden ned mot brystet, deretter til venstre og så til høyre aksel. Til sist legger man håndflaten på brystet og sier «amen».

Symbolisk tenkes det slik: Pannen er himmelen, brystet er jorden, venstre side symboliserer syndernes verden, høyre side er befrielsen og Himmelriket.

Innholdet i korstegnet som syrisk-ortodoks trospraksis er en bønn med følgende innhold: «Jesus Kristus, befri meg fra mine synder og før meg til din høyre side – Himmelriket og Paradiset. Amen.»

(Kilde: Wannas 2008, ss 52)

Vandring i «de de dødes rom» i krypten St. Augin-klosteret.
Fra venstre: Biskop Malke Ürek, fader Yokin og diakon Nahir.

Tidebønnen

Når en gjest besøker klostrene i Tur Abdin, vil man oppleve at det liturgiske døgnet rammes inn av fastsatte tidebønner. For kristne innenfor den protestantiske kirke kan dette virke fremmed. Men for ortodokse kristne er dette velkjent. Innenfor klosterlivet er det tidebønnsrytmen som bestemmer dagsrytmen for klosterets liv. Tidebønnene er fastlagt i kirkesamfunnets lov, og slik sett er klosterfellesskapet forpliktet til å følge tradisjonen. Tidebønnene har et innholdsmessig fastlagt mønster hvor Det gamle testamentets salmer, faste bibeltekster og skrevne bønner utgjør innholdet.

Innenfor kirkens tradisjon er det syv tidebønner i løpet av ett døgn. Tradisjonen skriver seg fra lesningen av Salmenes bok 119,164: «Syv ganger om dagen lovsynger jeg deg (...).» Hvis man spør en syrisk-ortodoks kristen om hans trospraksis, vil vedkommende svare at bønner og fasten er viktige

pilarer i kirkens teologi og for det kristne liv. Selve tidssyklusen skal minne den kristne om Jesu lidelse under påskens drama.

Det liturgiske døgnet starter ved solnedgang, og morgenbønnen begynner klokken seks. Det er derfor hensiktsmessig for besøkende til klostrene i Tur Abdin å kjenne til tidebønnsordningen og eventuelt delta i bønnerytmen ettersom besøkstiden tillater det. Tradisjonelt vender man ansiktet mot øst når man ber (Matt 24,27).

Bønnetiden i klosteret foregår tradisjonelt slik:

- Morgenbønn (slutho dsafro) kl.6. Denne skal minne om Jesu oppstandelse.
- Formiddagsbønn (slutho detloth shoin) kl. 9. Skal minne den bedende om Pontius Pilatus' dom over Jesus.
- Middagsbønn (slutho dtahro) kl. 12. Dette er bønnen ved den sjette time, til minne om det tidspunkt da Jesus ble korsfestet.
- Ettermiddagsbønn (slutho dca`shoin) kl. 15. Denne bønnen skal minne om da Jesus oppgav sin ånd på korset.
- Aftenbønn (slutho dramsho) kl. 18. Bønn ved skumringstid til minne om at Jesus blir tatt ned fra korset.
- Bønn ved leggetid (slutho dsutoro) kl. 21. Knyttes til sengetid og skal minne den bedende om at Jesus blir gravlagt.
- Midnattsbønn (slutho dfalgedlelyo) kl. 24. Denne bønnetiden skal minne den bedende om Jesu kamp i Getsemanehagen.

78

I klosteret er man fri til å flette inn egne bønner for det personlige livet, kirken og det alminnelige menneskelige fellesskapet.

(Kilde: Wannes 2008, ss 50)

Det liturgiske året

Det liturgiske året (kirkeåret) i Den syrisk-ortodokse kirke starter på den 8. søndagen før 25. desember. Kirkeårskalenderen har en helt grunnleggende betydning for kirkens liv og medlemmer. Linjen og opplevelsen av å leve i kirkeårets rytme føres helt tilbake til urkirken. Det betyr at en syrisk-ortodoks kristen vil ha et aktivt forhold til «hellig tid» og det liturgiske årets høytider på en helt annen måte enn vi er vant til i det moderne, protestantiske Europa.

Den syrisk-ortodokse kirke følger den såkalte julianske kalender. Derfor er det viktig for besøkende fra Norge å holde øye med nettopp de kirkelige høytider og helgenfester som gjelder for syrianske kristne. En reise til Tur Abdin knyttet til deres påske- eller pinsefeiring vil kunne gi ekstra opplevelser og impulser med hensyn til å forstå de syrisk-ortodokse kristnes

Gudstjeneste i St. Augin-kirken i Tur Abdin.

trospraksis og glede over kirkens år. En annen mulighet er å være til stede under en av de viktigste helgenfestene. Hver høytid som feires gjenspeiler for kirkens medlemmer både troens mysterium og den syrisk-ortodokse kirkens vesen. Det hellige året har både en åndelig og liturgisk funksjon, og samtidig en pedagogisk oppgave hvor året følger Jesu liv fra fødsel til død og oppstandelse.

Den syrisk-ortodokse kirke deler de aktuelle dager som feires i to kategorier: *Moronyoth*, dager hvor Jesus Kristus står i sentrum, og *Dukhronos*, hvor feiringen enten gjelder Jomfru Maria eller ulike kirkelige helgener.

De viktigste høytider knyttet til Det nye testamentet:

Påskan (bevegelig dato)

Julen: 25. desember, juledagen

26. desember: De tre konger fra Østens dag

27. desember: Betlehem-barnas martyrdag

1. januar: Jesu omskjærelsesdag, fast dato

6. januar: Jesu dåp, epifania, fast dato

8. januar: Stefanus, martyrens dag, fast dato

2. februar: Jesus besøker tempelet første gang, fast dato

25. mars: Jomfru Marias bebudelsesdag, fast dato

6. august: Kristi Forklarelsesdag, fast dato

Jesu Himmelfartsdag: Bevegelig dato, torsdag i femte uke etter påske

Pinse: Bevegelig dato, åttende søndag etter påskedag

De viktigste dager til minne om kirkens helgener:

19. januar: St. Shemun av Qartmin

(feires særlig ved St. Gabriel-klosteret)

20. april: St. Augins dag

11. mai: St. Yakub av Nisibis dag

20. mai: St. Dodos dag

1. juni: St. Shemun av Zaytes dag

20. juli: St. Hadbshabos dag

7. august: St. Hobel og St. Abrohoms dag (Midyat)

1. september: St. Malkes dag

18. september: St. Hbishoyos dag

Påskan

Påskan er kirkens viktigste høytid. De liturgiske og rituelle forberedelsene starter syv uker før påske med «den store fasten». Påske-fasten (40 dagers-fasten) avsluttes med den stille uke – lidelsens uke. Våren er en vakker tid i Tur Abdin. Varmen har kommet, og naturen står grønn og frodig. Dermed kan påsketiden være en optimal tid for besøk. I noen klostre feires det messe tre ganger daglig under «den stille uke».

Langfredag er en viktig dag som står i kirkens tegn og som feires i alle ortodokse menigheter i Tur Abdin. Vanligvis legger man et kors svøpt i bomull i en symbolsk kiste. Kisten plasseres ved messens slutt ved utgangsdøren.

Påskedag møtes menighetene ved sine respektive kirker tidlig om morgenen, og en særskilt lang og liturgisk omfattende messe feires. Menighetsmedlemmene er kledd i sine beste klær og bærer lys i hendene. Idet presten kommer frem fra alteret ved messens start, utbryter han: «Kristus er sannelig oppstanden.» Menigheten svarer: «Ja, vi tror og bekjenner at han er oppstanden.» Etter at messen er slutt hilser alle i kirken på hverandre og sier: «Kristus er oppstanden.»

Til praktisk informasjon faller påskedag de neste år i Tur Abdin på følgende datoer:

2023: 16. april

2024: 5. mai

2025: 20. april

2026: 12. april

2027: 2. mai

(Kilde: Wannes 2008, ss 54, og Rajan 2004)

Fasten

Fasten er en frivillig trospraksis for medlemmer av Den syrisk-ortodokse kirke. Ansatte i kirken, vigslede personer og klosterfelleskapene praktiserer fastereglene. Fasten består i at man avstår fra visse typer mat – særskilt kjøtt, men og visse andre forlystelser. Fastedagen/-dagene er avmerket på den kirkelige kalender med symboler for hvilke matsorter man skal unngå.

Den syrisk-ortodokse kirke har seks store høytider knyttet til kirkeåret hvor faste står sentralt. Fastens innhold er fastlagt av kirken i henhold til tradisjonen og har samme mønster og kronologi innenfor alle deler av kirkefelleskapet.

De store fastetider:

- Ninive-fasten: Tre dager
- Den store fastetiden: 48 dager før påskedag
- Advent: Fra 15. desember og ut året
- Apostelfasten: 26-28. juni
- Jomfru Maria-fasten: 5.-10. august

Onsdags- og fredagsfasten løper året gjennom, med unntak av de femti dagene som er mellom påske og pinse.

Klosterbevegelsen

*Klosterruin i Izla-fjellene
med utblikk over den
mesopotamiske slette.*

83

Klosterbevegelsen i Levanten ble etablert på slutten av det fjerde århundredet. Det vil si omtrent samtidig med tilsvarende klosterdannelser i Egypt.

Forløperen til klostervesenet og klosterlivet (monastisk fromhetsliv) kjennetegnes ved den asketiske eneboer-tilværelsen. Denne særegne religiøse livsformen tar til på slutten av 200-tallet i de

nevnte landområder ved at unge kristne menn flyttet ut av byer og landsbyer og blir eremitter (eremos = ørken, eremitt = ørkenbeboer). Under ugjestmilde og karrige kår lever eremittene et selvfornektende liv preget av bønn, kontemplasjon og forsakelse. De fleste bor i huler og livnærer seg av det sparsomme livsgrunnet ørkenen kan by på. Ørkenen, som oppholdssted, blir altså klosterlivets vugge. Også i Tur Abdin er det mange av dagens klostre som henviser til helgenfortellinger om eremitter som bor i fjell og huler i den syriske ørken og nordøstover i øvre Mesopotamia.

Hvorfor dro unge kristne menn ut i ørkenen i tidlig kristen tid? Kirkehistorieforskningen vil svare at opprinnelig lå det bibelske eksempler og åndelige motiver bak. Døperen Johannes hentet livskraft fra livet i Judea-ødemarken, Jesus tilbringer tider alene i ørkenen, og Paulus lever hele tre år i den arabiske ørken etter sin «Damaskus-opplevelse» og som en forberedelsestid for sin apostel-tjeneste.

Motivasjonen til askese hentes også fra Bibelen. Jesu ord om å være helhjertet ved selge det man eier og gi alt til de fattige (Matteus 19:21) eller oppfordringen til brudd med «hus, hjem og åker» (Matteus 19:29) kan ha fungert som oppbruddsvarsler til mange. En kjent tradisjonsfortelling i oldkirken i denne sammenheng er historien om egyptiske Antonius som i år 275 selger sin rikdom og gir pengene til de fattige. Deretter flytter Antonius ut i den egyptiske ørken utenfor Alexandria og vier sitt liv til askese og bønn. I Syria blir særlig Simon Søylehelgen (386-459) kjent fordi han som mange andre på den tiden bodde isolert på toppen av en svært høy søyle i utkanten av Aleppo i 36 år. I Tur Abdin kan vi fremdeles se et sirkelrundt tårn på gårdsplassen ved klosteret St. Loozor (St. Lasarus) hvor munken David så sent som i år 792 skal ha levd som søylehelgen og i isolasjon store deler av livet.

Det skal imidlertid ikke gå så mange generasjoner før eneboerne samler seg i «kolonier» i både Egypt og Syria. Dette fører i neste omgang til dannelsen av asketiske fellesskap i det fjerde århundre. Igjen er det den koptiske kristenhet i Egypt som viser vei. Asketen Pachomius etablerer et asketisk fellesskap (kommunitet) som blir forløperen til klosterbevegelsen. Dette skjer rundt år 320. I løpet av de neste hundre år har denne form for kristne, regelstyrte fromhetsfellesskap etablert seg fra Alexandria ved Middelhavet i vest til Mesopotamia mellom Eufrat og Tigris i øst.

Først kom hulene i Izla-fjellene, og etter hvert kom klostrene. Allerede på 700-tallet regner man med at det er flere hundre klostre i øvre Mesopotamia og Tur Abdin. Bilde av klosterruiner ved St. Augin.

I Tur Abdin vil man hevde at det første klosteret ble bygget av egyptiske asketer som vandret til øvre Mesopotamia rundt år 300. Mest kjent i Tur Abdin er tradisjonsfortellingen om den egyptiske perledykkeren og asketen Augin, som i henhold til tradisjonen levde mellom år 280-360. Sammen med mange klosterbrødre i Egypt bryter han opp og slår seg til i Izla-fjellene nær oldtidsbyen Nisibis sent på 300-tallet. Klosteret eksisterer fremdeles og er i bruk den dag i dag. Plasseringen av selve klosteret og de mange eneboerhulene omkring, ligger høyt oppe i fjellsiden med utsikt mot Syria og slettelandet vest for elven Tigris.

Klostervesenet i Tur Abdin har hatt stor betydning for den syrisk-ortodokse kirken med hensyn til den liturgiske og dogmatiske utviklingen. Klostrene har og vært produktive med hensyn til manuskripter og teologisk litteratur for kirkens liv gjennom mer enn tusen år. Slik er utvilsomt det gudstjenesteliv og den religiøse praksis man i dag møter i denne kirken utviklet nettopp innenfor klosterfellesskapet. Her har man vært i stand til å ivareta kirkens religiøse liv og innhold frem til moderne tid.

Klosterregler

Fra klosteret St. Malke i Tur Abdin. Munken Aziz Havshab Celik.

Den syrisk ortodokse kirke har sine egne klosterregler hvor de mest kjente læremestere er biskop Rabbula av Edessa (d. 435), patriark Kyriakos av Antiokia (d. 817) og biskop Johannes av Mardin (d. 1165).

Først og fremst handler klosterlivet om kyskhhet, eiendomsløshet og lydighet knyttet til klosterets regler, arbeide og etos.

Eksempler på regler for munkar i moderne tid

- Munken skal være ydmyk og arbeide for fred i klosteret og i klostersonsamfunnet.
- Munken er knyttet til sitt kloster og kan ikke bytte kloster eller annet tilhold eller arbeid uten biskopens tillatelse.
- Munken skal ikke spise kjøtt eller drikke berusende drikker eller narkotika.
- Munken skal leve i sølibat.
- Munken skal ikke ha privat eiendom eller eget arbeid. Alt arbeid skal være rettet mot klosteret, dets fellesskap eller mot en særskilt kirke eller menighet.
- Munken skal følge alle klosterets regler med absolutt troskap. Han skal være trofast mot kirkens autoritet, kirkens teologi og alle dens religiøse regler og praksis.
- Biskopen kan gi en munk tillatelse til å studere andre akademiske fag enn teologi. Dette kan skje på vanlige høyskoler og universitet. Men han skal opprettholde sitt munkeløfte med alt det dette innebærer.

Noen av de mest kjente klosterskoler i området er:

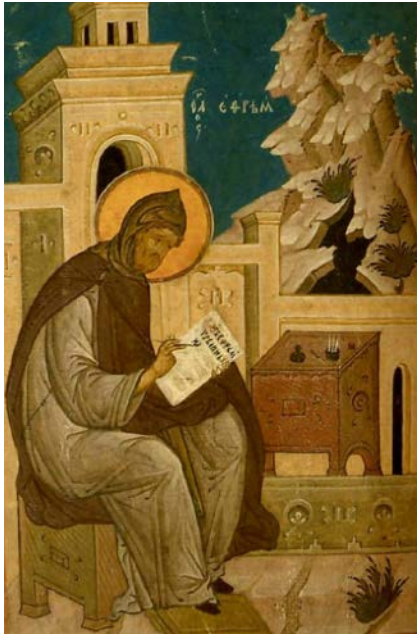
- Edessa-skolen på 400-tallet (vest for Tur Abdin)
- Nisibis-skolen i årene 400-600
- Lukianos-skolen i Amida (Diyarbakir)
- St. Ananias-skolen fra 600-tallet (Kirkens hovedsete fra 1293 til 1932)
Klosterskolen er fremdeles i funksjon
- St. Gabriel-skolen fra 400-tallet, fremdeles i virksomhet

(Kilde: Wannas 2008, s.79).

En reise i Tur Abdin byr på mange opplevelser. Ofte blir bilkjøringen hindret av gjeterer med store flokker av sauer og geiter.

Slik Efraim Syreren fremstilles i østlig ikon-tradisjon. Feires i Den syrisk-ortodokse kirke den 28. januar.

Efraim Syreren

Efraim (Afrem, Efrem) Syreren er den mest kjente poeten i hele den syrianske litteraturen. Han er også den syrianske litteraturens mest produktive forfatter og en av kirkehistoriens mest berømte lærde. Efraim var teologisk lærer, hymnedikter, bibeltekstfortolker, korleder, predikant og apologet.

90

Efraim ble født i byen Nisibis ca. år 306 og døde i Edessa. I det fjerde århundret var det bølger av militær konflikt mellom den østlige delen av Romerriket og Perserriket. I Nisibis arbeidet han som diakon, teolog og hymnedikter. Da Nisibis kom under persisk herredømme, flyktet Efraim fra Nisibis til Edessa i 363 og levde der til sin død i 373.

Efraim skal ha deltatt på kirkemøtet i Nikea i år 325 som biskop Yakub av Nisibis' ledsager. Så sent som i 1730 ble hans arbeider for første gang oversatt til latin. Senere har deler av hans materiale blitt oversatt til en rekke moderne europeiske språk. Mye av det han skrev på syriansk ble oversatt i hans samtid til gresk og armensk. Efraims livshistorie er beskrevet i antikken på syriansk, gresk, armensk og georgisk.

Lyttestasjon

«Sangen fra katakombene»

Spor: «Vår Far»

Tekst: Fra evangeliene – på syriansk

Mel.: Trad. syrisk-ortodoks

Arr.: Henning Sommerro

Fadervår på arameisk, slik bønnen lød på Jesu eget tungemål

Aboon Dbashmayo (Vår Far i himmelen)
Nethcadash shmokh (La navnet ditt helliges)
teethe malkoothokh (la riket ditt komme)
nehwe sebyonokh (la viljen din skje)
aykano Dbashmayo (som i himmelen)
offbar'ou Hab lan (så også på jorden)
lahmodsoonconan (vårt daglige brød)
yawmono, washbook lan (gi oss i dag, og tilgi oss)
howbainwahtohain (vår skyld)
aykano doff hnan (slik også vi)
shbakn ilhayobain (tilgir våre skyldnere)
lo thaaan il nessyoono (og la oss ikke komme)
elofasson (i fristelse, men)
men beesho metool (frels oss fra det onde)
ddeelokheemalkootho (for riket er ditt)
ou haylo ou Teshbohto (og makten og æren)
loalam olmen. Amen. (i evighet. Amen.)

Sverdets år

92

Den lille kirken Hadbsabo i landsbyen Inwardo ble beleiret av Ungtyrkerne og kurdiske militser sommeren 1915. Malfono Zeki Aydin, som selv er vokst opp i landsbyen, peker på kulehullene som ennå preger kirkebygget. Slik minnes syrianerne fremdeles Sverdets år i 1915. Det er uklart hvor mange kristne som ble fordrevet og drept på den anatoliske halvøy i løpet av årene 1914-1918. Offisiell tyrkisk statistikk oppgir følgende tall for nedgangen i den kristne befolkningen mht. perioden 1914-1927: I 1914 bodde det 3 063 195 kristne i Tyrkia. I 1927 var antallet kristne sunket til 156 074. Altså en nedgang på 94,7 prosent.

Tur Abdin har et stort antall kirke- og klosterruiner som alle på sin måte minner den besøkende på områdets kristne forhistorie.

Svært mange av Tur Abdins kirker ligger i ruiner etter krig og herjinger opp gjennom århundrene. I dag utgjør disse tause ruinene minner om en vital og blomstrende syrisk-ortodoks kirke gjennom nærmere to tusen år.

93

Erik Hillestad skriver i forordet til «Sangen fra Katakombene»:

«Sangen fra Katakombene» formidler en viktig del av verdensarven. Samtidig forteller noen av de norske tekstene om kristendommens utvikling fra den feiret sine messer i katakombene under antikkens forfølgelser, via statsbærende religion tilbake til katakombene for dagens forfulgte kristne minoritet i Tyrkia og andre land i Midtøsten.»

Den syrianske befolkningen i Tur Abdin (og Tyrkia) beskriver ulike folkemord og massakre opp gjennom historien. I den europeiske diasporaen har det helt frem til i de senere år bodd tidsvitner som har fortalt sine selvopplevde

historier. Minnene om «Sverdets år» i 1915 er fremdeles levende i hukommelsen de kristne i Tur Abdin. Men alle som opplevde folkemordets tid er nå døde. Mange i den etterlevende generasjon har hørt om terrortiden gjennom foreldre og besteforeldres livsskildringer. På besøk i Tur Abdin vil man se tydelige spor etter det tragiske som skjedde her mellom 1915 og 1920.

De syrianske kristne har listet opp det som betegnes som terrorår i deres seneste historie: 1843, 1846, 1860, 1915-1920. Det siste folkemordet skjedde i forbindelse med oppløsningen av Det osmanske riket og de indre stridigheter som oppsto under første verdenskrig.

Folkemordet på kristne i årene 1915-1918 er beskrevet i et stort antall bøker og forskningsartikler. Massakrene rammet alle de kristne gruppene i landet. Hardest gikk det ut over den armenske befolkningen. Men også den syrianske befolkningen, som bodde i Tur Abdin og det østlige Anatolia, ble drept i meget stort antall. Et forsiktig anslag som oppgis er følgende: 345 byer og landsbyer ble angrepet. 13 350 familier ble utryddet. 90 3130 personer ble likvidert. 156 kirker ble ødelagt. 154 prester ble drept.

Tre faglige dokumentasjoner og bøker for videre studier:

Massacres, Resistance, Protectors: Muslim-Christian Relations in Eastern Anatolia During World War 1.
By David Gaunt. Gorgias Press 2006.

The Forgotten Genocide: Eastern Christians, The Last Arameans by Sebastien de Courtois. Gorgias Press. 2004. (PhD-publikasjon.)

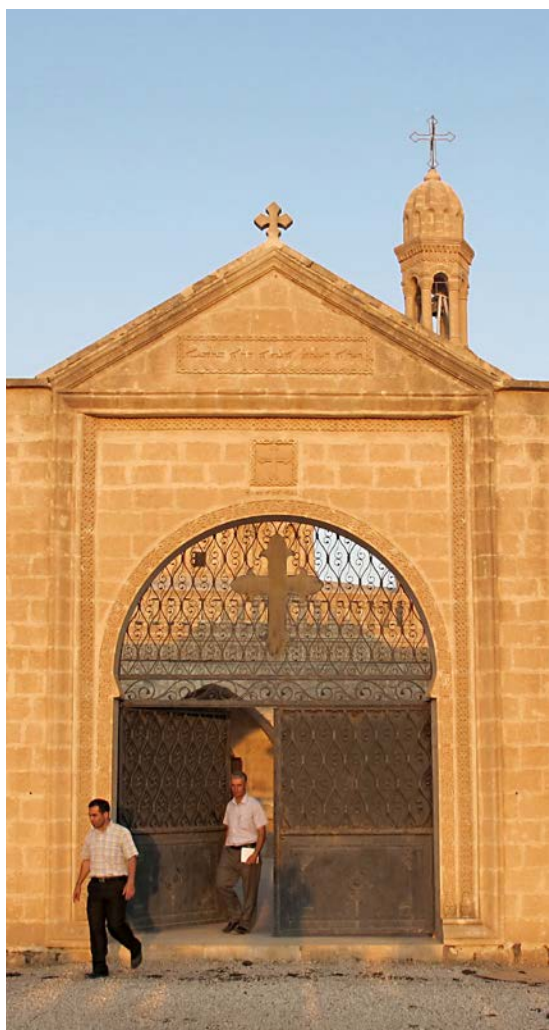
Sverdets år. Om folkemordet på de kristna i Turkiet 1914-1922. Forfatter: Bertil Bengtsson. Syrianska Riksforbundet. Södertälje 2004.

Kirker og klostre i Tur Abdin

95

Landsbyen Inwardo er blant de mest kjente i Tur Abdin.

96

Mange av klostrene og kirkene i Tur Abdin er omgitt av høye murer til vern mot overfall og ødeleggelse.

Innledning

De syrisk-ortodokse klostrene i Tur Abdin hører med til de eldste klosterbygg i kristenheten. Enkelte av bygningene skal i henhold til tradisjonen ha sitt opphav i det fjerde århundre. Det betyr at klosteretableringen må ha startet opp kort tid etter at klosterlivet som fromhetstradisjon oppstår blant de kristne i Egypt på 300-tallet.

Før klosterbygningene ser dagens lys, etableres imidlertid den asketiske eneboertilværelsen i den syriske ørken og i det nordlige Mesopotamia. Også denne tradisjonen har sitt opphav i Egypt: Kristne menn flyttet ut i ørkenen og ble eremitter. Allerede i det tredje århundre kjenner man til eneboere i «landet mellom elvene» og i Tur Abdin. Det eldste klosteret i Tur Abdin, med sammenhengende virksomhet frem til vår tid, er St. Gabriel-klosteret som ligger noen få mil øst for byen Midyat i det sentrale Tur Abdin.

Etter hvert utviklet klostrene seg fra å være beskjedne felleskap av kristne som søkte sammen i kontemplasjon og enkelt liv, til å bli store bygningskomplekser med flere kirker og kapeller samlet på ett område. Ved klostrene vokste det etter hvert frem en rik intellektuell virksomhet,

hvor munkar og lærde viet sine liv til teologisk skrivearbeid. I kjølvannet av denne virksomheten ble det også etablert et skolevesen. Dette førte til at noen av kristenhetens eldste bibeloversettelser og lærebøker i teologi og liturgi stammer nettopp fra den syrianske tradisjon.

Klostrene i Tur Abdin var ofte anlagt i nærheten av lokale landsbyer. Rundt et kloster vokste det frem bosettinger som siden kunne bli til bispesentra og lærdomsseter for hele kirken. Noen av de eldste skrifter man har som beskriver gudstjenesteliv og liturgi kommer nettopp fra miljøet i det øvre Mesopotamia.

Allerede mot slutten av det fjerde århundre foreligger en syriansk tekst med tittelen «Historien om de syriske munkene», hvor vi kan lese frodige biografier om de syrianske kristnes tidligste munkevesen.

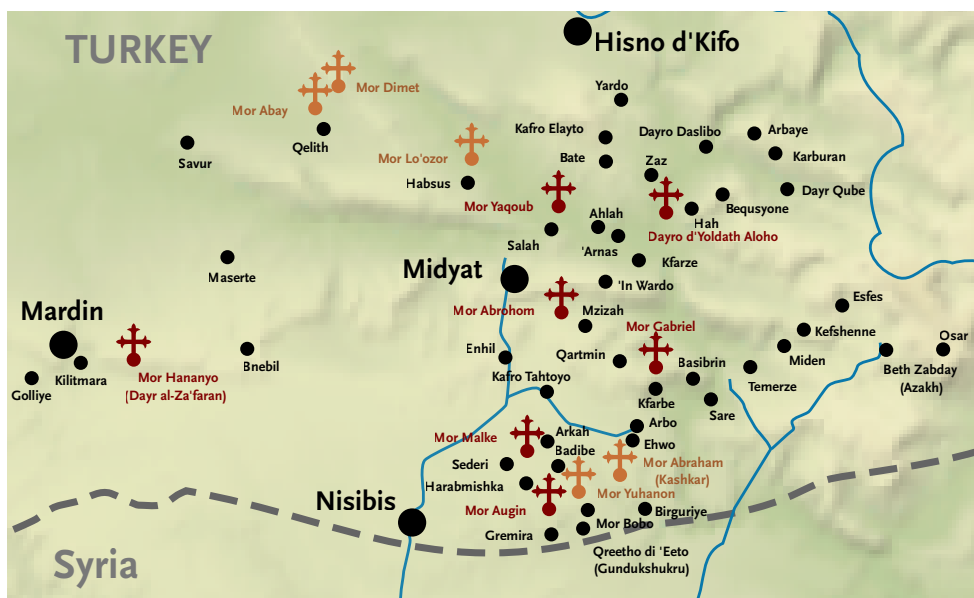
Helt frem til moderne tid har klostrene spilt en avgjørende betydning for den syrisk-ortodokse kirkes overlevelsessevne. Det var her de hellige bøker, liturgiene og hele kirkens åndelige liv ble beskyttet fra forfall og ødeleggelse. Det var i klostrene læretradisjonen ble ivaretatt. Men det var også her biskopene, prestene og diakonene fikk sin opplæring og dernest ble dyktiggjort til å bringe den kristne tro og tradisjon videre til kommende slektsledd gjennom nærmere femten hundre år.

Slik overlevde det syrisk-ortodokse lederskapet og den kristne befolkningen gjennom bølger av religiøs forfølgelse og krevende trengselstider. Den dag i dag finnes det en autentisk, kristen befolkning i det østlige Tyrkia som, til tross for krig, konflikt, islamisering og folkemord, kan ønske besøkende fra fjern og nær velkommen.

Man regner med at bare i de siste hundre år har den ortodokse kristne befolkning i det østlige Tyrkia sunket fra å utgjøre omkring 25% av befolkningen til nå å være representert av under fem hundre familier. For den syrianske befolkning vil dette utgjøre omkring 3000 personer.

Klosterbesøk hører med, hvis man besøker Tur Abdin. Det kan imidlertid være vanskelig å skaffe seg oversikt over hvilke klosteranlegg som er i bruk, hvilke som har permanent betjening og hvilke man kan besøke. I teksten som følger presenteres en fyldig liste over kirker og klostre som man kan besøke i Tur Abdin.

Korsene viser til ulike kirker og klostre i Tur Abdin i vår tid.

Liste over kirkebygg, klostre og ruiner

For den som har anledning til å tilbringe mye tid i Tur Abdin, følger her en tilnærmet komplett liste over alle kirker og klostre i bruk. Dessuten har vi også tatt med større kirker og klosteranlegg som enten er ute av bruk eller forlatt. Listen er for oversiktens skyld organisert geografisk. Det betyr at man kan legge ut på dagsturer der man eksempelvis besøker ett landskapsområde om gangen.

98

En del av landsbyene er forlatt av den opprinnelige kristne befolkning, slik at det nå er en gjenværende muslimsk befolkning som har overtatt bygningene og de historiske minnesmerker. Den viktigste årsaken til de senere generasjoners eksodus fra Tur Abdin er politisk uro som begynte i 1880-årene og fikk sitt tragiske utfall i år 1915. I løpet av 1970- og 1980-tallet oppstod en ny fraflyttingsbølge av kristne familier fra Tur Abdin. Svært mange har flyttet til Europa, USA eller Canada.

En del nøkkelopplysninger gir informasjon om beliggenhet, bygningenes tilstand, severdigheter, gjenlevende kristen befolkning, og om kirken er i bruk. Noen av de viktigste kirker og klostre

presenteres med egne og grundigere oppslag senere i dette kapittelet. Listen bygger på flere kilder, men i hovedsak slik disse anleggene er presentert i det monumentale bokverket: *Tur Abdin: Living Cultural Heritage* ved Hans Hollerweger, utgitt i 1999 på Freunde des Tur Abdin, Linz, Österreich.

På veien fra byen Midyat og nordover til elven Tigris

- St. Gabriel-klosteret. Også kalt Qartmin-klosteret. Tur Abdins største klosteranlegg. Betjent. Overnattingsmuligheter. Intakt og i funksjon.
- St. Abrohom-klosteret. Ligger i utkanten av Midyat by. Intakt. Liten aktivitet, men kan besøkes gjennom lokal kontakt.
- Landsbyen Mozizah. Ca. syv kilometer fra Midyat i sørøstlig retning. St. Yuhanon-kirken er av nyere dato. I landsbyen bor det fremdeles noen få kristne familier, samt kurdiske muslimer og jesidier.
- Landsbyen Inwardo. Berømte kirker og vakker landsby. Omkring fem kristne familier tilbake i landsbyen.
- St. Yakub-kirken i landsbyen Salah. Vakker kirke med eget kloster.
- Klippebyen Hasankeyf (Hesno-d-Kifo). Ligger ved elven Tigris.
- Landsbyen Habsus. Klosterruin. St. Shemun-kirken, grunnlagt på 700-tallet, ligger i utkanten av Habsus.
- St. Loozor-klosteret. Klosterruin. Grunnlagt av St. Shemun d-Zayte. Trolig er kirken bygget på 500-tallet. Kirken er kjent for sitt frittstående «tårn» hvor tradisjonen forteller at en munk ved navn Daniel bodde som søylehelgen. Inne i tårnet finnes det en inskripsjon som daterer «tårnet» til år 792.
- Landsbyen Kelith. Tre kirker bygget fra 1600-tallet og frem til i dag. Her finnes også en protestantisk kirke. Vakker landsby med frodige vingårdshager.

(Kilde: Hollerweger 1999)

På veien østover fra byen Midyat til landsbyen Kfarburan

- Landsbyen Urdnus har flere kirker. Siste kristne familie ble drept i 1991, og landsbyen har siden den gang ikke hatt kristent nærvær. St. Kyriakos-kirken.
- Landsbyen Kfarze med den vakre St. Izoael-kirken som muligens er fra 700-tallet. Landsbyen har åtte kristne familier.
- Hah kirkekompleks beliggende ved landsbyen Anitli. St. Maria-klosteret. Vakker kirke. Store ruinanlegg og kirkegårder.

- Landsbyen Bekusyone (Beth Kustan) beliggende ca. to kilometer fra Hah. Det bor fremdeles 20 kristne familier i landsbyen. St. Eliyo-kirken er i fast bruk.
- Landsbyen Derkube beliggende noe isolert i østlig retning nær Tigris, uten kristne familier. Jomfru Maria-kirken, ruin.
- Landsbyen Boté. Uten kristne familier. St. Ephraim-kirken er delvis ødelagt, i likhet med de fleste hus i landsbyen.
- Landsbyen Kafro Elayto. Landsbyen ligger på et vakkert høydedrag hvor man kan se store deler av Tur Abdin. Har ikke lenger kristen bosetting. St. Yakub-kirken og klosterkomplekset St. Abo i ruiner.
- Landsbyen Yardo har ikke lenger noen kristen bosetting. I 1980 bodde det 30 kristne familier her. Alle har flyttet til Europa. St. Aho-kirken.
- Landsbyen Zaz. Alle kristne familier flyttet fra landsbyen i 1993. St. Dimet-kirken hvor én munk fremdeles holder til. Landsbyen har også to andre kirker; St. Gabriel (ruin) og Jomfru Maria.
- Landsbyen Dayro Daslibo. I denne lille landsbyen finner man et kloster ved navn Kors-klosteret. Vakker kirke og klosteranlegg, men under stort forfall da ingen kristne familier bor i landsbyen lenger.
- Landsbyen Arbaye. Liten landsby som hadde kristen bosetting frem til 1978. Gammel kirke: St. Georg-kirken. Kirkeruiner: St. Sobo-kirken.
- Landsbyen Kfarburan beliggende helt øst i Tur Abdin. Den siste biskop ble myrdet under «Sverdets år» i 1915. Så sent som i 1970 bodde det 1000 kristne i landsbyen. De siste forlot landsbyen i 1979. Landsbykirke: St. Syriakos-kirken. Delvis ruin.

(Kilde: Hollerweger 1999)

På veien sørover fra byen Midyat til klosteret St. Malke og grensen mot Syria

- Landsbyen Anhel er en av de største kristne landsbyene i Tur Abdin. Svært mange biskoper har i århundrenes løp kommet fra Anhel. Kirkene i landsbyen hadde i fordums tid store manuskriptsamlinger, og slik betydde landsbyen og dets innbyggere mye for den kristne kirkes liv og vekst i området. Så sent som i 1980 bodde det nærmere 1000 kristne i landsbyen. I 2019 var det to familier tilbake. Gjenstående kirker i landsbyen som ikke er blitt rasert og ødelagt: St. Kyriakos-kirken og St. Eshayo-kirken. Det er også seks mindre kapeller i landsbyen: Jomfru Maria-kapellet, St. Peter- og St. Paulus-kapellet, St. Eliyo-kapellet, St. Shmuni-kapellet, St. Georg-kapellet og St. Shemun-kapellet. Sistnevnte kapell skal være bygget rundt år 730. I St. Kyriakos-kirken finnes ett av få altere i Tur Abdin som er bygget av treverk. Alteret er vakkert utskåret og kan ha blitt tilvirket

på 1700-tallet.

- Landsbyen Kafro Tachtayto. På veien sørover mot de høye Izla-fjellene kommer man etter en times kjøretur til landsbyområdet Kafro. I Nedre Kafro (Kafro Tachtayto) finner man et eldgammelt kirkekompleks. Den første kirken man støter på er St. Yakub-kirken. I forgrunnen finnes en stor gravplass. Kirken er ikke stor, men med en vakker konstruksjon og vakre ornamenter hogd i sten preger bygningsmassen. Noen syrianske familier har flyttet tilbake til landsbyen fra Tyskland.
- Landsbyen Harabale gikk til grunne i fordums tid, men ble delvis bygget opp igjen på 1900-tallet. Landsbyen hadde opprinnelig to kirker, som begge er blitt ødelagt. En relativt ny kirke er gjenoppbygd og bærer navnet St. Efraim- og St. Theodorus-kirken. Landsbyen Harabale har den nest største kristne landsbybebyggelsen i dagens Tur Abdin, med 50 familier som stadig bor på stedet. Harabale har også sin egen skole for de kristne familiene.
- St. Malke-klosteret ved Harabale. Intakt og i bruk.
- Landsbyen Ehwo ligger like øst for St. Malke. Alle kristne er fraflyttet landsbyen. Kirkekomplekset kan likne på en festning. Kirken er gjentatte ganger ødelagt og ramponert. Landsbykirkens navn er St. Sergius og St. Baccus og stammer fra 600-tallet. Kirken er ikke lenger i bruk.
- Landsbyen Arbo ligger like i nærheten av Ehwo. Det meste av landsbyen og kirkene er i dag bare ruiner. Alle kristne familier har flyttet.

(Kilde: Hollerweger 1999)

På veien fra klosteret Mor Gabriel og østover til grensebyen Cizre mellom Tyrkia, Syria og Irak

- Landsbyen Kfarbe er en fraflyttet kristen landsby. Den vakre St. Stefanus-kirken er fremdeles intakt, men bærer preg av stort forfall.
- Landsbyen Sare i nærheten av Bsorino. Liten forfallen kirke. Én kristen familie bor i landsbyen.
- Bsorino (Beth Sbirino) er en landsby som bærer minner om en stor kristen befolkning i eldre tid. Bsorino har ikke mindre enn 25 kirker. Det bor fremdeles ca. 30 kristne familier i Bsorino. Landsbyen har egen skole for barna tilhørende Den syrisk-ortodokse kirken.
- Landsbyen Midun har fremdeles ca. 50-60 kristne familier. Midun er dermed den landsby i Tur Abdin med flest kristne. Landsby-kirken St. Yakub er opprinnelig svært gammel. Er blitt ødelagt en rekke ganger, men gjenoppbygget. Kirken er opprinnelig fra før år 1000.
- Landsbyen Esfes ligger midtveis mellom Midyat og den syriske grensen i

- øst. Kirkeruin: Theotokos-kirken.
- Byen Azakh har fremdeles ca. fire-fem kristne familier. Liten kirke ved navn Jomfruen av Azakh-kirken.
  - Grensebyen Gziro (Cizre) ligger strategisk til mellom Tyrkia, Syria og Irak. Har i dag ingen kristne familier. Men en kuriositet er Noahs grav. I henhold til syriansk tradisjon er det her Noah ligger begravet.

(Kilde: Hollerweger 1999)

Fra klosteret St. Augin i sør, like ved grensen til Syria og landskapet omkring

- St. Augin-klosteret beliggende isolert ved foten av Izla-fjellene, men lett tilgjengelig fra hovedveien østover mellom Nusaybin og den syriske grensen.
- St. Yuhahon. Klosterruin. Fjellvandring fra St. Augin. Ingen aktivitet.
- St. Yakub av Nisibis-kirken. Kirke i grensebyen Nusaybin på tyrkisk side (Qamishly på syrisk side). En av verdens eldste kirker.
- Landsbyen Marbobo ligger ca. 20 kilometer øst for Nusaybin. Klosterruin: St. Yuhanon.
- Landsbyen Gündükschükrü. Landsbyen ligger like ved den syriske grensen, langs hovedveien fra Nisibis. Ca. 10 kristne familier bor fremdeles i landsbyen. Lite kirkebygg.
- Landsbyen Birguriye beliggende langs grensen mot Syria i østlig retning fra Nisibis. Kirke ved navn St. Eshayo av Aleppo. Nord for landsbyen, oppe i fjellene: St. Abraham av Kashkar, klosterruin.

(Kilde: Hollerweger 1999)

St. Ananias-klosteret ligger like sørøst for Mardin og er en av Tur Abdins største attraksjoner.

De viktigste klostrene i Tur Abdin

De tre mest interessante, og ikke minst enklest tilgjengelige klostrene å besøke i Tur Abdin, er St. Gabriel-klosteret i nærheten av Midyat, St. Ananias-klosteret i nærheten av Mardin og St. Augin-klosteret ved den syriske grensen i nærheten av Nusaybin. Alle disse tre er i funksjon og har gudstjenester og holder tidebønner. Dessuten har klostrene overnattingsmuligheter for enkeltpersoner eller mindre grupper etter nærmere avtale. I tillegg presenteres fire andre viktige klostre.

St. Ananias-klosteret ved Mardin

Andre navn på klosteret:

Deyrul-Zafaran

Dayr al-Za'faran

St. Hananya-klosteret

Saffron-klosteret

Dayro d-Kurkmo

104

*Klosteret har en usedvanlig vakker utforming. I front Jomfru Maria-kirken.
Til høyre ser vi kuppelen over klosterets gravkammer.*

Metropolit-biskop Saliba Özmen ved sitt skrivebord i St. Ananias-klosteret.

Klosteret er etter tradisjonen grunnlagt i antikken.

St. Ananias-klosteret var hovedsete for patriarken av Den syrisk-ortodokse kirke fra 1293 til 1933. Etter dette ble patriarkens senter flyttet til Homs i Syria, og senere til Damaskus.

Klosterets leder fra februar 2003 er Metropolit-biskop Saliba Özmen. St. Ananias har noen få munke og en klasse med skolegutter som får opplæring i kirkens tro, liturgiske tradisjon og klassisk syriansk kirkespråk.

Klosteret er det mest turistbesøkte i Tur Abdin. Stedet gir store muligheter til fordypelse i vakker arkitektur og liturgisk liv. Like utenfor klosterdørene finnes kafé, kunstutvalg og en god bokhandel med aktuell litteratur om Tur Abdin og de mange klostertradisjonene i området.

Man regner med at deler av klosteret ble bygget tidlig på 600-tallet. Enkelte vil hevde at klosteret hadde sin opprinnelse lang tid før dette og ble grunnlagt av en viss St. Shlemon/Solomon, som igjen var en disippel av St. Augin (300-tallet).

Ifølge historien ble klosteret hærtatt av perserne i år 607. Bygningene ble plyndret for alt av verdi og ble stående ubebodd frem til år 640. Klosteret har i dag sitt navn etter biskop Ananias (biskop fra 793 til 816), som gjenoppbygde klosteret på slutten av sin levetid. Dette skjedde etter flere generasjoner med sterkt forfall. Fra 1300-tallet begynte man å kalle klosteret Safran-klosteret, på grunn av bygningenes dominerende safrangule farge.

Klosteret er blitt renoverert og ombygget mange ganger i løpet av sin lange levetid. Den mest gjennomgripende ombyggingen skjedde rundt år 1100, under biskop Yuhanon av Mardin (1087-1165) sine velmaktsdager. I denne tiden ble klosteret sterkt utvidet og omgjort, slik at det kunne være residens for kirkens patriark.

Den første patriarken som hadde tilhold her, var Mikael av Rabo i året 1166. Dette representerer også den historiske begynnelsen til at landskapsområdet Tur Abdin gradvis blir det nye geografiske kjerneområdet for den syrisk-ortodokse kirkeledelse. Etter å ha startet i Antiokia, med apostelen Peter og biskop St. Ignatius i det første århundre, måtte patriarken flytte fra byen i år 518. Etter dette kunne den vest-syriske kirken ikke reetablere seg i Antiokia. Etter denne tid lever patriarkene et omflakkende liv på ulike steder i Midtøsten frem til 1293.

Klosteret har en av de mest verdifulle manuskriptsamlinger innenfor den syrisk-ortodokse kirkens samlinger. Nærmere 400 manuskripter fra klosterets tidligste tider befinner seg i dag forvart i De 40 martyrs kirke i Mardin.

Den eldste eksisterende delen av klosteret er hovedkirken, som kalles Jomfru Maria-kirken, og Beth Kadishe. Gjennom klosterets lange historie har man i klosterkirken innviet 21 patriarker og 111 biskoper. I landskapet bak klosteret finnes tre svært små klosterbygninger: St. Noto, St. Ozoziel og St. Yakub av Serug.

Når man besøker St. Ananias-klosteret, bør man ta seg god tid inne i den eldste delen av kirken og besøke begravelsesrommet som ligger i tilknytning til kirken. Trepaneler og utskjæringer i både sten og tre regnes for å høre med til den tidligste del av kirken. Tradisjonen kan fortelle at enkelte av bordplankene er blitt brakt fra gamle kirker i byen Antiokia til St. Ananias. Slik bygger disse eldgamle bygningsdelene bro til gammel tid og gir autentisitet til den apostoliske tradisjon som den syrisk-ortodokse kirken er en del av.

Det finnes en rekke huler og grotter i landskapet rundt klosteret, hvor munk og eremitter har holdt til. De mest kjente er St. Maria, St. Hzozoel, St. Josef og St. Stefanus. Grottene er ikke enkle å oppdage, og besøkende trenger lokale kjentfolk for å finne disse gamle boplassene.

På mirakuløst vis ble St. Ananias-klosteret spart for ødeleggelse under «Sverdets år» i 1915. Patriarken Eliya Shakir flyktet og klosterets beboere klarte i stor grad å unngå massakrene.

Det fortelles at i byen Mardin og omliggende landsbyer bodde det cirka 60 000 kristne tilhørende ulike kristne kirkesamfunn i 1915. Av disse forsvant omkring 50 000. Klosteret ble imidlertid et tilfluktssted for mange nærliggende landsbybeboere. Historien kan fortelle at den 10. juni 1915 kom det 700 kristne, som var på flukt fra terroren, til klosteret. Disse hadde med seg våpen og ammunisjon. Myndighetene planla å storme klosteret som etter hvert gav ly for over 1000 flykninger. Tyrkiske og kurdiske militser angrep den 4. juli 1915, men klosterets kvinner og menn forsvarte seg og holdt angriperne utenfor murene.

Ved hjelp av gaver til angriperne, tatt fra klosterets verdier og pengegaver fra flyktingene, ble klosterbygningen og de innesperrede spart for myrderiene. Likevel døde nærmere 500 voksne og barn i løpet fire måneder frem til utgangen av oktober 1915 av sykdom og epidemier som rammet de fordrevne bak klostermurene.

St. Gabriel-klosteret i sentrum av Tur Abdin

Andre navn på klosteret:

St. Samuel- og St. Simeon-klosteret

Dayro d-Mor Gabriel

Deyrul Umur-klosteret

Qartmin-klosteret

108

St. Gabriel ligger ca 20 km sørøst for Midyat. Klosteret er omgitt av frodige hager og jordbruksland.

Fra ett av de mange alterne i klosteret

Klosteret kan besøkes av alle veifarende, men har åpningstider som må følges.

Samuel og Simeon regnes som klosterets grunnleggere.

Qartmin er en gammel landsby i Tur Abdin, og det opprinnelige klosteret ble forbundet med denne lokaliseringen. Selve klosteranlegget ligger ganske isolert fra nåtidens bebyggelse, ca. 25 kilometer fra byen Midyat.

St. Gabriel-klosteret er det eldste bebodde klosteret i Tur Abdin, grunnlagt i 397. Klosterets eksistens begynte imidlertid før år 397. Ifølge tradisjonen var grunnleggerne Samuel fra Eshtin og hans disippel Simeon fra Qartmin. Kanskje man kan regne virksomheten tilbake til år 350. I henhold til en annen tradisjon ble det opprinnelige klosteret virkeliggjort og utbygget ved store gaver fra keiser Arkadius (395-408) i Konstantinopel.

Cirka hundre år etter denne oppbyggingstiden skjer det imidlertid et brudd mellom «rikskirken» i Konstantinopel, og den øst-syriske kirke – øst for elven Eufrat. Kirkene og klostrene i Tur Abdin danner dermed etter hvert sine egne «kirkefamilier» og blir i dag regnet med blant de orientalsk-ortodokse kirker. Likevel regner man med at den bysantinske kirke, med deres ressurser, spilte en viss rolle for utviklingen av Qartmin-klosteret helt frem til det arabisk-muslimske kalifatet erobret området i årene 639-640. Etter dette ble hele Mesopotamia- og Tur Abdin-området utsatt for bølger av massakre, herjinger, plyndring og kirke-vandalisme.

Historien forteller at på 500-tallet hadde over tusen munkers tilhold i klosteret, og man regner med at klosterets hovedkirke, slik vi kan se den i dag, ble bygget i denne storhetstiden omkring år 510. Den gang var fremdeles de kristne i Tur Abdin underlagt patriarken i Antiokia. Men det forhindret ikke at keiser Anastasius I (491-518) av Konstantinopel fikk høre om klosteret i den østligste utkanten av hans store rike. Keiseren var en trofast støttespiller for teologien til de kristne i Mesopotamia og Egypt. Han ble så begeistret for det han fikk høre om det som skjedde i Qartmin at han i år 509 sendte gullsmeder, kobbersmeder og dyktige steinarbeidere til det berømte klosteret i utkanten av sitt rike. I ettertid har historien om den gavmilde keiser Anastasius av Konstantinopel fulgt klosterets historie opp til moderne tid.

Fra det syvende århundre blir Qartmin-klosteret gradvis et av de viktige teologiske læresentra for den vest-syriske kirke. Det er også fra denne tiden man begynner å kalle klosteret St. Gabriel-klosteret, oppkalt etter den lokale biskop Gabriel fra Beth Qustan (573-667). Gabriel ble munk i

588, og deretter diakon i 593. Senere ble han ordinert til prest i 619, for så å bli biskop i 634. Gabriel var biskop i to bispedømmer, og på grunn av sin dyktighet og posisjon klarte han å fremforhandle en avtale med de arabisk-muslimske erobrerne i år 640, slik at de kristne i Tur Abdin skulle få beskyttelse. Biskop Gabriel har fått sin egen biografi, og deler av hans livsløp er beskrevet i Den Syriske Krønike datert til år 819.

Ved besøk i St. Gabriel-klosteret kan man foreta en klostervandring og studere nærmere: St. Simeons bønnekapell, Martyrenes kapell, Apostelkirken, St. Maria-kirken (som i dag er klosterets hovedkirke), De førti martyrs kirke, Keiserinne Theodora-kapellet og Egypternes kapell.

St. Gabriel-klosteret er fremdeles betjent av biskop, prester, diakoner, munk og nonner. Det er mulig å overnatte etter avtale. Klosteret kan besøkes på dagtid, men stenger portene ved solnedgang.

Klosteret er fremdeles sete for metropolitten/biskopen av Midyat. Med sitt levende klostermiljø, og som undervisningssenter for diakoner og prester i Tur Abdin, er St. Gabriel-klosteret et av de viktigste læresentra for kirken.

Klosteret ligger på veistrekningen som strekker seg østover mellom byene Midyat og grensebyen Cizre. Avkjørselen til klosteret er godt merket. Det er ca. to kilometer å gå til fots fra hovedveien, men det vanlige er å kjøre med egen taxi eller bil inn til klosterportene. Besøk kan gjøres spontant mellom klokken 9 og 15. Det finnes ingen kiosk eller serveringssteder lokalt, så egen mat og drikke bør medbringes. Alternativt kan man kjøre tilbake til Midyat for overnatting og mat. Etter avtale kan man bo på klosteret over noen dager. Man kan få kjøpt bespisning, og må da delta i klosterbeboernes faste, innordnede måltider.

Kjente angrep og ødeleggelser av klosteret gjennom tidene

- År 580: Angrepet av perserne og forsøkt brent ned.
- År 754: Flere angrep fra Bagdad-kalifatet, etter ordre fra kalif Abu Jafar ibu Muhammad al-Mansur. Delvis ødelagt.
- År 830: Angrepet av kurdiske stammer.
- År 1140: På nytt angrepet av kurdiske stammer.
- År 1296: Angrepet, og delvis ødelagt, av hæravdelingene til den 7. mongolkongen Mahmud Ghazans krigføring i det øvre Mesopotamia. Kong Mahmud Ghazan gikk over fra buddhismen til islam av militærtaktiske årsaker i 1295.
- År 1395/1401: Ødelagt av hæravdelinger fra Timur Lenks (tyrkisk-mongolsk hersker) erobringer av sørlige Kaukasus og øvre Mesopotamia. Klosteret sterkt plyndret og delvis lagt i ruiner. Førte munker, fire prester og fem hundre menighetsmedlemmer brent til døde. Timur Lenk var sjiamuslim og betegnet seg selv som «islams sverd på jord».
- År 1413: Klosteret angrepet av det tredje og hensynsløse Timuride-dynastiets hæravdelinger. Klosterets munker, med unntak av én, ble drept.
- År 1416: Nye angrep av Timuride-dynastiets etterkommere og plyndring av manuskripter og kirkens verdier.
- År 1490: Angrepet av kurdiske stammer.
- År ca. 1710-1834: Klosteret forlatt i cirka 120 år på grunn av angrep og uroligheter under osmansk styre.
- År 1909: Én munk ved klosteret.
- År 1915: Seks munker ved klosteret.
- År 1917: Denne høsten ble alle som bodde på klosteret massakrert sammen med munkene og to prester. To barn overlevde.
- År 1917-1921: Under kurdisk okkupasjon.
- År 1925: Klosteret begynner å fungere på nytt.
- År 2022: Det er biskop ved klosteret, skole for barn, et lite antall munker og nonner. Det er stor strid med de sentrale myndigheter i Ankara om klosterets tilliggende landeiendommer. Myndighetene ønsker å konfiskere mesteparten av landbruksmassen og frata klosteret selvbergingsprofilen knyttet til matvareproduksjon.

St. Abrohom-klosteret ved Midyat

St. Abrohom klosteret ligger ca. 1 km utenfor bykjernen av Midyat

Klosteret bærer egentlig dobbelnavnet St. Hobil- og St. Abrohom-klosteret, men betegnes i dagligtalen som «St. Abrohom fra Fjellene». Like inntil klosteret ligger det en gammel kristen gravplass. Tradisjonen forteller at St. Abrohom-klosteret ble grunnlagt av munkene Hobil og Abrohom, som opprinnelig hadde tilhold i St. Gabriel-klosteret i år 491. Klosteret ble regnet som et «datter-kloster» til det ruvende St. Gabriel-klosteret ca. 20 km unna. St. Hobil ble etter hvert søylehelgen.

Klosteret er omtalt flere ganger i gamle syrianske kilder og ble regnet blant de såkalte «store klostre» i Tur Abdin. Det som i dag står igjen av den opprinnelige konstruksjonen ble restaurert rundt år 1900. Kristne innbyggere i Midyat feirer tradisjonelt påske i St. Abrohom, og dette er en stor begivenhet hvis man besøker Tur Abdin i sammenheng med den ortodokse påskehøytiden. Besøk i klosteret gjøres etter avtale.

Landsbyen Inwardo og St. Hadbsabo-kirken

Med sin gamle kristne tradisjon og kompakte bebyggelse er Inwardo en av Tur Abdins vakreste landsbyer, beliggende på en åsrygg ca. 30 minutters kjøretur østover fra Midyat.

Inwardo betyr «Rosenes sted». Fra landsbykirkens tak kan man skue både vidt og bredt. Nordover ser man helt til fjellrekken Karakas Dagi, som reiser seg majestetisk opp i 1330 meters høyde før fjellsidene faller ned mot Tigris-elven.

114

Landsbyen Inwardo ligger luftig og særdeles vakkert til, en kort kjøretur vest for Midyat. I bakgrunnen kirketårnet på St. Hadbsabo-kirken.

Bestemor Sare Aydin med barnebarna Dyana, Elisabeth og Tibelya.

Inwardo har tre kirker: St. Hadbsabo, St. Maria og St. Shmuni. St. Hadbsabo er fremdeles intakt og i bruk for den lille gruppen på seks familier som søker å overleve under vanskelige livsvilkår. Landsbyen har spilt en viktig rolle i flere århundrer som en «festning» som kunne gi beskyttelse for krigere og røvere.

Det var til Inwardo de kristne i nabolandsbyene flyktet når livet var truet. Ikke minst ble selve St. Hadbsabo-kirken, med sine tykke murer og høye tårn, som et festningsverk når angrepene kom under Det osmanske rikets fall. Kulehull i kirkeveggene vitner om angrep og massiv beskytning under «Sverdets år» i 1915.

Ved besøk til landsbyen bør kjentfolk fortelle historien om beleiringen av Inwardo. Før 1915 bodde det omkring 200 kristne familier i Inwardo. Sommeren 1915 tok 7000 kristne tilflukt bak landsby-murene. Etter at kurdisk milits og «Ungtyrkerne» hadde angrepet Midyat, vendte man seg mot Inwardo. Angrepet gikk over 52 dager, og 300 kristne ble drept. Likevel minnes beleiringen av Inwardo som et mirakel der kirkene ga ly for kuleregnet.

Lyttestasjon

«Sangen fra katakombene»

Spor: «Noas Ark»

Tekst: Erik Hillestad

Mel.: Trad. syrisk-ortodoks, «Om den syrisk-ortodokse kirke»

Arr.: Henning Sommerro

Inwardo er en liten landsby nær Midyat. Kirken i landsbyen ser den dag i dag ut som en festning med skyteskår. Den blir omtalt som Noas Ark, fordi den ble et tilfluktssted da syrisk-ortodokse troende i 1915 ble forsøkt massakrert i mange landsbyer i regionen. Kemal Ataturk startet en etnisk rensning av Tyrkia etter det osmanske imperiums sammenbrudd og massive forfølgelse av muslimer på Balkan. Under det tyrkiske flagg med stjerne og månesigd skulle landet være rent tyrkisk. De kristne grekerne, armenerne og syrisk-ortodokse ble sett på som fiendens medløpere. Hele landsbyens befolkning forskanset seg i kirken. Ved hjelp av intens væpnet motstand og en av de tyrkiske hærføreres sønner som gissel, lyktes det landsbyens innbyggere etter lang tids beleiring å få til en avtale med tyrkerne om fritt leide.

Byer til korset vigd
tømmes en for en.
Stjerne og månesigd
gjør nasjonen ren.
Skudd er flaggets tolk,
lytt til dødens trinn.
Kom, Invardos folk,
synk i fjellet inn.
Kom fra hus og torg,
følg et gammelt tegn.
Kirken er vår borg,
Noas ark av stein.

Dager og uker går,
tynt er arkens skall.
Blystormen utenfor
volder manges fall.
Seksten seklers bønn
bor i skipets favn.
Blant oss er Guds sønn,
rop i tro hans navn.
Del hans kropp i sorg,
drikk hans røde saft.
Hjertet er hans borg,
Rommer himlens kraft.

Solist (på arameisk):
*«Min syrisk-ortodokse kirke, jeg elsker,
ærer og velsigner deg. Jeg ber på ditt vakre
språk. Jeg takker deg sammen med mine
brødre og barn.»*

Seierens morgengry
tvang hvert våpen ned.
Arken av stein ga ly,
vi gikk ut i fred.
Vi som ikke falt
møtte mager trøst:
Døde overalt,
renhets skitne høst.
Hundre år i tvang
har vår taushet stridt.
Vil Invardos sang
engang lyde fritt?

Jomfru Maria-kirken i Hah ved landsbyen Anitli

Gudsmoderens kirke i Hah, like ved landsbyen Anitli, er sannsynligvis grunnlagt på 500-tallet. Kirken er et av de vakreste kirkebygg i hele Tur Abdin, med sitt unike interiør og sin spesielle innvendige bygningskonstruksjon for menighetens aktive deltagelse.

118

Gudsmoderens kirke og gammelt klosteranlegg i Hah.

De syrianske kristne kysser Evangelieboken som er plassert sentralt i kirkerommet i Hah. Boken kyskes av de troende i takknemlighet over at Kristus er nærværende gjennom sitt ord i kirkerommet.

Gudsmoderens kirke i Hah er liten, men særdeles vakker og hører med blant de mest besøkte i Tur Abdin. Nisjene bak alteret ble benyttet som stitteplasser for biskopen og presteskapet i gammel tid.

I dag er kirken omgitt av en vakker mur, hvor det innenfor er en åpen plass for samling til bønn. På varme sommerdager holdes det gjerne gudstjeneste utendørs.

Det er to små kirkeskip inne i bygningen, til bruk for to kor som kan synge antifonalt. Det vil si, i den syrianske tradisjon, at korene synger «spørsmål og svar» – slik at de bibelske tekstene formidles på en svært kunstnerisk måte.

Kirken i Hah ble tidlig bispesete og har hatt en sentral plass i utviklingen av det kirkelige liv i Tur Abdin. Ute på gårdsplassen, men bak kirkemurene, er det en stor stein som gir plass til Bibelen og de liturgiske bøker. Denne ble brukt når man hadde gudstjeneste på utsiden av kirken, noe man ofte måtte ha på grunn av stor tilstrømning.

Kirken i Hah knytter sin tradisjonsfortelling helt tilbake til Jesu fødsel. Den gjengis her, slik den er blitt overlevert i Tur Abdins historie helt frem til vår tid:

Det var tolv konger som kom fra øst. Som tegn så de en stjerne på nathimmelen, og de forsto alle at stjernen viste vei til en nyfødt konge. Disse tolv kongene kom til landsbyen Hah og møtte der kong Hanna. Etter en lang samtale bestemte kong Hanna at tre av Østens konger skulle reise videre mot Jerusalem i Judea.

De dro av sted på sin lange reise og fant til sist frem til Jesusbarnet. Her overrakte de sine tre gaver: Gull, røkelse og myrra. Som en gjengave mottok de et av tøystykkene som Maria, Jesu mor, hadde svøpt barnet i.

Da de tre kongene kom tilbake til Hah, ønsket de ikke å klippe tøystykket i tolv remser. De ble derimot enige om å brenne tøystykket og fordele asken mellom de tolv.

Da kongene satte fyr på kledet tok det ikke fyr, men forvandlet seg til tolv gullmedaljer. De tolv kongene forsto at dette kunne bare skje ved Guds mirakel. De bestemte derfor å bygge en kirke til ære for Maria, Guds mor.

Landsbyen Anitli er en av de vakreste i hele Tur Abdin, og man kan gjerne tilbringe en halv til en hel dag på dette stedet.

Like i nærheten finnes kirkeruinene til en stor basilika, oppkalt etter martyren St. Sobo av Hah, og St. Samuel-kapellet. Utenfor landsbyen finner man ruinene etter St. Maria Magdalena-kirken, St. Bacchus-kirken, St. Sergius-kirken og St. Johannes-kirken. Alle disse bygningene er blitt ødelagt.

Før «Sverdets år» bodde det omkring 100 familier rundt kirken i Hah.

Utenfor porten inn til kirken i Hah står et gammelt alter. Brukes på spesielle dager i året under gudstjenester i friluft.

St. Malke-klosteret ved landsbyen Harabale

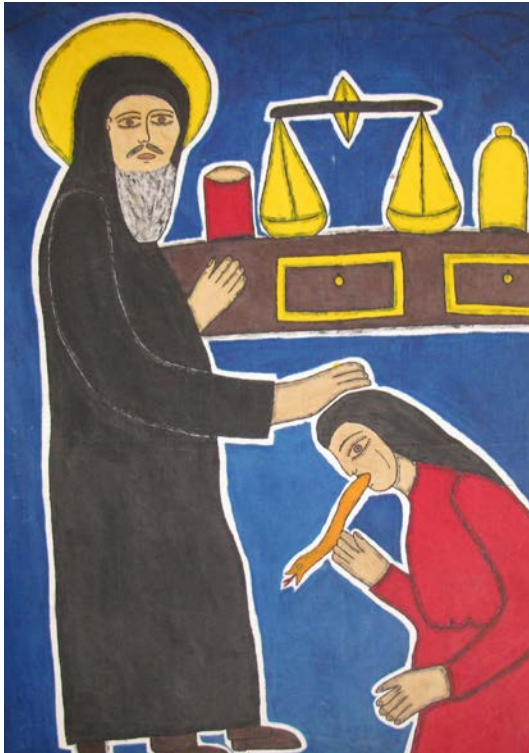
Andre navn på klosteret:

St. Malke av Qulzum.

St. Malke-klosteret ligger tre kilometer sør for landsbyene Harabale og Arkah, på hovedveien fra Midyat til Nusaybin (Nisibis) ved grensen til Syria.

St. Malke-klosteret ligger 25 km. syd for Midyat og er restaurert svært mange ganger. Klosteranlegget var et av Tur Abdins bispeseter i nærmere fem hundre år.

St. Malke er i Konstantinopel og befriir datteren av keiser Konstantin II (337-361) for en ond ånd. Teppe i klosterkirken.

St. Malke var opprinnelig fra Egypt, men ble klostergrunnlegger i Tur Abdin i det 4. århundre iht. tradisjonen.

122

St. Malke har vært i Konstantinopel og er på vei hjem til Tur Abdin.

Kvernsteinen som etter tradisjonen ble slept fra Konstantinopel til St. Malke av en ond ånd.

Klosteret som vi kan besøke i dag er av nyere dato, men bygget på rester av gammel klosterbebyggelse. Det opprinnelige klosteret ble sannsynligvis grunnlagt ca. år 500. Den opprinnelige kirken i klosteret bærer navnet St. Sergius og St. Bacchus. De eldste konstruksjonene regnes påbegynt på 600-tallet.

Som så mange av klostrene i Tur Abdin har også St. Malke sin egen og eiendommelige tradisjonsfortelling:

St. Malke kom fra landsbyen Klyasma (gammelt navn på byen Suez i Egypt). Foreldrene til Malke var Yuhanna og hustruen Rafqa. Moren til Malke var søsteren til St. Augin, som regnes som den tidligste klostergrunnlegger i Mesopotamia og Tur Abdin.

Foreldrenes store sorg var at de var barnløse. Men en dag bestemte de seg for å lage en vennefest for de gode naboene. Yuhanna, som var en from mann, ba til Gud om at ekteparet måtte få en sønn. Gud hørte bønnen, og tre år senere ble Malke født. Yuhanna var en velstående mann og delte nå ut det han hadde av verdier til byens fattige, i takknemlighet til Gud for det store som hadde skjedd i familien.

Lille Malke ble sendt til klosterskolen i byen og fikk god utdanning. Den unge Malke fikk mer enn ti års utdanning, noe som var uvanlig i Egypt på den tiden. Etter en tid bestemte Malke seg for å bryte opp fra sitt hjemlige miljø, leve livet som ugift og bli munk. Det var godt kjent i familien at onkel Augin hadde reist langt bort til Mesopotamia, var blitt munk og viet sitt liv til kontemplasjon og et asketisk liv. Nå ville Malke følge i onkelens fotspor.

En dag bestemte Malke og noen ungdomsvenner seg for å dra til Jerusalem for å se Golgata og Jesu fødeland. De tok fatt på den lange reisen fra Sketis ved Wadi Natrun i ørkenen mellom Alexandria og Kairo. Det var en lang reise som lå foran de unge egypterne. Men etter flere måneder i ørkenen kom de endelig frem til Jerusalem og fikk se stedet hvor Jesus hadde levd. Etter et kort stopp dro de videre på sin farefulle reise mot Mesopotamia. Tre år senere kom Malke og hans venner frem til onkelen som hadde tilhold like utenfor den kjente byen Nisibis og Izla-fjellene i Tur Abdin.

St. Augin hadde nært fellesskap med biskopen i byen Nisibis. Etter å ha lagt frem sin sak for onkel Augin, dro de begge til biskop Jakob av Nisibis for å få biskopens velsignelse over den unge Malkes liv. Biskopen ordinerte Malke til diakon. Malke bestemte seg deretter for å finne sitt eget sted hvor han kunne leve et hellig liv. Han dro videre nord i Izla-fjellene og bosatte seg i landsbyen Arkah.

Her startet så Malke, ved hjelp av landsbybefolkningen, byggingen av det som skulle bli til klosteret St. Malke.

Malke for vidt omkring i Mesopotamia og Lille-Asia og ble kjent for sin gudfryktighet. Ryktet om ham nådde helt til Konstantinopel. Her hadde det seg slik at datteren av keiser Konstantin ble besatt av en ond ånd. Plutselig roper keiserens datter ut at det hun trenger er «Den hellige Malke fra Klysmas» sine bønner for å bli befridd fra besettelsen. Keiser Konstantin sender fire tjenere til Tur Abdin sammen med keiserens brev. Malke rådspør sin onkel Augin, og sammen beslutter de at Malke skal dra til Konstantinopel slik keiseren ber om i sitt brev. Her skal Malke ha befridd keiserens datter fra djevelbesettelse.

Keiser Konstantin blir glad for det som nå har skjedd og byr Malke det han måtte ønske seg på grunn av datterens helbredelse. Malke ønsker seg ingen ting til egen vinning, men ber om en «kvernstein» med hull i. Malke fanger så straks den onde ånden og binder kvernsteinen rundt åndens hals og kommanderer så den onde ånden til å slepe kvernsteinen fra Konstantinopel til klosteret i Tur Abdin.

Historien om St. Malke og den onde ånden i Konstantinopel er fremdeles levende i klosterets tradisjon. Historien er gjengitt på mange tekstiler som henger på veggene i klosteret. Kvernsteinen ligger, etter tradisjonen, den dag i dag på bunnen av klosterbrønnen og kan sees med det blotte øye av besøkende.

Klosterkirken har vært ødelagt mange ganger opp gjennom århundrene. Men det hellige stedet er blitt gjenoppbygd gang på gang. Seneste ødeleggelse skjedde i årene 1924-1928, da kurdiske bønder tok tilflukt i klosterkomplekset for å unnfly massakre av tyrkiske soldater. Biskopen ble drept, og klosteret ble deretter stående ubebodd i tretti år. Klosteret som vi kan besøke i dag ble bygget i 1955. Men det finnes tydelige spor og en betydelig bygningsmasse som har overlevd fra gammel tid.

St. Malke-klosteret var bispesete i 600 år, fra 1397 til 1926, da det ble ødelagt av det tyrkiske militæret. Under «Sverdets år» ble biskopen i St. Malke og 30 av klosterets innbyggere drept. Den siste biskopen het Sevirie Shmuyel av Bate (1908-1926).

Noen få bygninger har overlevd århundrer med ødeleggelse, slik som Beth Qadish (de dødes hus) og deler av Jomfru Maria-kirken. Klosteret har i dag ingen munk og nonner, men en prest og en diakon bor der permanent og ivaretar bygningene og tar imot besøkende.

St. Yakub av Salah-klosteret ved landsbyen Salah

Andre navn på kirken og klosteret:

Salah'ta Mor Yakub

Mor Yakub Hbisoyo'ya

St. Yakub Eneboeren

126

St. Yakub klosteret i Salah skal være grunnlagt i år 419. Anlegget er en av de arkitektoniske perlene i Tur Abdin. Til venstre Eneboeren St. Yakubs kirke.

Fra gravkammeret i klosteret

Landsbyen Salah ligger ca 25 km nord for Midyat og er verd et besøk. Gammel opprinnelige landsbyarkitektur er godt bevart.

St. Yakub av Salah-klosteret ligger like ved Salah landsby, nord for Midyat på veien mot Hasankeyf og elven Tigris. Klosteret ble bygget før 419 og er et av de eldste i Tur Abdin. Klosteret var i perioden 1364 til 1839 hovedsete for en av de to patriarkene i Tur Abdin. Klosterets størrelse og eleganse bærer fremdeles preg av denne ledende posisjonen. Klosteret og klosterkirken, slik disse fremstår i dag, er velholdt og har gode soverom, slik at man kan overnatte etter nærmere avtale.

Klosteret har sin egen tradisjonshistorie:

Klosteret ble grunnlagt av St. Barshabo og hans følgesvenn St. Yakub, også kalt St. Yakub Eneboeren. St. Yakub ble født sent på 300-tallet i Egypt. Den egyptiske gutten vokste opp i en kristen familie. Yakub fikk skolegang og ble sterkt grepet av den kristne tro som han møtte i sin familie og i landsbyens klosterskole. Han forlot senere barndomshjemmet og etablerte selv et lite kloster like i nærheten av byporten til storbyen Alexandria i Egypt. Sammen med ham bodde vennene Markus, Elisha, Josef og Esaias.

Noen år senere ble leveforholdene vanskelige, og de fem vennene bestemte seg for å rømme fra Egypt. Yakub var den som førte an og ledet vennene på en lang reise østover langs Middelhavet på landeveien fra Egypt. Slik havnet de til sist i den syriske ørken. Her ble de ønsket velkommen av en eremitt som hadde tilhold på en søyle. Yakub og vennene hans ble boende sammen med eremitten i mange år og livnærte seg av det de kunne finne i den sparsommelige naturen.

Så en natt, etter fem år i ødemarken, hadde Yakub en drøm hvor han hørte en engels stemme som ba ham forlate vennene og dra alene østover, til landet mellom Eufrat og Tigris, til Mesopotamia. Yakub adlød engelens stemme og la ut på en lang reise som førte ham helt til Tigris bredder, like der hvor storbyen Amida (Diyarbakir) befant seg. Amida var allerede i det fjerde århundre en svært gammel by med en etablert kristen bosetting. I år 325 var biskop Samuel av Amida til stede på det første kirkemøtet i Nikea ved Bosporosstredet. Den unge egyptiske munken Yakub ble tatt vel imot av de kristne i Amida. Endelig hadde han nådd frem etter en lang og strevsom reise til både vanns og til lands.

En dag Yakub vandret sørøstover langs elven Tigris kom han til landsbyen Hasankeyf. Her fikk han høre om det gamle hedenske offerstedet Salah, sør for Karakas-fjellene. Yakub dro til Salah, hvor det også var gamle romerske templer og en festning. Yakub, hans nye venner og landsbyens beboere ønsket alle å bygge et kloster til Guds ære på den gamle kultplassen for magi og persisk ilddyrkerreligion. Slik skjedde grunnleggelsen av St. Yakub-klosteret i landsbyen Salah.

St. Yakub døde i år 421. Etter den tid hadde både landsbyen og klosteret en vital og aktiv periode gjennom nesten tusen år. I lange tider var klosteret også bispesete i Tur Abdin. Den klosterbygningen vi kan besøke i vår tid er bare en liten del av det omfattende klosteranlegget som var her i gamle dager. De mange kirkeruiner som ligger spredt i terrenget viser tydelig tegn på dette.

St. Yakub av Salah-klosteret forble ubebodd etter «Sverdets år» i 1915 og helt frem til 1965. Etter dette ble de gjenværende bygninger og kirken restaurert. Klosteret regnes fremdeles som en av juvelene i Tur Abdin, og et besøk hit anbefales varmt.

Legg spesielt merke til:

- Vingårdene som preger landsbyen. Tidlig i mai omkranset av frodig valmueenger.
- Salah landsby fremstår fremdeles som en av de mest velholdte og autentiske landsbyer med kristen, syriansk befolkning i Tur Abdin.
- Hovedkirken i klosterkomplekset bærer navnet St. Yakub Hbishoyo og har et særdeles vakkert interiør med apsis, halvsirkelformet utbygg sentralt plassert til plass for alteret. Kirken, dedikert til St. Yakub Hbishoyo, minner om arkitekturen ved St. Gabriel-klosteret, og det er mulig at begge kirkekonstruksjoner kan være oppført på 500-tallet.
- Hovedinngangen til klosterkirken er vakker med to dekorerte steinpilastere. Duemotiver og vinranker preger dekoren og skal minne den besøkende på Den hellige ånd og Jesus som det sanne vintre.
- Taket i selve kirken utgjør en unik dekorasjon.
- Besøk også klosterkapellet St. Bashabo som er intakt, men ikke restaurert.

Noen få kristne familier har fremdeles tilhold i Salah.

St. Loozor-klosteret ved landsbyen Habsnas

St. Loזור-klosteret, som i dag ligger delvis i ruin, ble ifølge tradisjonen grunnlagt av den lærde og driftige Shemun d-Zayte rundt år 700. Kirken, som ble bygget først, ble kalt St. Shemun-kirken. Klosteret, som kom til noe senere, tok etter hvert navnet til St. Loזור (St. Lasarus) etter den fromme Loozor av Edessa.

Inne på klosterets gårds plass ligger en frittstående «tårnsøyle» som er åpen innvendig. Tårnet skal være bygget i 793 og ha blitt benyttet av ulike «søylehelgener».

Klosteret ligger vakkert til på en høyde like ved landsbyen Habsnas.

Landsbyen Habsnas har kirkespir og moské-minareter

Shemon d-Zayte (657-734) ble en kjent kirkelærer og foregangsmann for klosterbevegelsen i Tur Abdin. Han var født i år 657 i landsbyen Habsnas. Etter hvert ble han munk og endte opp som abbed og leder av det kjente St. Gabriel-klosteret. Ved siden av en stor litterær produksjon ble St. Shemun også kjent for sin iver for å utvikle vingårder og olivenlunder i tilknytning til klostrene og landsbyene i Tur Abdin. Det fortelles at St. Shemun plantet 12 000 oliventrær i området mellom klosteret og barn-dommens landsby. Shemun d-Zayte betyr da også Simon Oliven-mannen.

St. Loozor-klosteret ligger omtrent halvveis mellom Midyat og Hasankeyf, og i nærheten av landsbyen Habsnas/Habsus. Klosteret har vært ubebodd i svært mange år, og det meste ligger nå i ruiner. Men fremdeles kan man besøke rester av de eldste bygningene.

I klosterhagen finner man en formidabel søyle. Denne er åpen innvendig og kan studeres. En innskripsjon på søylen er datert til 792/793. Ifølge tradisjonen ble søylen benyttet av en søylehelgen, en stylitt, ved navn Daniel, som levde mot slutten av 300-tallet. Søylen sto på stedet da klosteret og klosterkirken ble bygget ca. fire hundre år etter Daniels død. Søylen ved St. Loozor-klosteret er den ene av to bevarte søyle-minnesmerker i Tyrkia, og derfor er St. Loozor-klosteret et kjent turistmål i Tur Abdin. Den andre søylen befinner seg i Karacay utenfor byen Antakya (Antiokia).

St. Semun d-Zayte kirken ligger ca. 30 km. nord for landsbyen Habsnas.

St. Dodo-kirken ved landsbyen Bsorino

St. Dodo-kirken ligger i landsbyen Bsorino. Man kjører østover fra Midyat på hovedveien mot grensebyen Cizre, der Tyrkia, Irak og Syria møtes. Langs veien kjører man forbi en rekke landsbyer med et stort antall kristne familier. Landsbyene ligger vakkert til med små skogsområder, vingårder bygget i terasser og vakre bygninger.

St. Dodo-kirken i Bsorino.

Kvinnene i Bsorino søker ofte til landsbyens klosterkirke.

I sin tid hadde landsbyen Bsorino 25 kirker og kapeller. De mest kjente er St. Dodo, St. Asya og St. Isaiha. Klosteret ved kirken bærer navnet St. Barsaumo.

I dag bærer landsbyen preg av både fordums velstand og vår tids krigshandlinger, forfall og frafytting. Bsorino og kirkekomplekset St. Dodo er kjent for sitt skoletilbud til landsbyens kristne befolkning. Opp gjennom århundrene var det mange biskoper som kom fra nettopp denne landsbyen. Særlig berømt er de mange lærde som arbeidet som kopister ved St. Dodo-kirken og slik var med på å bevare syrianernes historie for etterslekten.

I flere hundre år har Bsorino vært kjent for sine gode skoler. Opprinnelig knyttet til klosteret i landsbyen. Skolene har også vært kjent for at både gutter og jenter ble tilbudt skolegang. I dag fyller skolene et stort behov for trosopplæring i Tur Abdin.

Evangelieboken i St. Dodo-kirken er et kunstnerisk praktstykke.

Bsorino-landsbyen med omegn ligger øst for Midyat og St. Gabriel klosteret. I gammel tid hadde Bsorino og landskapet omkring hele 25 kirker oppkalt etter gamle helgener. Mange av dem var små, men vitnet om et usedvanlig aktivt kirkeliv i denne delen av Tur Abdin. Bsorino var og kjent for sin skolevirksomhet.

St. Yakub-kirken

i oltidsbyen Nisibis

Nisibis er i et kirkehistorisk perspektiv en av de eldste og viktigste byene i Mesopotamia og den østlige kirke. Byen ligger ca. 50 kilometer sør for Mardin og befinner seg på selve grenselinjen mellom Tyrkia og Syria.

136

St. Yakub-kirken er på mange måter et høydepunkt i enhver reise til Tur Abdin. Ikke noe sted i landskapsområdet kommer man så tett på de kirkehistoriske begivenheter som her.

Skiltet som henger utenfor St. Yakub-kirken i Nisibis viser til at kirken er grunnlagt i år 325, altså samme år som kirkemøtet i Nikea. Biskop Yakub av Nisibis deltok på kirkemøtet i Nikea sammen med Efraim Syrereren.

Alterpartiet i St. Yakub-kirken. Det er i denne kirken biskop Yakub av Nisibis er begravet.

Alterbordet er sansynligvis fra før år 500.

Noen av dekorasjonene er fremdeles intakt i den gamle steinkirken.

Byen Nisibis i øvre Mesopotamia er godt kjent fra kirkehistorien. I dag heter den Nusaybin og ligger bokstavelig talt langs grense-gjerdet mellom Tyrkia og Syria. Motorveien E 90 videre østover ender i byen Cizre, som ligger på grensepunktet mellom Tyrkia og Irak. Vi befinner oss i ett av verdenshistoriens veikryss.

Nisibis har ikke bare stor kirkehistorisk betydning, men er også blant de eldste byer i verden. Byen er beskrevet i kilder som går 3 000 år tilbake i tid. Nisibis lå lenge under babylonerne. Fra utløpet av det 6. århundre f.Kr. var det en stor jødisk koloni i Nisibis. Denne jødiske bosettingen var oppstått i kjølvannet av jødernes babylonske fangenskap mellom årene 586 og 538 f.Kr.

I år 332 f.Kr. ble byen erobret av Alexander den store, under hans østlige felttog. I de første århundrer etter Kristus var byen under skiftende kontroll av romerske og persiske herskere. Denne storpolitiske vekslingen når det gjelder tilhørighet mellom antikkens stormakter satte også preg på Nisibis teologiske betydning i kristendommens første århundrer.

I år 640 e.Kr. ble Nisibis erobret av det arabisk-muslimske kalifatet og har siden den tid vært under islamsk kontroll. Etter hvert mistet byen sin betydning som grenseby, handelsby og kirkelig lærested for den østlige kirke. I dag har byen rundt 80 000 innbyggere, og det er nesten ingen kristne familier tilbake. På den andre siden av den syriske grensen ligger den kurdisk-dominerte byen Qamishli. Byen utgjør en moderne forlengelse av den en gang historiske byen Nisibis.

Den berømte Nisibis-skolen var i flere hundre år et av de mest betydningsfulle læresteder innenfor den østlige kristenhet. Som teologisk og intellektuelt senter var det her mange av de syrianske kirkelederne fikk sin utdanning, gjennom et treårig program som fokuserte på skrivekunst, retorikk, filosofi, bibelstudier og skriftfortolkning. På det meste hadde Nisibis-skolen 800 studenter fra hele Mesopotamia.

Vi regner perioden fra år 200 e.Kr. og frem til år 700 e.Kr. som Nisibis kirkelige storhetstid. Det kristne nærvær i byen, allerede før 200-tallet, er beskrevet på den berømte Abercius-stenen som nå befinner seg i Vatikan-museet. Yakub-kirken i Nisibis, som fremdeles kan besøkes, ble bygget på 300-tallet. Det var her biskop Yakub av Nisibis (270-340) hadde sin store menighet og utviklet sin posisjon som teolog og kirkelærer. Biskop Yakub regnes som en av de viktigste inspiratorer for etableringen og utviklingen av klosterbevegelsen i Mesopotamia og Tur Abdin.

Biskop Yakub er beskrevet i senantikkens litteratur som en svært from kristen. Han skal i unge år ha søkt opp i Izla-fjellene, hvor han i lange

perioder levde et asketisk liv og livnærte seg av det han kunne finne i naturen. På samme måte som de egyptiske eneboerne levde den unge Yakub i en fjellgrotte hvor han konsentrerte seg om bønn og skriftstudier. Ryktet om den fromme Yakub spredte seg, og i år 306 får han spørsmål om å bli biskop for de kristne i Nisibis. Biskopen av Nisibis ble etter hvert viden kjent for sine åndelige kvaliteter og intellektuelle kapasitet. Derfor kjenner vi også hans navn som en av underskriverne av protokollen fra kirkemøtet i Nikea i år 325.

Biskop Yakub er senere blitt referert til som «Moses av Mesopotamia» på grunn av sin visdom, sine undergjerninger og innflytelse på kirken i denne delen av den østligste kirke.

Tradisjonen knyttet til biskop Yakub av Nisibis kan også fortelle at han var den første kristne kirkeleder som ga seg til å lete etter Noahs ark. Ifølge tradisjonen skulle arken ligge på Judi-fjellet, det vil si der hvor det moderne Tyrkia og Irak i dag møtes – ca. 100 kilometer øst for Nisibis. Historien beretter at biskop Yakub gjorde flere forsøk over en periode på syv år, men han kunne ikke finne arken. Så en dag kom en engel til biskop Yakub. Engelen hadde med seg en trebit fra Noahs ark. Trebiten var et stykke akasietre og skulle forsikre biskopen om at Noahs ark lå godt gjemt på Judi-fjellet. På underlig vis skal trebiten fra Noahs ark til sist ha havnet i den armenske kirkehovedstaden Echmiadzin.

Besøkende til Nisibis bør ta seg god tid i St. Yakub-kirken. Bygningen er delvis intakt, og det foregår sporadisk restaurering av deler av konstruksjonen. Kirken og gravplassen ligger fysisk plassert på dagens grenselinje mellom Tyrkia og Syria. Dåpsstedet, som fremdeles kan sees utenfor den gamle kirken, stammer fra 359.

I 1915, under «Sverdets år», skal det ha bodd 200 syrisk-ortodokse familier i Nisibis. De fleste ble massakrert i det aktuelle året og i de påfølgende år. I 2019 bodde det to kristne familier i Nusaybin. Kirken og byen har ikke hatt biskopelig tilstedeværelse etter 1860. Like ved siden av St. Yakub-kirken ligger den gamle St. Febronia-kirken, som også ble bygget mot slutten av 300-tallet. St. Febronia-kirken er nå omgjort til moské og bærer navnet Zayn al-Aibidin-moskeen.

St. Augin-klosteret i Izla-fjellene

Det gamle St. Augin-klosteret er et av de mest fascinerende klosterbygg man kan besøke i Tur Abdin. Klosteret er ikke stort og prangende. Men med sin spektakulære beliggenhet, der de jordfargede bygningene ligger vakkert til i de høye klippeskråningene i Izla-fjellene, fremstår bygningsmassen og klosterets indre liv som et

140

Høyt oppe i klippene til Izla-fjellet ligger St. Augin-klosteret plassert i nord-sør retningen. Med sine jordfarger går klosteret i ett med terrenget. Vender man blikket mot øst skuer man inn i Irak og mot sør-vest skimter man Nusaybin og Syria. Klosteret ligger 40 km i østlig retning fra Nusaybin.

Klosterets sentralkirke er lang og smal og er plassert i øst-vest retningen.

St. Augin-klosteret ledes av abbed Yokin Unval.

St. Augin-klosteret har flere kapeller. Det eldgamle St. Maria-kapellet ligger vendt mot den mesopotamiske slette.

tidsvindu til den aller eldste klostervirksomheten i det øvre Mesopotamia. Ifølge tradisjonen ble klosteret grunnlagt tidlig i det fjerde århundre og har fått sitt navn etter grunnleggeren, den fromme Augin fra Egypt.

Tradisjonsfortellingen om St. Augin:

Den hellige Augin (ca. 280–ca. 360) var opprinnelig en egyptisk perledykker som vokste opp i havnebyen Klyasma. Byen lå der hvor dagens Suez-kanal løper ut i Rødehavet. Omkring 20 år gammel avsluttet den unge Augin perledykkerlivet og tilsluttet seg et lokalt munkefelleskap under ledelse av den berømte Pachomios av Theben. Pachomios regnes som en av de egyptiske grunnleggerne av klosterbevegelsen.

Sterkt påvirket av Pachomios bestemmer Augin seg for, sammen med 72 egyptiske klosterbrødre, å forlate Egypt og reise til Mesopotamia. Dette var et område som var godt kjent gjennom mange av Det gamle testamentets fortellinger, og området hadde fremdeles en stor jødisk befolkning.

Etter lang tids reise østover på den romerske hovedvei, som gikk fra Alexandria via Damaskus og Palmyra til helt til Amida (Diyarbakir), slo de unge mennene seg ned i det bratte klippelandskapet ved klippebyen Maare, like nordøst for byen Nisibis. Dette var et naturlig valg, da Nisibis i over hundre år hadde hatt en stor kristen menighet som var viden kjent. I klippelandskapet Maare var det mulig å skaffe forsyninger til de nye innflytterne i Izla-fjellene.

Etter tre år begynner Augin og hans følgesvenner å anlegge et kloster. Klosteret blir etter kort tid et åndelig kraftsenter i området. Etter hvert skal Izla-fjellene tiltrekke seg kristne fra hele området mellom Eufrat og Tigris, og det vokser frem et kjerneområde for syrianske kristne i denne delen av det øvre Mesopotamia, som i ettertid skal bli kalt Tur Abdin.

Det tar ikke lang tid før Augin får kontakt med samtidens åndelige lederskikkelse i Nisibis, den fromme Yakub. Yakub hadde selv vært asket og huleboer i unge år. I år 306 innvies Yakub til biskop i Nisibis. Klosterabbeden Augin og biskop Yakub av Nisibis øver stor innflytelse på kirkene og klostrene som nå vokser frem i Mesopotamia, Persia og Kaukasus.

Izla-fjellene dannet i antikken på sett og vis en fysisk buffersone mot zoroaster-tilbederne i Persia og de kristne innenfor det østlige Romerriket. I 363 blir imidlertid grensen mellom Persia og Øst-Romerriket endret, og St. Augin-klosteret havner under den øst-syriske kirkens innflytelse. Klosteret befinner seg under denne kirkens dominans helt frem til år 1504. Etter dette regner den vest-syriske kirke klosteret som sitt eget. St. Augin-klosteret er i vår tid under oppsyn av biskopen ved St. Gabriel-klosteret ved Midyat.

I likhet med historien til den kristne kirkes generelle kår i Midt-østen, reduseres klostrene og kirkens innflytelse gradvis opp gjennom århundrene. I år 1784 skal det ha vært åtte prester og én munk ved klosteret. Man regner med at det var ca. 20 munkere tilbake etter massakrene i kjølvannet av det osmanske rikets fall i 1923. Den siste munken ved St. Augin dør i 1968.

Fra 2010 er det imidlertid brakt nytt liv i klosteret. De falleferdige bygningene har gjennomgått en pietetsfull restaurering og fornyelse. I 2010 vigslet Patriarken av Antiokia, HH. Ignatius Zakka I, den unge syriansk-hollandske presten Yokin Unval til klosterleder. Klosteret har i dag en viktig lokal funksjon med søndagsgudstjenester for kristne i nabolandsbyene.

St. Augin-klosteret er åpent for besøkende og har fire-fem overnattingsplasser. Opphold over noen dager er mulig og kan gjøres etter avtale.

Lyttestasjon

«Sangen fra katakombene»

Spor: «Mor Augin»

Tekst: Erik Hillestad

Mel.: Trad. syrisk-ortodoks

Arr.: Siyavush Karimi

Opptak fra messe i klosteret Mor Augin

lørdag 20. april 2013

En hymne til klosterets grunnlegger

«Ære til Gud Fader, Sønnen og Den Hellige Ånd.
Mor Augin, vi minnes deg på jorden og i himmelen.
Alle som husker deg og ærer deg
vil få hjelp av dine bønner.
Nå er tiden for bønn. Mor Augin,
stå opp og be for ditt folk som du alltid gjør.»

Lyttestasjon

«Sangen fra katakombene»

Spor: «Perledykkeren»

Tekst: Erik Hillestad

Mel.: Trad. syrisk-ortodoks

Arr.: Siyavush Karimi

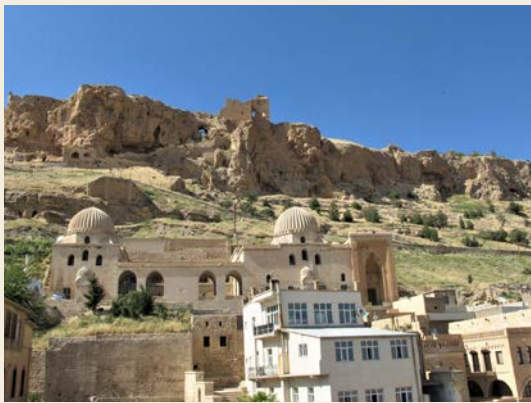

Augin fra øya Klyasma (nær Suez) i Rødehavet var perledykker og ga sine skatter til de fattige. Han grunnla på midten av 300-tallet det første klosteret utenfor Egypt: Mor Augin (St. Augin) i fjellene over den mesopotamiske slette, ikke langt fra der hvor grensene mellom Syria, Tyrkia og Irak møtes i ett punkt. (Erik Hillestad, Oslo 2013.)

Nøden var stor blant de fattige og lave
i en by på Sivsjøens karrige strand.
Der hvor Guds folk engang splittet selve havet,
så en mann at hjelpen fantes dypt under vann.
Perler så kostelige fikk han hentet hjem.
Hver hvite skatt han tok inn
ga han de sultne, for hans hjerte slo for dem;
den Hellige Mor Augin.

Tørste på frelse og fred var alle sammen
der hvor fjellet stiger bak elvenes land.
Hvor Pauli ord engang splittet jødestammen,
fant Augin en perlerad bak blinde øynes skjell.
Kloster ble reist, han kjøpte hele åkeren.
Hver vakre sjel han tok inn
ga han til Gud, hans perler pryder himmelen;
den Hellige Mor Augin.

Fire byer å besøke i Tur Abdin

Mardin

Midyat

Diyarbakir

Hasankeyf

Mardin

Mardin er en flere tusen år gammel by og fascinerende å besøke. Øvre bydel er fredet og tilhører verdens kulturarv.

- Innbyggertall (2019): 82 000.
- Ligger ca. 1 000 moh., som regel snø i løpet av vinteren.
- Beste besøkstid mellom april og oktober.
- Språk: Domineres av arabisk.

Byen har en rekke store hoteller. I bykjernen finnes det imidlertid flere mindre, men svært hyggelige overnattingssteder («boutique hotels») plassert i restaurerte, gamle bygninger.

Mardin er en av verdens eldste byer og utgjør med sin beliggenhet i det øvre Mesopotamia et naturlig besøk knyttet til Tur Abdin. Hvis man ikke overnatter i Mardin, vil en halv dag være tilstrekkelig for å se de viktigste

Mardin har flere gamle kirker, men domineres i vår tid av de mange moskéer og minareter som kneiser over bybildet.

148

Krydderbasaren i Mardin er verd et besøk enten luften er kald eller varm.

turistattraksjoner og vandre omkring i sentrum. Mardin-besøk kan gjerne kombineres med besøk på St. Ananias-klosteret som ligger cirka 30 minutters kjøretur fra bysentrum.

Byen var i gammel tid en viktig festningsby i grenselandet mellom Romerriket/Det bysantinske riket og Perserriket. I perioden fra år 500 til 1910 regner man med at halvparten av byens befolkning var kristen.

Ved sammenbruddet av Det osmanske riket, og de påfølgende massakrene på den kristne befolkning i årene 1915–1916, regner man med at storparten av den kristne befolkningen ble drept eller drevet på flukt. I 1970 skal det fremdeles ha vært rundt 10 000 kristne i byen. I 1990 regnet man med ca. 200 kristne familier. I dag er det 20 kristne familier tilbake i Mardin. Noen få av byens kirker er fremdeles i bruk og holder søndagsgudstjenester.

Severdigheter

- Ulu-moskeen i sentrum.
- Postkontoret, gammel bygning i sentrum.
- Mardin Museum. Frem til 1995 holdt museet til i Sultan Isa Medresesi. Dette året ble museet flyttet over til en av byens vakreste kirkebygninger: Jomfru Maria-kirken som var bygget i 1895 og eid av Den syrisk-katolske kirke. Deler av kirken er beholdt.
- Artuklu Caravansarai. Kjent sted for overnatting og spisested for turister.
- De 40 martyrs kirke. Bygget rundt 400-tallet.
- Kldani-kirken.
- Boligen Mimarbasi Evi (Beyt Lolly) i sentrum. Vakker lokal arkitektur.
- Kasimiye Medresesi. Arkitektur.
- Mardin Bazaar. Ligger i bysentrum.
- Mardin Citadel. Man finner veien opp til denne festningen ved å følge en sti på vestsiden av Sultan Isa Meesesi. Oppstigningen er bratt. Festningen stammer fra romersk og bysantinsk tid. Slik ruinen fremstår i dag stammer de fleste av bygningene fra ca. 1450, da turkomanske klaner hersket over byen.

Midyat

Fra en av Midyats hovedgater. Midyat er i dag den byen i Tur Abdin som har flest aktive kirker og syrianske familier. Byen preges av mange språk: Arabisk, tyrkisk, turoyo og kurdisk.

150

De fleste sølvsmeder i Midyat er fra den kristne befolkningen i byen. Sølvsmedkunsten har røtter i den mesopotamiske folkekunsten.

- Innbyggertall: Ca 60 000 (i bykjernen).
- Beliggenhet: 950 moh., som regel snø om vinteren.
- Best besøkstid mellom april og oktober.
- Språk: arabisk og tyrkisk.

Midyat ligger sentralt til i Tur Abdin. Byen har hatt bispesete siden 1478. Hvis man ser godt etter, kan man se fem kirketårn strekke seg over hustakene. St. Shorbel-kirken (bygget i 1965) og den protestantiske kirken (bygget i 1900) ligger på hvert sitt høydedrag. I sentrum finner man St. Barsawmo-kirken, St. Akhsnoyo-kirken, Theotokos-kirken og St. Shmuni-kirken. Midyat har fremdeles en liten kristen befolkning.

I sentrum finner man sølvsmedforretninger som produserer lokal sølvkunst i syriansk tradisjon. Bl.a. vakre smykker som kan minne om norsk bunadssølv. Byen har egne utsalg av lokalprodusert vin, og noen av klostrene har druehager. Hvis tiden tillater det, og man har lokal guide tilknyttet Den syrisk-ortodokse kirke, kan man bruke en halv dag på byvandring og kirkebesøk.

Midyat har mange hoteller og overnattingssteder («boutique hotels») av svært god kvalitet. Noen av disse ligger i bykjernen og er restaurerte boliger eller oppført i klassisk ottomansk stil. Det anbefales å bo i bykjernen eller i umiddelbar gåavstand til sentrum.

Midyat har på mange måter vært hovedbyen for den kristne befolkningen i området. Krig og terror har imidlertid preget byen gjennom lange tider. Under «Sverdets år» ble svært mange kristne drept i Midyat og omkringliggende landsbyer. Så sent som i 1960 var fremdeles over halve befolkningen i byen kristen. I dag regner man med at under 100 familier er igjen, og at den kristne befolkningen utgjør under 10 prosent av byens innbyggere.

Severdigheter

- St. Shimnu av Midyat bykirke
- St. Barsawmo av Midyat bykirke, bygget i det 15. århundre
- Den protestantiske kirken i Midyat, bygget i 1912
- St. Akhsnoyo, gammel kirke som ble restaurert i 1960-årene
- St. Sharbel av Midyat bykirke, restaurert i 1965
- St. Izozol av Kfarse, landsbykirke utenfor Midyat (krever egen transport)
- St. Kyriakos av Urdu. Landsbykirke nær Midyat (krever egen transport)

Diyarbakir

Diyarbakir (oldtidsbyen Amida) var i mange hundre år et kirkelig senter i øvre Mesopotamia. I dag finnes det nesten ingen kristne familier tilbake. Kirkebyggene bærer preg av sviktende vedlikehold og begrenset aktivitet.

- Befolkningstall: Ca. 1 million
- Beliggenhet: 700 moh.
- Kurdisk majoritetsbefolkning

Diyarbakir het Amida i oldtiden og frem til muslimsk erobring. Byen ligger ved Tigris' bredder, like nord for Tur Abdin-landskapet. Mellom Diyarbakir og Mardin er det 90 kilometer. Diyarbakir er dominert av kurdere.

Den historiske byen Amida kom under romersk styre i år 64 f.Kr. Byen er omgitt av en enorm bymur på hele 5,5 km. Muren er 12 meter på sitt høyeste meter og har 16 vaktårn. Det historiske byggverket, som stort sett er bevart og restaurert, ble bygget i regjeringstiden til Konstantin II (337-361). I århundrene frem til arabisk-muslimsk erobring i år 639-640, hørte

byen skiftevis inn under romerne og perserne. Byen skiftet navn fra Amida til Diyarbakir og er oppkalt etter en arabisk-muslimsk folkegruppe *bakr*. Bakr-folket la byen under seg gjennom styrt folkeforflytting fra kalifens side.

Historisk sett har byen i gammel tid betydd mye for kristendommens etablering i denne østlige delen av den anatoliske halvøy. Med den arabisk-islamske erobringen endret det meste seg når det gjelder byens betydning for den kristne kirke. I løpet av de siste hundre år har byen så å si blitt tømt for kristent nærvær. Men noen ganske få kirker har blitt stående og kan besøkes.

Gjenværende kirker i Diyarbakir:

- St. Georg-kirken bygget på 1500-tallet. Armensk-ortodoks kirke på 3 200 kvadratmeter med syv altere. Den nåværende kirken er renoveret og ble gjenåpnet i 2011.
- Jomfru Maria-kirken. Tilhører Den syrisk-ortodokse kirke og er fremdeles i bruk. Den opprinnelige kirken skal ha blitt bygget på 300-tallet.
- Diyarbakir har også en liten protestantisk menighet med tilhold i et privat bygg.

Byen har en rekke hoteller og overnattingsmuligheter. Det går mange daglige flyruter mellom Istanbul og Diyarbakir.

Jomfru Maria-kirken i Diyarbakir er fremdeles i bruk og betjener en håndfull syriske familier som fremdeles bor i byen.

Byportene i Diyarbakir vitner om gammel storhetstid. Bymuren er 5,5 km lang.

Hasankeyf

Oldtidsbyen som ble langt under vann i år 2020.

Hasankeyf var et kjent turistmål inntil oldtidsbyen ble lagt under vann ved oppdemning av Tigris-elven i årene 2014-2020. Klippeveggene i Hasankeyf bærer minner etter både kirker og gravplasser fra den tidligste kristne bosetting i Tur Abdin. Alt er nå borte på grunn av den store vanndammen Ilisu.

155

Under besøk til Tur Abdin hører det vanligvis med å ta en avstikker nordover til det kjente stedet Hasankeyf (Hesno d-Kifo) ved Tigris' bredder. Kjøreturen tar i underkant av en time på god kjørevei. Besøket til Hasankeyf gir anledning til å se den berømte Tigris-elven som bukker seg sørover langsetter Tur Abdins nordlige landskapsgrænse mot Irak, for til sist å møte elven Eufkrat – før de begge renner ut i Persiabukta.

Like nord for Hasankeyf reiser Raman Dagi-fjellene seg 1263 meter til værs og gir et overveldende inntrykk av hvordan Tigris har gravd seg dypt ned i landskapet gjennom flere tusen år.

Hasankeyf hadde før byen ble lagt under vann cirka 3000 innbyggere. I flere generasjoner har man her kunnet leve av blant annet turisme knyttet til dette stedet med sine broer, ruiner, bebodde fjellhuler, ufremkommelige klatrestier, festningsverk og svimlende klippeformasjoner.

Kommer man med bil nordfra, er dette fremdeles inngangsporten til Tur Abdin fra storbyen Batman. Befolkningen består delvis av kurdere. For noen generasjoner tilbake var området dominert av syrianske, kristne familier. Det fantes bl.a. ruiner etter kirkebygg og kristne gravplasser. Et av de mest spektakulere trekkene ved området var synlige ruiner etter gamle kristne gravplasser i klippeveggene. Også dette er nå ødelagt av vannmassene.

Den historiske klippebyen Hasankeyf er i dag lagt under vann grunnet Ilisu damprosjekt. Prosjektet har vært svært omstridt ikke bare i Tyrkia, men og av kulturminnevernere over hele verden.

Ved et besøk ved dagens Hasankeyf vil det være naturlig å returnere til Midyat eller kjøre til storbyen Batman for overnatting.

*Det muslimske gravmonumentet over Zeynel Bey (død 1473).
Hasankeyf var på UNESCO-listen i Tyrkia.*

Begreper, ordforklaringer og oversikter

159

Det syrianske flagget

Det syrianske flagget vil være ukjent for de fleste. Syrianerne har ingen nasjonalstat og representerer derved ikke et definert, territorielt område i Midtøsten. Flagget har dukket opp i de senere år i diasporaen og er en viktig symbolbærer for syrianerne som etno-religiøs folkegruppe uansett hvilket land man bor i. Symbolet er å forstå som et nasjonalitetsflagg og ikke et territorialflagg. Syrianerne kjenner på en dyp samhørighet gjennom mange «markører» som felles språklige røtter, felles historie i tid og rom, felles religiøs tilhørighet og felles utspring i et geografisk området som strekker seg fra det nordlige Mesopotamia og sørvestover til Damaskus. Folkegruppen ser på seg selv som et av Levantens opprinnelige folkeslag som har levd uavbrutt i Aram Nahrin, som er det syrianske navnet på Mesopotamia. Syrianerne henviser til en ubrutt, kollektiv identitet som strekker seg 3000 år tilbake i tid. I oldtiden kaltes folkegruppen araméere og tilhørte en konføderasjon av småkongedømmer som bodde i landskapet Aram.

160

Flaggets symboler bygger på arkeologiske oldtidsfunn av steinrelieffer i bl.a. den syriske ørken (Aram-landskapet). Det opprinnelige relieffet viser en bevinget solskive plassert på en sokkel. Symbolikken knyttes til soldyrkingen blant arameerne/syrianerne i førkristen tid. Det syrianske fellesskapet henviser i dag til at flaggsymbolet forstiller en ørn. Den røde fargen symboliserer det syrianske folkets lidelser opp gjennom århundrene, mens den gule fargen symboliserer syrianernes håpstenkning.

Den syrisk-ortodokse kirke

Den syrisk-ortodokse kirke har nylig foretatt en oppdatering og presisering av kirkens egennavn slik det skrives på engelsk. Det skyldes at kirkesamfunnet har hatt ulike betegnelser og egennavn opp gjennom historien. Denne oppdateringen virker også inn i norsk språkbruk. For oversiktens skyld tas et utsnitt av redegjørelsen med da kirkesamfunnets navn kan dukke opp i mange ulike varianter i forskningslitteraturen og ulike leksika. Dagens navn har vært i bruk i de senere år, og det henvises til følgende encyklika fra patriark Ignatius Zakka I Iwas datert 29. november 1981, hvor det skrives følgende:

(...) The Holy Synod paid special attention to the issue of the true name of our Church. The Synod is of the following opinion: it is well established that from the very dawn of Christianity, and since St. Peter, Head of the Apostles, established its See in Antioch-Syria until this day, our Church is known as the Syrian Orthodox Church of Antioch (` idto suryoyto orthodoxoyto dantiokh), and its language is known as the Syriac language; (leshono suryoyo), and its people by the Syrian people ( ` amo suryoyo). By this name of noble origin, which stems from our ancient history, our Apostolic faith, and our proud civilization, we are known as a Church, our language is known, and we are known as people [the original reads:] amongst all religious, educational and social circles, locally and internationally. We do not accept any other name. (...)

Som vi ser presiseres det at i engelsk språkdrakt heter kirkespråket «syriac» og folket som tilhører denne kirken betegnes «syrian».

(Kilde: <https://syriacorthodoxresources.org/Personage/PZakka1/19811129Name.html>)

Etter dette har det imidlertid kommet en ørliten, men viktig, endring av kirkens navn. På engelsk heter kirken i dag (2022): Syriac Orthodox Church. Som vi ser blir betegnelsen «Syrian» nå hetende «Syriac». I en orientering fra kirkens side forklares denne lille endringen slik:

The Archbishops of the United States (...) requested that the Church be called »Syriac Orthodox Church« in English. The recommendation was motivated by the current realities in English-speaking countries where the term »Syrian« is widely recognized as referring to the nation of Syria. While noting the historical antecedents for the use of the term »Syrian Orthodox Church« (Syr. `idto suryoyto treeysath shubho), the Synod approved the recommendation and declared that the Church should be called the »Syriac Orthodox Church of Antioch« in English. This name will be adopted gradually by the Church. (ed. The names of the Church in other languages were not considered by the Holy Synod).

(Kilde: <https://syriacorthodoxresources.org/SOCNews/2000/00040301.html>)

Ordforklaringer

Anatolia:

Gammelt geografisk navn på landskapet som i dag utgjør Asia-delen av republikken Tyrkia. Anatolia betyr på klassisk gresk «soloppgang»; Anatolia er altså soloppgangens land. Avgrenset av Svartehavet i nord, Middelhavet i sør og Mesopotamia i øst. Fra Alexander den stores tid ca.323 f.Kr. og frem til ca. år 1300 e. Kr. sterkt preget av hellenistisk-romersk-bysantinsk kultur og med gresk som dominerende språk innenfor offentlig administrasjon og akademia.

Araméer:

Folkegruppe i oldtiden som har sitt etniske og språklige opphav fra et halvnomadisk stammefolk hvis bosted var det østlige Middelhavsområdet og Mesopotamia. I Første Mosebok 25,20 går det frem at Rebekka, moren til en av Israels-folkets stamfedre, Jakob, var araméer. Dermed har også israelerne sitt opphav i denne semittiske folkegruppen. Araméerne er kjent fra Mesopotamias gamle historie. Etter år 200 e.Kr. regner man med at de ulike araméisk-talende kongedømmer gikk i oppløsning. Befolkningen ble spredt over hele det østlige Middelhavsområdet og har etter dette vært styrt av romerne, grekerne, perserne, araberne, mongolene og tyrkerne. Det særegne er at deler av den opprinnelige araméiske befolkning ikke mistet sitt folkespråk og senere heller ikke sitt religiøse/kirkelige språk. Ulike folkegrupper i Mesopotamia og Midtøsten har ikke blitt arabisert, men derimot helt frem til vår tid beholdt sine opprinnelige morsmål. Flere av disse språkene har røtter i det araméiske. På den måten har man også tatt vare på en viktig del av den særegne, kulturelle identiteten.

Araméisk:

Et semittisk språk som tilhører den afro-asiatiske språkfamilie. Araméisk består av 16 ulike undergrupper og tales av ulike folkegrupper i Iran, Irak, Tyrkia, Israel, på Gaza-stripen og i Syria.

Assyrer:

Kom i aktiv bruk som en etno-religiøs betegnelse i den (vestlige) kirkehistorieskrivingen på 1800-tallet. Ble senere betegnelsen på en orientalsk-ortodoks gren av den østlig ortodokse kirke, med hovednedslag i Irak og Iran. Assyrer er en førkristen betegnelse på en folkegruppe i Levanten som dyrket guden Ashur. Assyrerne taler en øst-syriansk dialekt.

Det bysantinske rike:

Det øst-romerske riket etter 395 og frem til Konstantinopels fall i 1453.

Den koptiske kirke:

Den orientalsk-ortodokse kirke i Egypt. I henhold til oldkirkelig tradisjon grunnlagt av evangelisten Markus. Over 95 prosent av Egypts kristne tilhører dette kirkesamfunnet.

Den vest-syriske kirke:

Betegnelse på den vestlige grenen av de syriansktalende kirker. I dag vanligvis benevnt i kirkehistorieforskningen som Den syrisk-ortodokse kirke.

Den øst-syriske kirke:

Betegnelse på den østlige grenen av de syriansktalende kirker. I dag normalt benevnt i kirkehistorieforskningen som Østens kirke (The Church of the East).

Dhimmi:

Ordet betyr beskyttelse på arabisk og betegner den samfunnsrettslige beskyttelse «Bokens folk» (dvs. jøder og kristne) kunne oppnå innenfor kalifatet. «Bokens folk» kunne således få opprettholde sine egne religiøse og rettslige tradisjoner i det muslimske storsamfunnet. For å oppnå denne beskyttelsen måtte man betale en særskatt («djizya») og godta innskrenkede sivile rettigheter i det muslimske majoritetssamfunnet.

Jakobitter:

Eldre betegnelse, brukt av vestlig kirkehistorieforskning på medlemmer av Den syrisk-ortodokse kirke. Denne betegnelsen betraktes som feilaktig av de syrisk-ortodokse kristne i dag. Bakgrunnen for betegnelsen skriver seg fra en kirkelig reformator og «redningsskikkelse» Yaqub Burd'oyo (Jakob Baradeus) fra ca. 500-578, som reorganiserte den vest-syriske kirke i siste halvdel av 500-tallet.

Kalif:

Kalif betyr «stedfortreder». Fra Muhammeds tid en politisk-religiøs leder som utvider og styrer det islamske territorium (kalifatet). Kalifen overser samtidig at islamske lover overholdes innenfor kalifatet og blant religionens tilhengere («al-umma»). Kalifen er Guds stedfortreder på jord.

Kalifat:

Det territorium hvor kalifen hersker. Det opprinnelige kalifatet besto fra år 632 til 1258, da den siste kalif ble myrdet av mongolene ved erobringen av Bagdad. Kalifatet ble gjenopprettet av Osmanene. Siden ble det erklært opphevet i 1924, da Mustafa Kemal Atatyrk overtok makten og etablerte republikken Tyrkia.

Konstantinopel:

By grunnlagt av keiser Konstantin den store i år 330 ved Bosporosstredet. Rikshovedstad i Østromerriket frem til byen ble erobret av hærstyrkene til de muslimske Osmanene i 1453. Skiftet navn til Istanbul i 1930.

Levanten:

Gammel betegnelse på et løst avgrenset geografisk område som strakk seg fra Persiabukta, gjennom Mesopotamia og vestover til grensen mot Egypt og Middelhavet. Området tilsvarer grovt sett de moderne statsdannelser som Jordan, Israel, Libanon, Syria samt deler av Irak og Tyrkia.

Mesopotamia:

Landskap i Midøsten knyttet til landområdene langs elvene Tigris og Eufrat. Mesopotamia betyr «landet mellom elvene» og omfatter i dag store deler av Irak, det nordøstlige Syria og den sørøstligste delen av Tyrkia.

Midtøsten:

Opprinnelig et akademisk begrep/geostrategisk term lansert i en fagartikkel skrevet i The National Review, London 1902.

I dag regner vi disse landene til kjerneområdet for Midtøsten: Libya, Egypt, Jordan, Israel, Libanon, Syria, Irak og statene på Den arabiske halvøy. Ofte regnes også andre arabisktalende land i Nord-Afrika og Tyrkia med.

Nestorianere og monofysitter:

Disse to begrepene knytter seg en teologisk lærestrid i oldkirken om hvem Jesus Kristus er og hvordan man kan forstå forskjellen mellom hans guddommelighet og menneskelighet, dvs. både sann Gud og sant menneske. Begrepene har tidligere vært benyttet i kirkehistorien for å betegne de vest-syriske og de øst-syriske kirkers posisjoner i forhold til kirkemøtet i Kalkedon i år 451. Vest-syrianerne ble anklaget for å være «monofysitter», dvs. fremme en lære om at i Jesus Kristus finnes det bare én person og én natur. Mens den øst-syriske kirke ble kalt «dyofysitter», eller nestorianere etter biskop Nestorius, en berømt

teolog innenfor «Antiokia-skolen». Nestorianerne, ble det sagt, hevdet at Jesus Kristus var to adskilte personer med to adskilte naturer: én person med guddommelig natur og én person med menneskelig natur. Disse læremessige «merkelappene» er blitt avvist av både Den syrisk-ortodokse kirke og Østkirken. Kalkedon-bekjennelsen av 451, som er allment anerkjent i dag, kan forenklet uttrykkes slik: Jesus Kristus er Guds Sønn som har antatt den menneskelige natur, født av Jomfru Maria, slik at de to naturer, den guddommelige og den menneskelige, er uatskillelig forbundet i personens enhet; én Kristus, sann Gud og sant menneske.

Oghuz-tyrkere:

En folkegruppe som i antikken var bosatt på steppene øst for Kaspiahavet og Aralsjøen. Innbefatter i vår tid Turkmenistan, Usbekistan og deler av Kasakhstan. Rundt år 1000 e.Kr. trenger denne vest-asiatiske/tyrkiske folkegruppen seg vestover og erobrer i Perserriket, Kaukasus (Aserbajdsjan) og deler av Anatolia. En av stammehøvdingene, Seldsjuk, danner et tyrkisk-muslimsk dynasti som skal komme til å dominere Persia og Levanten i flere hundre år.

Det osmanske rike:

Oghuz-tyrkisk, muslimsk imperium i Anatolia og Midtøsten fra 1281 og frem til 1923. Riket utvidet sitt territorium gradvis og var på sitt største rundt 1700. På restene av det osmanske imperium opprettes republikken Tyrkia den 29. oktober 1923 av Mustafa Kemal Atatyrk.

Patriark:

I oldkirken navn på de ledende biskopene i de ulike «kirkeavdelingene»: Roma, Aleksandria, Antiokia og Konstantinopel. Brukes fremdeles for øverste leder av ulike ortodokse kirker.

Patriarkat:

Det geografiske embetsområdet som patriarken leder.

Perserriket:

Fellesbetegnelse på flere påfølgende dynastier/storriker i det vestlige Asia. Riket har skiftende grenser opp gjennom oldtiden og senere. På et moderne kart omfattet Perserriket, da det var på sitt største rundt år 600 e.Kr., vår tids stater som Irak, Iran, Turkmenistan, Usbekistan, Afghanistan og det østlige Tyrkia. Det «opprinnelige» Perserriket går i oppløsning ca. år 640/650 da arabiske muslimer erobrer store deler av Midtøsten. Siste variant av Perserriket kommer tilbake med det såkalte Safavide-dynastiet

(1502-1736). Safavidene gjør Tabriz til hovedstad og etablerer sjia-islam som eneste tillatte variant av islam.

Sasanide-riket:

Persisk dynasti og stor-imperium fra år 224 e.Kr. til ca. 650 e.Kr.

Seldsjukkene:

Oghuz-tyrkiske stammer fra det vestlige Asia som tar makten i Levanten og deler av Anatolia fra ca. år 1050 e.Kr. til midten av 1300-tallet.

Selevkia-Ktesifon:

Oldtidsby i Perserriket. Beliggenhet ved elven Tigris, ca. 30 kilometer sør for dagens Bagdad. Tidvis hovedstad i Perserriket. Også hovedsete for Østens Kirke fra ca. år 400 e.Kr.

Syrianer:

På sitt eget språk kaller en syrianer seg «amo suryoye». En etno-religiøs betegnelse som på norsk blir skrevet «syrianer». Det kan bety både en person som har suryoye/turoyo som morsmål, og en person som tilhører Den syrisk-ortodokse kirke.

Syrier/syrer:

En person med statsborgerskap i den moderne staten Syria.

Syriansk:

Det språket som dagens syrianerne taler.

Timuridene:

Sentral-asiatisk og tyrkisk-muslimsk herskerdynasti (Timur Lenk 1336-1405) som underlegger seg store deler av det vestlige Asia, Mesopotamia og deler av Anatolia i det 14. og 15. århundre. Store deler av den vest-syriske og øst-syriske kirke ble fordrevet og utradert under Timuridenes terrorvelde.

Turoyo/suryoyo/syriansk:

Betegnelse for den «moderne» vestsyriske (ny-syrianske) dialekten som tales av den kristne befolkningen i Tur Abdin. En muntlig dialekt med røtter i det gamle, klassiske syrianske skrift- og liturgispråket.

Tayye og suryoye:

To språkbetegnelser. I Tur Abdin er det den religiøse tilhørigheten som er den viktigste identitetsfaktoren på lokalbefolkningen. Tayye er dagliglivets

betegnelse på muslimene, mens suryoye er betegnelsen på de kristne i Tur Abdin.

Tyrkia/tyrkisk:

Tyrkia ble etablert som Den tyrkiske republikk 29. oktober 1923. Avløste Det osmanske riket. I utstrekning dekker det moderne Tyrkia hele Anatolia og deler av det opprinnelige Armenia og øvre Mesopotamia.

Skriftspråket var under Osmanene en blanding av arabisk-persisk og (oghuz-)tyrkisk. Ble skrevet med persisk-arabiske bokstaver. Ved overgangen til republikk ble det offisielle språket tyrkifisert og skriftspråket tok i bruk en modifisert variant av det latinske alfabetet.

Oversikt over kirkesamfunn

med opphav i den opprinnelig syriansk-talende kristenhet og det oldkirkelige Antiokia-patriarkatet

Det kan være utfordrende å skaffe seg oversikt over de mange kirkesamfunn som vi møter i det 21. århundre og som har opphav i det gamle syransk-språklige området i Midtøsten. Årsakene til dette konfesjonelle mangfoldet er blant annet: Teologiske brytninger mellom de ulike opprinnelige patriarkater, den bysantinske rikskirkens dominans og påfølgende avskalling, territoriale grenseskiller/geopolitikk, kulturelt-geografiske ulikheter, korstogene og annet. Fra 1500-tallet har den romersk-katolske kirke hatt stor kontakt med kirkesamfunnene i Levanten og dette har også påvirket utviklingen.

168

Nedenfor følger en generell oversikt over mange av de ulike kirkesamfunnene som har sprunget ut av en felles rot knyttet til det oldkirkelige Antiokia-patriarkatet, og for manges del også det syrianske folkespråket. For enkelhets skyld brukes engelske betegnelser på kirkesamfunnene.

Vest-syriansk liturgisk tradisjon:

- *Syriac Orthodox Church of Antioch and all East*. Regner vanligvis år 518 som det endelige skisma med «rikskirken» i Konstantinopel. Ca. 1.5 mill. medlemmer.

- *Malankara Orthodox Syriac Church of India*. Med røtter i St. Thomas-tradisjonen. Ca. 2 mill. medlemmer.
- *Malankara Jacobite Syrian Christian Church*. India. Med røtter i den indiske St. Thomas-tradisjonen. Samme patriark som Den syrisk-ortodokse kirke. Utspring i Kerala. Ca. 1,5 mill. medlemmer
- *Malankara Mar Thomas Syriac Church*. Med røtter i St. Thomas-tradisjonen. Ca. 1 mill. medlemmer.
- *Syro Malankara Catholic Church*. India. Ca. 500 000 medlemmer.
- *Malabar Independent Syriac Church*. India. Ca. 15 000 medlemmer.
- *Maronite Church of Antioch and All the East* (fra år 685). Kirken ble forenet med Den romersk-katolske kirke i 1182 og betegnes som en «katolsk særkirke». Flesteparten av kirkens medlemmer bor i Libanon. Ca. 3 mill. medlemmer.

Øst-syriansk liturgisk tradisjon:

- *The Assyrian Church of the East* (fra det femte århundre). Ca. 500 000 medlemmer.
- *Chaldean Catholic Church of Babylon*. Katolsk «særkirke» – forenet med Den romersk-katolske kirke i 1552. Ca. 700 000 medlemmer.
- *Syro-Malabar Churches of India*. Katolsk «særkirke» – forenet med Den romersk-katolske kirke. Utspring i den såkalte St. Thomas-tradisjonen. Ca. 4.2 mill. medlemmer.
- *Holy Apostolic Catholic Assyrian Church of the East* (fra år 1553). Ca. 350 000 medlemmer.
- *Ancient Church of the East* (fra år 1968). Ca. 70 000 medlemmer.
- *Syriac Catholic Church of Antioch* (fra år 1626/1783). Ca. 150 000 medlemmer.

Kilder og litteratur

- Akyüz, Gabriel (2010): *The Biography and Monastery of Mor Malke*. Mardin.
- Atiya, Aziz.S. (2019): *History of Eastern Christianity*. (Reprint of the 1968 edition) Gorgias Press. New Jersey. USA.
- Aydin, Eliyo (2009): *The Life of St. Gabriel*. Bar Hebraeus Verlag.
- Baasland, E. og Hvalvik, R. (1997): *De apostoliske fedre i norsk oversettelse med innledning og noter*. Luther Forlag. Oslo.
- Barsoum, Ignatius Aphram I. (2003): *De spridda pärlorna*. Gorgias Press. Anastasis Media AB. Örebro.
- ----- (2008): *The History of Tur Abdin*. Gorgias Press. New Jersey. USA.
- Baum, W. and Winkler, D.W. (2003): *The Church of the East. A Concise History*. RoutledgeCurzon. London and New York.
- Baumer, Christoph (2008): *The Church of the East. An Illustrated History of Assyrian Christianity*. I.B. Tauris. London - New York.
- Bradshaw, Paul F. (2009): *Reconstructing Early Christian Worship*. Liturgical Press. Pueblo. Minnesota.
- Browne, L.B. (1933/1967): *The eclipse of Christianity in Asia. From the time of Muhammad till Fourteenth Century*. Cambridge University Press. Reprinted by Howard Fertig. New York.
- Butenschøn, Nils A. (2008): *Midtøsten - Imperiefall, statsutvikling, kriger*. Universitetsforlaget. Oslo.

- *Calendar of The Syrian Orthodox Church*. (2004): Compiled & Edited by Rajan, K.M., Travancore Syriac Orthodox Publishers. Kerala, India.
- Chabot, J.B. (1902): *Synodicon Orientale ou Recueil de Synodes Nestoriens*. Paris. Imprimerie Nationale, Klincksieck. (Reprint and new translation). Gorgias Press. (2010): New Jersey. USA.
- de Courtois, Sebastian (2004): *The Forgotten Genocide: Eastern Christians, The Last Arameans*. Gorgias Press, New Jersey.
- Cureton, W., (1864/1967): *Ancient Syriac Documents relative to the earliest establishment of Christianity in Edessa and the Neighbouring Countries*. (Reprint) Oriental Press. Amsterdam.
- *Ethnologue: Language Family Index. The 13th ed. of Ethnologue*. (1996): Grimnes, J.E., Grimnes, B.E. (Editors). Summer Institute of Linguistics. Dallas.
- *Eusebios Kyrkohistoria*, Svensk översättning ved Olof Andrén. (1995): Artos Bokförlag. Skellefteå.
- Garis, Evgin Abgar (2013): *The Life Story of Saint Augin*. Saint Augin Monastery. Nusaybin.
- Gaunt, D. (2006): *Massacres, Resistance, Protectors*. Gorgias Press. New Jersey. USA.
- *Gorgias Encyclopedic Dictionary of The Syriac Heritage (GEDSH)* (2011): Edited by Sebastian P. Brock, Aaron M. Butts, George A. Kiraz, Lucas van Rompay. Beth Mardutho -The Syriac Institute. Gorgias Press. New Jersey. USA.
- Grandhagen, E. (2011): *Glimt fra Asias misjonshistorie*. Tapir Akademisk Forlag. Trondheim.
- Hawsen, Robert H. (2001): *Armenia, A Historical Atlas*. The University of Chicago Press. Chicago and London.

- Hollerweger, H. (1999): *Tur Abdin: Living Cultural Heritage Tur Abdin*. Freunde des Tur Abdin. Linz. Österreich.
- King, Daniel (Ed.), (2020): *The Syriac World*. Routledge. New York.
- Lundgren, S. og Barryakoub A. (2010): *Assyrierna: Frågor og Svar*. Åbo.
- Mingana, A.(1925). «The Early Spread of Christianity in Central Asia and the Far East”. I *Bulletin of the John Rylands Library* 9, no.2 Manchester.UK
- ----- (1926): “The Early Spread of Christianity in India”. *Bulletin of the John Rylands Library* 10, no 2. Manchester. UK.
- Moffet, Samuel H. (1998): *A History of Christianity in Asia. Beginnings to 1500*. Vol 1. Orbis Books. Maryknoll, NY. USA.
- Mor Ignatius Zakka I Iwas (2008): *The Syrian Orthodox Church of Antioch At A Glance*. Bab Touma Press.
- Omtzigt P., M. Tozman og A. Tyndall (Editors) (2012): *The Slow Disappearance of the Syriacs from Turkey and of the Grounds of the Mor Gabriel Monastery*. Lit Verlag. Zürich. Berlin.
- Rassam S. (2010): *Christianity in Iraq. Its Origins and Development to the Present Day*. Gracewing. Herefordshire. UK.
- Rajan, K.M. (2004): *Calendar of The Syrian Orthodox Church*. Travancore Syriac Orthodox Publishers. Kottayam. India.
- Sauma, A., *Efrem Syriern (306-373) Hans liv og skrifter*. (2005): Eget forlag. Stockholm.

Tur Abdin – Et møte med den syrisk-ortodokse kirke er den første boken på norsk som tar et dypdykk i historien og fortellingene som er knyttet til de unike klostermiljøene man finner i landskapet Tur Abdin i Tyrkia og det øvre Mesopotamia.

Boken innledes med en oversikt over den syrisk-ortodokse kirkes historie helt fra de første arameisktalende menigheter innerst ved Middelhavet i de første århundrer, og videre østover til områdene mellom elvene Eufrat og Tigris. Dette er på mange måter et glemt kirkehistorisk kulturområde som i den senere tid har fått større interesse både i forskningen og i moderne pilegrims-turisme rettet mot kirkehistoriens skyggeland.

Boken er en reise, ikke bare i den østlige kirkehistorien, men gir også et glimt av den kristne kirkes kår innenfor de romerske, bysantinske, persiske og muslimske imperier. Bokens andre hoveddel omhandler detaljert de viktigste klosteranlegg i Tur Abdin gjennom å gjengi klostrenes egen tradisjonshistorie, geografiske beliggenhet og status i det 21. århundre. Boken kan derfor også brukes som en faglig basert tur-guide til de klosteranleggene som fremdeles er i virksomhet i Tur Abdin.

Bjørn A. Wegge (f.1947) er cand. philol. fra Universitetet i Oslo og har hovedfag fra Det Teologisk Fakultet med hovedvekt på tidlig kirkehistorie. Han var generalsekretær i Stefanusalliansen i årene 2002 - 2013. Forfatteren har arbeidet med de ulike grener av de orientalsk-ortodokse kirker gjennom forskningslitteratur, academia og i direkte kontakt med de ulike kirker i Midtøsten og Kaukasus. Forfatteren er medlem av Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening.

ISBN Trykt utg: 978-82-693256-0-7
ISBN E-bok: 978-82-693256-1-4